

Bavar.

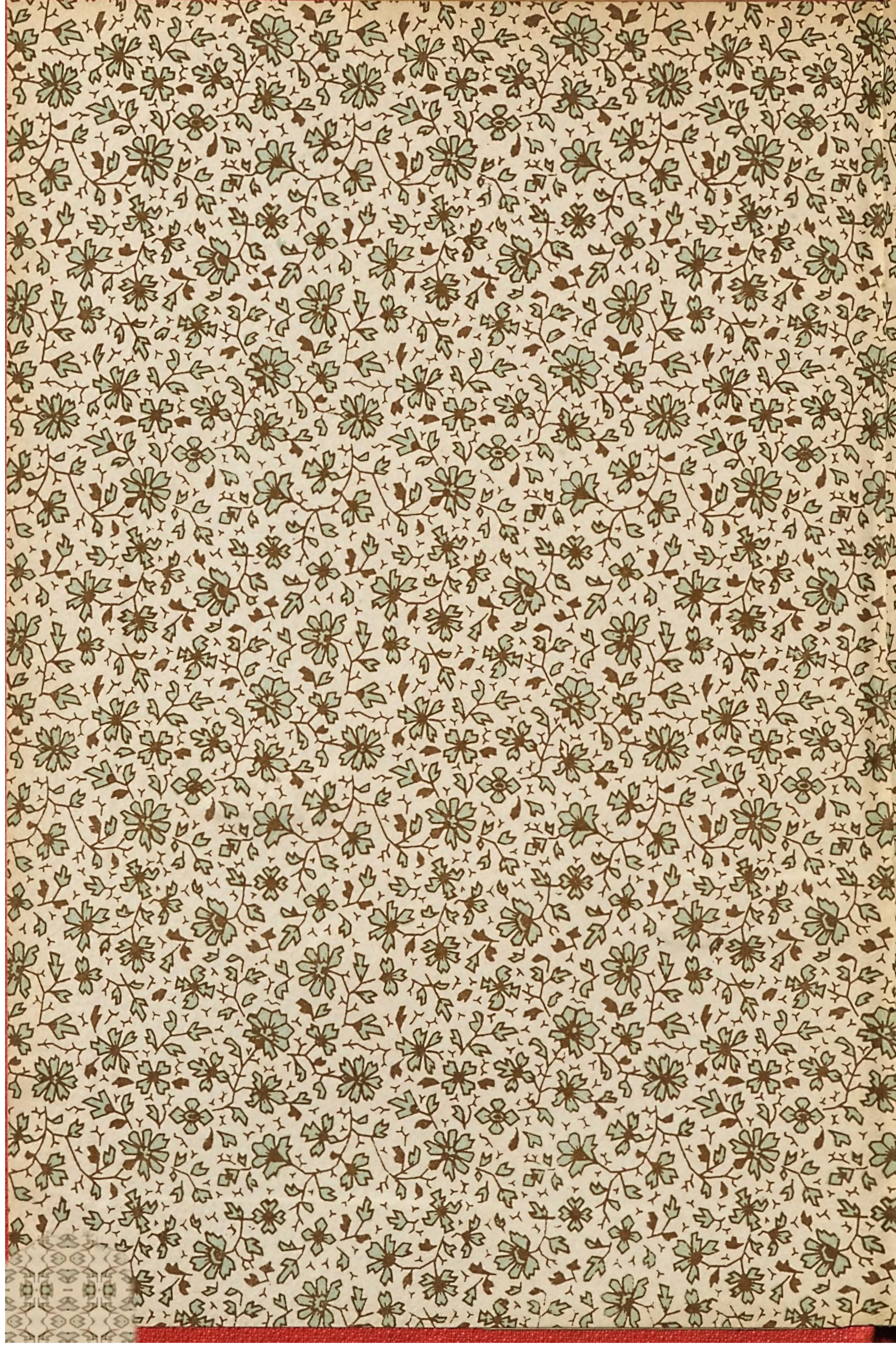
45143

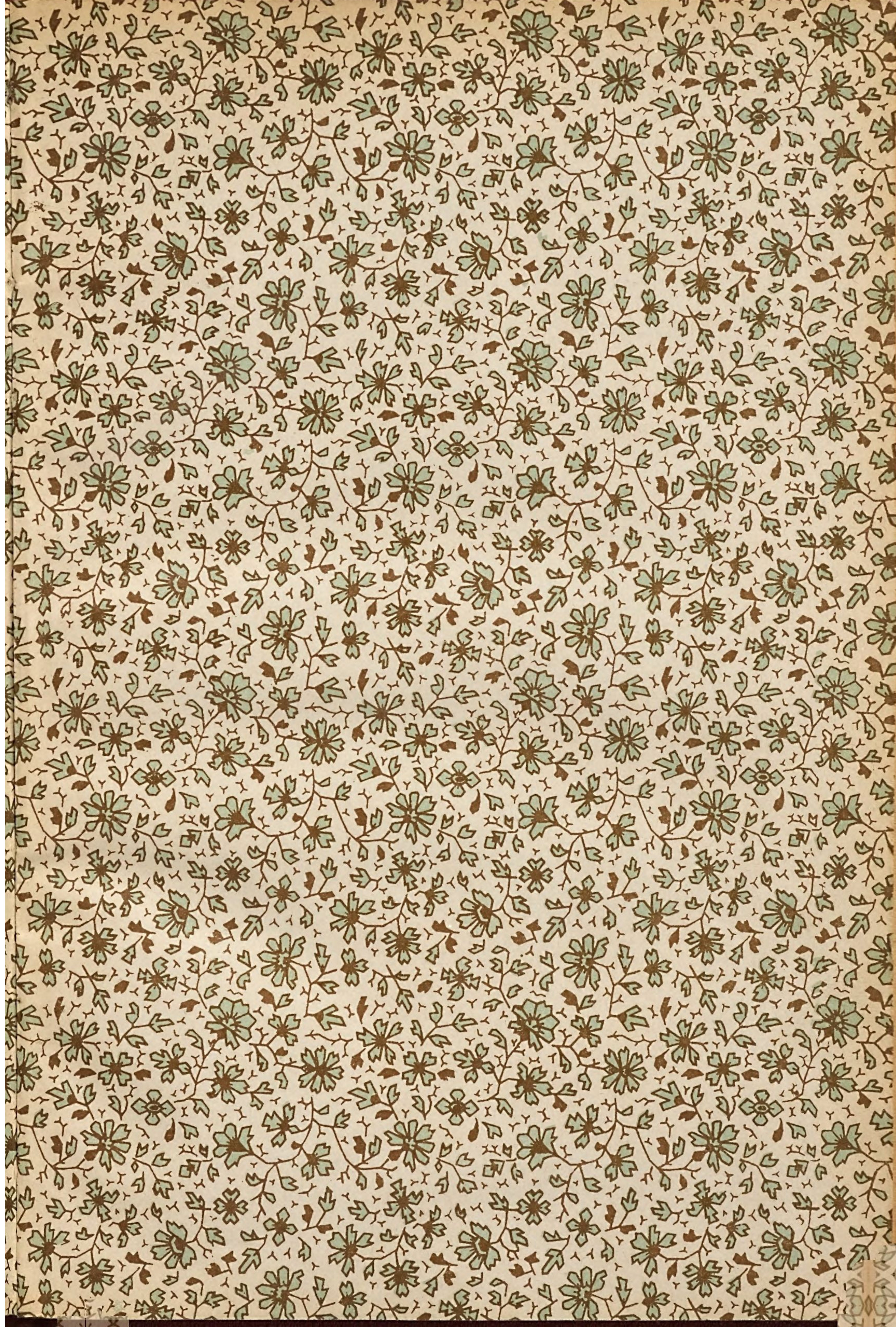
h

DIE CONSUETUDINES
SHCYRENSES.

Bavar, 4573^b

MB 755,6

<36620757420017

<36620757420017

S

Bayer. Staatsbibliothek

Separatabdruck aus »Studien und Mitteilungen« Jahrg. XIX.

[4898] 1903-05

de

Die Consuetudines Schyrenses.

Mitgeteilt von P. Stephan Kaïnz, O. S. B. in Scheyern.

Von den zahlreichen Handschriften, welche die Abtei Scheyern vor der Säkularisation besaß, kann das seit 1838 wiedererrichtete Kloster nur mehr einen einzigen Pergamentkodex von einiger Bedeutung sein eigen nennen, der aber für die Abtei umso wertvoller ist, als er die alten Traditionen und Gewohnheiten des Hauses, die *Consuetudines Schyrenses* vom J. 1452, enthält.

Während die übrigen Manuskripte bei der Klosteraufhebung 1803 in die Staatsbibliothek zu München kamen, gingen die *Consuetudines Schyrenses* in den Besitz des Exbenediktiners von Scheyern P. Maurus Harter († als Universitätsbibliothekar in München 12. Aug. 1852) über, welcher das Buch seinem rechtmäßigen Besitzer wieder zurückstellte.

Der Kodex wurde geschrieben um d. J. 1452; er besteht aus 61 Pergamentblättern und hat das Format $26\frac{1}{2} \times 19$ cm. Die ersten 49 Blätter enthalten die eigentlichen *Consuetudines Schyrenses*, während die Blätter 50—53 incl. der Rezeß der kusanischen Visitatoren einnimmt. Fol. 54—61 enthalten Kopien von Urkunden und Dokumenten verschiedenen Inhalts und sonstige Aufzeichnungen, was alles von späterer Hand geschrieben wurde.

Vor dem fol. 1 wurden später 2 Papierblätter mit einem Inhaltsverzeichnis eingefügt. Das fehlende fol. 9 ist ebenfalls durch Papier ersetzt.

Auf den beiden Einbanddecken sind innen je zwei beschriebene Pergamentblätter eines alten Missale angeklebt.

Die Schrift und auch der Text lassen sehr oft auf eine gewisse Flüchtigkeit des Schreibers schließen, die sich namentlich fühlbar macht durch Inkonsequenz in der Schreibweise, durch Auslassen von Wörtern und arge grammatikalische Verstöße.

Ihr Entstehen verdanken die *Consuetudines Schyrenses* den beiden großen Visitationen von 1426 und 1452. Im J. 1426 ließ nämlich Bischof Nikodemus von Freising durch seinen Generalvikar Johann Grünwalder, den Stiftsdekan Johann von Indersdorf

Gd/49/239

und den Melker Konventualen Peter von Rosenheim die zu seiner Diözese gehörigen Klöster der Benediktiner und Augustinerchorherren visitieren. In den Benediktinerabteien sollte durch diese Visitation die Melker Reform¹⁾ Eingang finden, die bekanntlich von Subiaco ausgegangen war.²⁾ So wurden denn auch in Scheyern die Zeremonien und Gebräuche von Subiaco³⁾ gelegentlich dieser Visitation eingeführt, ohne jedoch die alten Traditionen gänzlich zu beseitigen. So entstanden neue Gewohnheiten, welche dann bei Gelegenheit der kusanischen Visitation im J. 1452 auch schriftlich fixiert wurden. Diese im genannten Jahre geschriebenen Consuetudines sollen nun im folgenden mitgeteilt werden, sowie auch der Visitationsrezeß, welchen die von Nikolaus von Cusa abgeordneten Visitatoren im J. 1452 dahier erlassen haben. Beides zusammen, die Consuetudines und der Visitationsrezeß, geben so ziemlich ein getreues Bild des klösterlichen Lebens, wie es durch die kusanische Visitation in den Benediktinerabteien angebahnt und erstrebt wurde.

Dem Inhalt nach stellen sich diese Consuetudines, welche allerdings für ein kleines Kloster, wie es Scheyern von Anfang an war, berechnet sind, den Consuetudines von Clugny und Hirschau würdig an die Seite. Da Scheyern von Hirschau aus gegründet worden, so muß begreiflicher Weise Hirschaus Einfluß auf das Tochterkloster in Bezug auf Gewohnheiten und Gebräuche auch um diese Zeit (1452) noch bemerkbar sein.

Infolge der Visitation des Kardinals Nikolaus von Cusa wurden natürlich auch anderwärts die klösterlichen Gewohnheiten aufgezeichnet und stehen somit die Consuetudines Schyrenses durchaus nicht allein; gleichwohl dürfte ihre Veröffentlichung insoferne weiteres Interesse beanspruchen, als sie nicht bloß dem Freunde monastischer Studien neues Beweismaterial bieten, sondern auch anderen Forschern, namentlich dem Liturgiker, reichen Stoff liefern. Besonders sei z. B. aufmerksam gemacht auf die Oratio trina⁴⁾ und den ordo de processu et ritu celebrandi missas. Schließlich sei noch bemerkt, daß Schreiber dieses bei der

¹⁾ Hierüber vgl. *Revue Bénédictine* 1895, S. 204 ff., 289 ff. *La réforme de Melk au XV. siècle* von P. U. Berlière.

²⁾ Vgl. Deutinger, *Beiträge* VI, S. 252 ff., wo der Visitationsrezeß für das Kloster Weihestephán abgedruckt ist.

³⁾ Bis zu welchem Grade das in Scheyern geschehen, dürfte eine Vergleichung mit den Consuetudines Sublacenses dartun, deren Veröffentlichung P. Bruno Albers in seinem 1. Bande der »Consuetudines monasticae« bereits angekündigt hat.

⁴⁾ Über diese merkwürdige Oratio trina oder tres orationes, die in fast allen Consuetudines ohne nähere Angabe des Inhaltes und der Form vorkommen, vgl. *Studien und Mitteilungen* 1886 S. 273. Die Consuetudines Sublacenses dürften auch hierüber neues Licht verbreiten.

folgenden Publikation der Consuetudines Schyrenses nur den geringeren Teil der Arbeit zu leisten hatte, indem derselbe zum Behufe der Drucklegung eine Abschrift benützen konnte, welche der derzeitige Direktor des erzbischöflichen Knabenseminars dahier, P. Anselm Neubauer, seinerzeit gefertigt hatte.

I.

[fol. 1r.]

Incipiunt consuetudines et ceremoniae regulares, quas domini visitatores imitandas monasterio in Scheirn sequendasque sanxerunt secundum quod in carta visitationis de anno Domini millesimo quadringentesimo vicesimo sexto [error patet infra f. 50. Nicolaus notus author huius reformationis, electus anno 1447 est]¹⁾ per eos descripta expressatum est, et ex post crescente observantia regulari per successum temporum anno Domini 1452 per abbatem et conventum clarius specificatae ac pro successoribus confirmatae et in scripto redactae, secundum quod antea in practica communi fuerunt observatae.

De distinctione horarum pro divino officio et aliis exercitiis puta lectione et labore regularibus.

In duodecim lectionibus ad officium nocturnum media post undecimam horam noctis excitatio fiat, sola Dominicae Nativitatis nocte excepta, in qua dimidia hora ante XI. excitetur. In una vero aut tribus lectionibus hora duodecima excitatio fiat. Ad primam in diebus binae refectionis hora quinta vel post juxta considerationem praesidentis excitetur. In hyeme tamen et in diebus ieiuniorum circa sextam excitetur. Celebrato post primam capitulo una integra hora ad minus fratribus concedatur pro missis celebrandis. In diebus autem ieiuniorum ad tertiam hora octava, in reliquis circa septimam fiat pulsus, in sextis vero feriis et aliis ecclesiae ieiuniis, quando missa ante nonam immediate cantatur, ad sextam primum signum fiat, ut communiter post medium horae nonae, ad sextam autem vel nonam, quando post missam dicitur, signum fiat in choro statim post agnus dei, ut absentes hora debita occurrere possint. In quadragesima tamen consideratio habenda est ad officiorum pluralitatem vel prolixitatem, ut videlicet ad primam hora sexta fiat signum, et circa octavam signum primum pro tertia, post tertiam autem ante missam tunc cantatam de sanctis celebrato capitulo hora nona fiat pulsus pro sexta, et finitis missa et nona servato intervallo pro vespers cantandis²⁾, si habebitur, in tactu undecimae fiat

¹⁾ Diese Bemerkung ist von späterer Hand. Offenbar hatte der Schreiber keine Kenntnis von der Visitation des Jahres 1426.

²⁾ placebo (von späterer Hand an den Rand geschrieben).

signum ad chorum. Si autem non habetur, nisi sit festum solempne, hora undecima primum signum fiat ad vespervas. Et istud observatur a sabbato ante Invocavit usque in diem Coenae diebus ieiuniorum. Ad nonam extra quadragesimam in diebus ieiuniorum sic ordinetur, ut regulariter una integra hora pro lectione regulari inter tertiam et sextam feriis sextis et aliis ecclesiae ieiuniis atque inter sextam et nonam in ieiuniis mere regularibus observetur, ut circa undecimam fiat signum ad mensam. Ad nonam vero diebus binae refectionis tam aestatis quam hiemis tempore sic temperetur pulsus ut circa horam XII^{am} aut statim post fratres liberi sint a choro. Et consequenter ab hora XII^a usque ad horam primam lectio servetur regularis; in quadragesima vero inter tertiam et quartam horas lectio] fol. 1v. [regularis teneatur. Tempore aestivo diebus ieiuniorum post mensam excitatio dormientium hora secunda fiat et hora secunda pro laboribus deputatur; in quibus qualiter se fratres gerere debeant, inferius suo loco habetur. Reliquis diebus et temporibus hora prima post meridiem laboribus est aptanda. Hora vespervarum sic moderetur, ut hyemis tempore extra XL^{am} et diebus binae refectionis circa horam quartam regulariter finiatur. Hora vero collationis et completorii sic temperetur ut aestatis tempore circa sextam, hyemis vero tempore, quando ieiunatur, circa horam quintam completorium finiatur. Ad dormiendum post laudes matutinas, similiter ad bibendam aquam extra mensam bis in anno, scilicet circa festum exaltationis sanctae crucis et inventionis eiusdem licentiam petimus generalem. Dormitio vero diurna iuxta regulam durat a pascha usque ad kalendas octobris, et habetur diebus binae refectionis post prandium usque quo itur ad nonas, diebus vero ieiuniorum habetur post refectionem usque ad horam ferme secundam.

De Trina oratione.

Ad matutinum finito pulsu stantibus cunctis fratribus a sedilibus suis contra altare, discoopertis medie capitibus, summe cum quiete praeveniando divinum officium, sicut maiores regularis observantiae patres consueverunt, dicatur trina oratio, quae sic a trinitate sancta nomen accepit. Quam et post completoriam dicto versu: Et fidelium dicere solemus modo et forma, ut sequitur. Et primo quidem ad patrem sic Pater noster. Ave Maria. Deinde dicatur *Ÿ*. Pater de coelis Deus, miserere nobis. Oratio ad patrem. Domine sancte pater omnipotens aeterne Deus, qui coaequalem, coaeternum et consubstantialem tibi ante omnia saecula ineffabiliter filium genuisti, cum quo atque cum sancto spiritu ex te eodemque filio procedente omnia, quaecunque existunt, visibilia atque invisibilia creasti. Hic ad signum moderatum praesidentis omnes genibus flexis dicunt consequenter: Te adoro, Te laudo,

Te benedico teque glorifico. Esto, quaeso, propitius mihi peccatori et ne despicias me opus manuum tuarum, sed salva et adjuva me propter nomen sanctum tuum. Hic fiat signum surgendo et ad filium dicitur imprimis stando: Gloria in excelsis Deo etc. usque ad finem. Deinde *Ÿ*: Fili redemptor mundi Deus, miserere nobis. Oratio ad filium. Domine Jesu Christe, fili Dei vivi, qui es verus et omnipotens Deus, splendor et imago patris et vita aeterna, cui est una cum patre sanctoque spiritu substantia, aequalis honor eademque gloria et coaeterna maiestas. Genu flexio ut supra. Te adoro, Te laudo, Te benedico, Teque glorifico, ne me perire patiaris, sed salva et adiuva me gratuito munere tuo, quem redimere dignatus es pretioso sanguine tuo. Hic ad signum surgatur; deinde ad spiritum sanctum dicatur: Credo in Deum Patrem etc. *Ÿ*. Spiritus] fol. 2 r [sancte Deus, miserere nobis. Oratio ad spiritum sanctum. Domine sancte spiritus, omnipotens aeternae Deus, qui coaequalis, coaeternus et consubstantialis patri filioque existens et ab eis mirabiliter procedis, qui super eundem dominum nostrum Jesum Christum in columbae specie et apostolis in linguis igneis descendisti vel apparuisti. Genuflexio. Te adoro, Te laudo, Te benedico, Teque glorifico. Repelle a me, quaeso, tenebras totius iniquitatis et perfidiae et accende in me lumen tuae misericordiae et ignem sanctissimi amoris tui. Finita trina oratione facto signo surgant et ad aliud signum hebdomadarius incipiat versum: Deus in adiutorium meum intende, ad quem omnes se signo crucis signant, quod et in reliquis horis canonicis observatur. Praemittimus autem singulis canonicis horis Pater noster, cuius rationem Wylhelmus Parisiensis in sua divina rethorica reddit dicens, quod hoc fit ideo, ut clerici regulares formam orandi in evangelio traditam servent et ut aliis orationibus ea se petere ostendant, quae in ipsa oratione dominica petere divino magisterio edocti sunt. Haec ille.

De modo cantandi atque psallendi.

Divinum officium secundum regularem institutionem in omni loco cum morum gravitate ac reverentia, clare et distincte, cum debitis pausis, inclinationibus, discoopertionibus et genuflexionibus, ut moris est, exclusis clamoribus et discantibus, organis ac personis saecularibus tam legendo quam cantando devote persolvatur. Ita, dum psalmi psalluntur, fiant pausae in medio versuum, ut plenum silentium clare ab omnibus advorti possit, et uno versu terminato statim sequens subjungatur, sic tamen, ut cuiuslibet versus ultima silaba ab utroque choro perfecte audiri possit. Sed et hoc sollerter considerandum, quod tam in ordinario missae quam in horis canonicis conformiter juxta

monasterii sacri specus Beati Patris nostri Benedicti observantiam et consuetudinem romanae rubricae nos conformamus, quemadmodum rubricae in missalibus, breviario et libris cantualibus clarius edocent, paucis admodum exceptis, quae librorum salva integritate aliter fieri non possunt.

De profundis inclinationibus.

Inclinamus profunde, ut scilicet manus super genua poni possint: ad omnem ultimum versum in hymnis, ad omne pater noster, excepto illo, quod in missa habetur, de quo postea, et quod dicitur ad trinam orationem; ad confiteor ante altare, in prima et completorio; et in matta, dum dicimus culpam, ad Credo in completorio et prima, quando non flectimus. In missa ad verba: Gloria in excelsis Deo, ad *Ÿ*. Suscipe deprecationem nostram; ad omnes collectas principales tam in horis canonicis quam in missa, quando] fol. 2v. [non flectimus. Excipiuntur orationes post Te decet laus, Salve Regina vel aliam antiphonam in completorio cantatam, et orationes, quae dicuntur ad benedictionem Coci et lectoris et post asperges, ad quas omnes stamus contra altare. Inclinamus etiam profunde ad *Ÿ* Benedicamus Patrem et filium cum Sancto Spiritu; item, quando ab aliquo dicitur Jube Domne benedicere, talis infra benedictionem inclinat profunde. Similiter finita lectione lector profunde inclinat versus altare. Item ebdomadarii, cantores, accoliti in medio chori aliquid legentes vel cantantes, priusquam ad sedilia redeunt inclinant profunde ad altare et ad abbatem postea, si praesens fuerit. Item ad altare maius, praetereundo, intrando et exeundo de choro tempore divini officii fit inclinatio, similiter ad abbatem, si praesens fuerit. Ad ultimam benedictionem in completorio, ad orationem super populum in XL^a. Ad orationem Absolve in capitulo. Ad orationem post lotionem pedum in sabbato. Ad orationem, quando transimus ad labores, ad orationem, quae dicitur post disciplinam fratris in capitulo. Item inclinamus profunde obviando abbati, aut eum praetereundo. Item intrando et exeundo refectorium versus crucifixum. Ad servitoris mensae ultimam inclinationem sedendo inclinamus; ad orationem Retribuere post mensam. Qui vero aliquid pronuntiat aut cantat non tunc cum aliis, sed post inclinat. Frater etiam tarde veniens ad divinum officium aut etiam prostratus post signum sibi factum inclinat profunde primo versus altare, deinde ad praesidentem. Idem in refectorio observatur.

De inclinatione mediocri.

Inclinamus mediocriter, caput scilicet cum scapulis tantum inclinando ad nomina: Jesus, Maria. In omni loco ad verba: Adoramus, adoretur, adoratur; in invitatorio tamen sufficit inclinatio ad primum adoremus, si habetur; item ad adoremus in

versu quoniam ipsius est mare, ad gloria tibi Domine in evangelio, ad aspersorium in missa, ad osculum pacis, ad thurificationem, ad benedictionem in missa, praeterquam abbatis, quando sollempniter cantat. Cantor in officio missae aliquid incipiendo, similiter antiphonas aut psalmos vel versiculos intra sedilia incipientes aut cantantes mediocriter solum inclinant; item obviando fratri seniori presbytero.

De genuflexionibus.

Genua flectimus in divino officio certis temporibus et horis, videlicet in diebus pure ferialibus ad omne pater noster praeter illud, quod ad trinam orationem dicitur et illud, quod praecedit lectiones in officio nocturno et vigiliis mortuorum, et praeter illud, quod in officio capituli, ad benedictionem mensae et post gratias ante orationem Retribuere dicitur. Similiter praeter istud, quod dicitur ante labores et illud, quod ad fratrum mandatum dicitur. Item flectimus ad omnem Collectam principalem tam in horis canonicis quam in missa et ad omnem complendam primam in eisdem feriis, quando officium de tempore agitur.] fol. 3 r. [Infra Pascha tamen et Penthecosten non flectimus ad dictas collectas. Si vero missa alia quam de tempore in feria cantatur, in eadem non flectimus ferialiter. Similiter in feriis cantato offertorio flectimus usque ad inceptionem praefationis. Similiter cantato sanctus et benedictus in missa flectimus continue usque per omnia saecula saeculorum, quod ante agnus Dei dicitur. Item post agnus Dei iterum usque post sumptionem sacramenti calicis flectimus. Aliis autem diebus flectimus ad elevationem sacramenti ab eo tempore, quo diaconus circa altare flectere incipit ante consecrationem usque ad per omnia saecula, quod dicitur ante pater noster. Flectimus insuper ad benedictionem sollempnem abbatis in vesperis et in missa, ad fratrum communionem et ad sacramenti deportationem flectimus genua, et illae genuflexiones fiunt omnes intra sedilia versus altare. Aliae vero ad horas et collectas in missa fiunt e regione super formas. Et notandum, quod tam profundae inclinationes quam genuflexiones necnon et discoopertiones consuetae ad orationes, ut dictum est, incipiunt ab oremus et durant ad qui tecum, vel qui vivis exclusive. Item flectimus semper ad Salve Regina in fine horarum et ad versiculum cum oratione, quae sequitur. Nec inde surgimus nisi facto prius signo per praesidentem. Versus vero post Salve Regina dicitur in adventu domini: Ave Maria, gratia plena, dominus tecum, sed alias per totum annum dicitur V. Ora pro nobis etc. Similiter flectimus ad antiphonam Regina coeli tempore paschali, quando dicitur post horas. Quando vero post Completorium canitur, tunc stamus. Similiter ad antiphonam Alma Redemptoris stamus. Item flectimus

ad antiphonam Salve Regina, quando canitur in completorio usque ad finem misericordie et tunc omnes surgimus. Incipiens tamen eandem stat infra inceptionem et postea cum aliis flectit. Flectimus insuper ad invitatorium Ave Maria, prima vice tantum. Item ad versum in responsorio Ave Maria, cantans tantum stat. Item ad versum Ave maris stella in hympno, ad versum Veni creator spiritus in hympno, ad verba versus illius Alleluia, Veni sancte spiritus, reple tuorum corda fidelium. In trina oratione tres facimus genuflexiones, quae supra patent. Item flectimus ad versum O crux ave spes unica in feriis, sed alias profunde sub eodem inclinamus. Item ad verba Quos pretioso sanguine redemisti in hympno Te Deum laudamus. Ad illa verba introitus Salve sancta parens, ad illa verba Et homo factus est in credo in missa; ad verba hodie deus homo factus, in antiphona haec dies quam fecit etc., ad septem psalmos poenitentiales, letanias et collectas, quae sequuntur, quos quidem psalmos in choro conventualiter dumtaxat in XL^{mae} feriis habemus. Item, qualescumque in horis principalibus facimus inclinationes, genuflexiones necnon discoopertiones similes] fol. 3 v. [facimus in officio Beatae Virginis. In feriis in officio defunctorum flectimus ad collectam, etiam si fuerit novem lectionum, nisi cantaretur; tunc enim oratio inclinando pronuntiatur. Item flectimus ad communes preces in completorio et in prima in feriis, tempore paschali excepto, in quo ad dictas preces inclinamus.

Incidentale, quando preces habeamus in prima et completorio.

Habemus autem dictas preces secundum rubricam suam per totum annum praeterquam in festis duplicibus et infra octavas sollemnes et in vigilia nativitatis Domini usque post octavas epiphaniae, et a triduo ante pascha usque ad octavam paschae exclusive. Similiter ab ascensione Domini usque post octavam pentecostes. Item flectimus ad suffragia communia in laudibus et vespers, quando in directum dicuntur in eisdem feriis; et nota, quod sacerdos ad Et ne nos et collectam sequentem sub accentu pronuntiando flectentibus aliis non flectit, sed in fine versiculum Et fidelium animae per dei misericordiam requiescant in pace cum aliis flectendo pronuntiat. Sic et praesidens in vespers et laudibus sub accentu pater noster pronuntians non flectit usque sed libera, si autem in directum pronuntiat, tunc cum ceteris flectit. Item flectimus ad disciplinas capitulares, ad confessionem sacramentalem. Similiter cocus et lector mensae flectunt infra suam benedictionem. Item exeundo de monasterio aut redeundo flectimus semper ad orationem, similiter in susceptione hospitem post pedum lotionem, similiter lavando pedes fratrum in sabbato, ad mandatum pauperum de quo infra vide in coena Domini. Fiunt etiam genuflexiones

in missa et triduum (sic!) ante pascha, de quibus in missalibus et breviario chori habetur. Et patebit de aliquibus inferius circa processum missae.

De discooperationibus plenis.

Discooperationes plenas aestivo tempore inchoamus a festo inventionis sanctae Crucis et continuamus usque ad festum exaltationis eiusdem, si frigus inopinatum non impediat; item discooperimus plene ad collectas principales tam in missa quam in horis, in vesperis ad canticum Magnificat et ad immediate sequens Pater noster. Ad versum Veni creator Spiritus in hymno, ad versum Ave maris stella, in hymno Te Deum laudamus ad versum Te ergo quaesumus, in completorio ad benedictionem et ad verba Salve Regina misericordiae, quando cantatur, ad salutationem angelicam in fine completorii et in laudibus, ad aspersionem aquae benedictae, in missa conventuali ad verba introitus Salve sancta parens, ad verba illa Gloria in excelsis deo, ad collectam principalem et eius complendam, ibidem ad evangelium, ad verba Et homo factus est in credo in unum Deum in missa. Ad versum Veni sancte spiritus in Alleluia infra genuflexionem, ad incensationem post offertorium, ad elevationem sacramenti et ad omnem eius deportationem et ostensionem infra missam conventualem. Si tamen sub prima aut alia hora tunc in choro cantata missa dicatur, in choro fratres intendunt psalmodiae] fol. 4 r. [nec tunc sub elevatione flectunt neque discooperiunt. Item discooperimus plene ad pater noster in missa usque sed libera nos a malo inclusive, ad pacis osculum et benedictionem in fine missae. Item sacerdos in missa etiam in privato lecta discooperit plene ad omnia, quae legit vel cantat exceptis prophetiis et epistola, infra quas et omnem cantum, qui sequitur, usque ad evangelium potest caput cooperire. Similiter ministri ibidem ad singula, quae legunt cum sacerdote, discooperiunt. Item discooperimus plene ad omnem introitum chori et exitum tempore divini officii, et in refectorio ad crucifixum, ad benedictionem mensae et ad gratias in refectorio. Ibidem lector petendo benedictionem et in fine dicendo Tu autem et conventus ad deo gratias respondendo in fine, ad orationem retribuere in gratiis, ad orationem post lotionem pedum in sabbato. Item dicendo culpam aliquam, item domino abbati loquendo aut ei obviando, in susceptione hospitem cum mandato, lavando et osculando pedem et ad orationem ibidem, item tarde venientes ad chorum post signum eis datum prius versus altare, deinde praesidenti plene discooperiunt. Similiter in matta prostrati, dum surgunt ad signum praesidentis, item exeundo chorum causa necessitatis naturalis ad praesidentem fit discooperitio; ad sacramentalem absolutionem pro

omni tempore confitens plene discooperiat. Item in magna sexta feria ad crucis adorationem, scilicet dum canitur antiphona ecce lignum crucis, ad verba Venite adoremus et hoc fit ter; item accoliti. quotiescunque in medio chori canunt Responsoria brevia, versiculos et benedicamus, debent plene discooperire.

De discoopertione mediocri.

A festo exaltationis sanctae crucis usque ad festum Inventionis eiusdem plena discoopertio servatur ad elevationem sacramenti eucharistiae et eius deportationem et ostensionem; in generali tamen fratrum communione, si multi fuerint, sufficit plena discoopertio ad primam sacramenti ostensionem quoad chorum. Item tempore diurno exeundo et intrando chorum infra divinum officium plene discooperimus, item cum reverentiam abbati facimus; in missa tamen conventuali eo praesente, cum transitur ad librum et reditur ad sedilia, propter frequentiam nimiam dicta inclinatio et discoopertio non servatur, sed in fine operis dei et post gratias, si praesens fuerit. Similiter legens aliquid in medio chori redeundo ad sedile ad altare et ad abbatem plene discooperiat. Sacerdos etiam in missa cum ministris, similiter in privato celebrantes more solito plenas faciunt discoopertiones. In refectorio similiter tam hyemis quam aestatis tempore uniformiter, ut supra patuit, servantur discoopertiones. — Pro reliquis vero omnibus suprascriptis plenae discoopertionibus praefato tempore facimus tantum medias discoopertiones, praeterquam plures alias servamus discoopertiones] fol. 4 v [mediocres uniformiter per totum annum, videlicet primo ad omnem profundam inclinationem praeter Gloria patri post psalmos et versum Benedicamus patrem et filium cum sancto spiritu in laudibus, ad omnem genuflexionem praeter illam, quae fit post offertorium, ante et post elevationem in missa usque ad pater noster et post agnus dei. Item discooperimus mediocriter ad trinam orationem, ad evangelium in matutino et ad eiusdem initium ante homeliam, ad benedictus et pater noster in laudibus, ad Nunc dimittis, ad pater noster et orationem, quando transimus ad labores. In quadragesima infra letanias ad pater noster et ad primam in eisdem in fine collectam, ad preces in prima et completorio exceptis psalmis Miserere mei et de profundis in quadragesima, infra quos sumus cooperti. Idem servamus circa psalmos lauda anima et de profundis in officio defunctorum. Item in missa conventuali mediocriter discooperimus ad bene† dictus, quod post sanctus cantatur in principio stando in stallis cum signo crucis nos signando; item ad omnem cantum aut cantus inchoationem, quem quis solus aut cum socio cantat aut incipit et ad antiphonas aut psalmorum impositionem et versiculi intra stalla pronuntiationem. Ad ea insuper, quae quis solus legit aut

pronuntiat in choro excepto psalmo invitatorii, ubi pro prima invitatorii decantatione cantanti sufficit media discoopertio. Similiter cocus et lector mensae ad suam benedictionem in choro medie discooperiunt, item loquendo cum patre priore aut seniore quocunque sive eos praetereundo, item praetereundo capitulum conventualiter ad chorum et aliis temporibus, similiter altare maius extra horam divini officii et alia altaria praetereundo reverentiam mediocrem ad minus ipsis exhibemus. Haec suprascripta de discoopertionibus et genuflexionibus et inclinationibus conventualiter congregati servamus, alias nihilominus deo et sanctis et hominibus congruas reverentias loco et tempore debitis exhibendo. Dictis insuper discoopertionum ceremoniis exceptis in reliquis locis tam in conventu quam extra coopertis capitibus incedimus ita, ut praeter praelatum et sacerdotes ac ministros in missa nullus in nudo birreto, praecipue in aliorum praesentia, appareat, sed saltem mediocriter est coopertus etc.

De appodiatione.

Non appodiamus nos, sed extra sedilia stamus ad trinam orationem, ad omne evangelium, aut eius principium ante homiliam, ad Magnificat, ad Benedictus et nunc dimittis, ad versum Te ergo quaesumus usque quos pretioso sanguine redemisti, ad versum et incarnatus est usque et homo factus est inclusive, ad pater noster in missa, quando non flectimus usque sed libera nos a malo inclusive, item quando quis aliquid solus aut cum socio cantat vel incipit.

De sedendo in divino officio.

Sedemus in divino officio nocturno, scilicet vicissim per choros infra psalmodiam duorum primorum nocturnorum semper; ad gloria tamen et ad versum sicut erat in principio] fol. 5 r. [omnes surgimus. In triduo vero ante pascha per integram psalmodiam omnes stamus. Sedemus ad officium XV graduum infra psalmos, ut patebit infra. Item ad lectiones in officio nocturno et cursu de domina singuli ante jube dompne. Similiter infra responsoria lectionum excepto cantore, quando responsorium incipit, similiter eo, qui versum cantare debet aut qui responsorium legere habet vel versum, si officium psallitur in directum. Item omnes surgimus ad *Ÿ*. gloria patri post *Ÿ*. responsorii, priusquam incipiatur; similiter ad versum Gloria in excelsis deo in sacra nocte nativitatis domini. Sedemus insuper in missa infra epistolam et prophetias in vigilia paschae et pentecostes; sacerdos sedendo legit prophetias, sed orationes stando in altari. Item ad graduale, Tractum, alleluia, sequentiam et ad offertorium sedemus, quando non cantatur in medio chori. Sacerdos in missa, postquam evangelium legerit, simul cum ministris sedet. In officio defunctorum ad placebo

usque ad V. Audivi vocem, et in nocturnis eiusdem sub psalmis et lectionibus ac laudibus usque ad psalmum laudate Dominum de coelis, necnon infra responsoria, sive officium cantetur sive legatur, sedemus. Item, si qui fratres sunt debiles aut infirmi, volentes tamen interesse divino officio, quia alii per eos circa pulpita impedirentur, huiusmodi saltem de permissione generali possunt sedere aut statim post abbatem aut priorem, si sunt multum senes, vel in ultimo, si sunt iuniores aut mediocres, juxta abbatis dispositionem, ne ceteri impediuntur. Seditibus autem fratribus in choro, capitulo vel refectorio, si qui tarde occurrendo advenerint, non eis assurgitur pro loco dando, sed in ultimo ordine, ubi eis locus vacaverit, sedebunt, excepto priore, cuius locus tam in refectorio quam in oratorio semper vacat. Idem observatur, quando fratres stant extra sedilia ad evangelium, ad trinam orationem, ad pater noster in missa, ad magnificat vel cum genua flectunt, ne ab ingredientibus impediuntur.

De stando facie tenus ad altare et e regione in divino officio.

Facie standum est versus altare in choro ante officium inceptum et expectando sub pulsu ad chorum usque ad finem eiusdem; ad trinam orationem, ad versum Deus in adjutorium meum intende, Domine ad adjuvandum me festina, ad omnia capitula in choro, ad omnes versiculos exceptis versiculis in officio defunctorum et precibus in horis, ad responsoria brevia, ad kyrie eleison in horis, ad suffragia, dum cantantur vel dicuntur, ad finem primae orationis, postquam nos erigimus, scilicet ad qui tecum etc., ad benedicamus domino et quidquid ebdomadarius legit aut pronuntiat, versus altare facit praeter antiphonam, quam ad horas imponit et praeter versum et ne nos ante collectam, similiter preces in horis et absolutionem ante lectiones in officio nocturno et in fine operis dei versum et fidelium, quae dicit singula e regione. Similiter ad thurificationem et ad osculum pacis more solito, item stamus versus altare ad omne dominus vobiscum in missa, ad omnes secundas orationes, ad orationes post flectamus genua vel quae dicuntur in missa ante] fol. 5 v. [dominus vobiscum, ad omne evangelium et principium evangelii ante homeliam. Infra missam, dum stamus et nihil cantamus, ad praefationem, ad benedictionem palmarum, candelarum et cinerum, lectoris mensae, coci, ad ympnum te decet laus et ad orationem sequentem, ad orationem, quae dicitur post antiphonam cantatam in completorio; in officio etiam capituli continue stamus e regione, nisi fiat sessio. Similiter ad benedictionem mensae et post ad gratias. Ad reliqua stamus aut inclinamus e regione.

De ordine legendi lectiones et Responsoria in matutinis et de quibusdam aliis sequitur.

Quando totum officium nocturnum cantatur, tunc lectiones leguntur per ordinem a junioribus fratribus incipiendo in utroque choro, praesidens tunc semper XII^{am} lectionem legit et legens lectionem petendo benedictionem dicit Jube domne benedicere et in fine Tu autem domine miserere nobis, excepto in triduo ante pascha, ut patebit inferius. Responsoria vero vicissim cantantur per choros, verbi gratia in choro ebdomadarii primum et in alio choro secundum et sic deinceps. Cantores autem omnia responsoria incipiunt, sed legentes lectiones canunt versus et semper legens ultimam lectionem alicuius nocturni cantat primum versum eiusdem nocturni et legens primam lectionem canit secundum versum, secundus tertium et tertius quartum cum Gloria. Si tertius nocturnus dumtaxat cantatur, dyaconi et presbyteri de choro ebdomadarii legunt per ordinem lectiones et canunt versus, praesidens tamen semper legit ultimam lectionem tertii nocturni et cantat primum versum eiusdem. Pro reliquis autem duobus nocturnis in tabula positi singula perficiunt, et primus legit omnes lectiones pro primo nocturno et alii duo legunt responsoria et versus, pro secundo vero nocturno legit lectiones lector secundae lectionis et primus et tertius legunt responsoria et versus Si vero totum officium nocturnum psallitur in directum, lector primae lectionis legit lectiones pro primo nocturno, et lector tertiae lectionis legit responsoria eiusdem et secundus pronuntiat versum, pro secundo nocturno lector primae lectionis legit responsoria et tertius legit versus. In officio trium lectionum, si non est homelia, lector primae lectionis legit lectiones omnes tres et tertius lector responsoria, secundus autem versus. Si autem occurrit omelia pro prima aut ultima lectione, tertius lector legit lectiones omnes et secundus responsoria et primus versus. Quod si dictum officium trium lectionum cantatur, tertius lector canit primum versum et primus secundum et secundus tertium cum gloria. Qui modus etiam in officio defunctorum observatur, quando cum tribus lectionibus cantatur. Si autem fuerit novem lectionum, fit ut dictum est supra in officio XII lectionum cantato, et praesidens ultimam lectionem legit. Si autem totum officium defunctorum dicitur, tunc acolytus sine accentu legit in medio chori lectiones et totus conventus responsoria et accolitus versus. In officio vero unius lectionis tantum accolitus in loco suo stans e regione pronuntiat lectionem cum responsorio brevi et versu. In triduo autem ante pascha seniores in ta] fol. 6 r. [bula de ebdomada maiori descripti canunt lamentationes et versus responsoriorum ordine quo supra. Pro reliquis autem duobus

nocturnis fit ut supra a junioribus incipiendo. Ad nocturnos antiphonas imponimus per ordinem a senioribus incipiendo; et si officium psallitur in directum, primus in ordine senior ex parte chori ebdomadarii imponit primam antiphonam et immediate eum sequens imponit psalmum. In secundo choro incipitur a secunda antiphona eiusdem primi nocturni et sic consequenter agitur vicissim, ita tamen, quod semper prima antiphona alicuius nocturni incipitur in choro ebdomadarii, et idem observatur in vesperis et laudibus, et in officio defunctorum, quando in directum dicuntur aut psalluntur; si autem officium canitur, fratres in dictis horis per ordinem antiphonas imponunt et cantor psalmos. Quod si plures psalmi occurrunt sub una antiphona, semper cantor eisdem (sic!) incipit sive officium dicatur sive cantetur. Item responsoria longa in officio nocturno et antiphonae ad nocturnos cum antiphonis super psalmos in laudibus et vesperis vicissim per choros cantantur, alia vero responsoria, antiphonae et versiculi nec non suffragia ab utrisque simul choris canuntur. In missa autem conventuali omnia cantantur simul ab utrisque choris exceptis kyrie eleison, Et in terra, prosa sive sequentia quando habetur, tractu et credo in unum deum. Cantor etiam in missa Alleluia semper incipit et totus chorus neuma prosequitur cum versu. Quod si fuerit festum XII lectionum aut infra octavas vel missa sollemniter cum duobus videlicet ministris cantatur, tunc Alleluia primo inceptum per cantorem ad certam pausam, postea per totum chorum resumitur cum versu sequente et alleluia in fine repetito. Tempore paschali secundum alleluia pro principali quod ut dictum est solum in festis aut missis sollempnibus primo inceptum reiteratur.

De differentia festorum, secundum quam ceremoniae
in divino cultu variantur.

Exceptis dominicis diebus quandoque reperiuntur differentiae festorum, scilicet duplicia, semiduplicia, simplicia, duodecim lectionum et trium et commemorationis tantum. Duplicia festa sunt in differentia duplici; quaedam vocantur festa duplicia maiora, quaedam duplicia minora, et haec quidem praeter regulas generales de eis et aliis in breviario conscriptis differunt etiam ab invicem in quibusdam sollempnitatibus et ceremoniis divini cultus quantum ad pulsus, cantum et luminaria, ut puta, quia in duplicibus maioribus antiphonae ad Magnificat et Benedictus sicut et in duplicibus minoribus dumtaxat duplicantur, sed in maioribus cantica Magnificat et Benedictus secundum aliquos tonos sollempnius intonantur per singulos versus. Sed et in eisdem festis maioribus omnes psalmi aut cantica, quae sub una antiphona psalluntur, intonantur singuli sicut primus psalmus sollempniter. Thurificatio etiam fit

ad primas vespervas in principio et ad Magnificat, similiter in missa a principio, ad evangelium et post offertorium, ad sacramenti elevationem. In duplicibus vero minoribus] f. 6 v. [licet antiphonae ad Magnificat et Benedictus duplicentur sicut in maioribus, tamen quoad tonos non servatur differentia inter ea et festa simplicia. Thurificatio etiam in eisdem non habetur nisi ad offertorium in missa, nisi foret officium prioris, in quo, quantum ad thurificationem, fit ut supra in festis maioribus, subdiaconus etiam patenam tenet sub toallia in omnibus festis duplicibus. In duplicibus insuper maioribus versiculi ad nocturnos et ad singulas horas canuntur in medio chori a duobus fratribus, similiter responsoria brevia et Benedicamus in vespervis et laudibus. In solo autem festo ascensionis domini ad nonam cantatur Benedicamus in fine a duobus accolitis sicut in duplici minori. In duplicibus vero minoribus tantum responsoria brevia et versiculi in vespervis et laudibus benedicamusque cantantur a duobus, etiam si in secundis vespervis a capitulo de non duplici festo incipiatur, in quo etiam antiphona ad Magnificat nihilominus duplicatur. Item in omnibus festis duplicibus responsorium longum incipitur a duobus, similiter et versus per duos cantatur. Semiduplicia vero differunt a simplicibus in hoc quod in semiduplicibus fit thurificatio post offertorium sicut et in singulis dominicis, quod non fit in festis simplicibus.

Annotatio festorum duplicium in singulari et in quibus abbas aut prior habet officiare.

Festa duplicia maiora sunt: Nativitatis domini, Sancti Stephani, Sancti Johannis ewangelistae, Circumcisio domini, Epiphania domini, festa Beatae Mariae Virginis videlicet Purificationis, Annuntiationis, Assumptionis, Nativitatis, Visitationis et Conceptionis. Item Sancti Benedicti, Dominica resurrectionis, Inventio sanctae crucis, Ascensio domini, Pentecostis, sanctae Trinitatis, Corporis Christi, Johannis Baptistae, sanctorum Petri et Pauli, Commemoratio beati Benedicti, sanctae Mariae Magdalенаe, Laurentii, Exaltatio sanctae Crucis, Michaelis, Omnium Sanctorum et festum Dedicationis ecclesiae.

Quando abbas cantat missam.

In praedictis festivitatibus Abbas cantat missam, quando potest, exceptis festivitatibus sanctorum et solemnitatibus, quae infra sub rubrica propria specialiter patri priori asscribuntur. Cantat etiam abbas missam in die Coenae domini et Parasceves, in die animarum et quandocumque fratres faciunt professionem.

Festa vero duplicia minora sunt:

Sancti Andreae apostoli, Ambrosii, Nicolai, Thomae apostoli, Vigilia Nativitatis Christi, Mauri abbatis, Conversio sancti Pauli,

Cathedra sancti Petri, Scolasticae virginis, Mathiae apostoli, Octava sancti Benedicti, festum sancti Marci ewangelistae, Phillipi et Jacobi, Johannis ante portam latinam, Barnabae apostoli, duo dies sequentes Dominicam Resurrectionis et Pentecostes, quamvis de consuetudine agatur sollempniter ut in duplici maiori. Commemoratio Sancti Pauli, Divisio apostolorum, sancti Jacobi, sancti Petri ad vincula, octava assumptionis Beatae Virginis, Bartholomaei, Augustini, Mathaei apostoli, Jeronimi doctoris, Placidi et sociorum eius, Lucae ewangelistae, Simonis et Judae] f. 7 r. [(Martini episcopi)¹⁾ sanctae Elizabeth, (sanctae Katherinae)¹⁾ Octava Corporis Christi.¹⁾

Festa semiduplicia sunt haec:

Sanctae Luciae, Innocentum, octava Epiphaniae, Agnetis, Agathae, octava ascensionis, (Octava Corporis Christi)¹⁾ Octava Johannis Baptistae, Octava Laurentii, Johannis et Pauli, Octava Nativitatis beatae Virginis, sanctae Caeciliae et sancti Clementis, Decollatio sancti Johannis Baptistae.

Quando prior sollempniter cantet nota.

De dictis festis maioribus et minoribus pertinent ad sollempne officium prioris, scilicet: Vigilia Nativitatis domini quoad missam, prima missa in nocte nativitatis domini, Sancti Stephani, Joannis Ewangelistae,²⁾ missa in die Cinerum, in Dominica palmarum, missae in vigiliis paschae et pentecostes, duo dies sequentes dominicam Resurrectionis et Pentecostes et in festo sanctae Trinitatis, Visitationis Beatae Virginis, Johannis Baptistae, Petri et Pauli, in commemoratione beati Benedicti, in festis Laurentii et Martini.³⁾ In anniversario fundatorum cantat etiam missam et officiat in fratrum exequiis.

De ministris in officio sollempni abbatis et prioris.

In officio abbatis duo ceroferarii, acoliti videlicet, qui et versiculos et Benedicamus canunt cum diacono et subdiacono ac capellano gestante baculum more consueto induti ministrant nisi paucitas personarum obsistat, quorum subdiaconus videlicet sub Magnificat incensat primo abbatem, deinde diaconum et capellanum et consequenter conventum per ambos choros. Diaconus et subdiaconus capellanusque orent cum abbate vesperas, si pluralitas cantantium in choro admittat, alioquin sufficit unus, qui secum oret aliis similiter ad chorum descendentibus. Sed ceroferarii descendunt ad chorum. Diaconus et subdiaconus tenent eius librum pro capitulo et collectam dicendo. Subdiaconus tamen solus porrigit

¹⁾ Rasur.

²⁾ Gregorii.

³⁾ et conversionis Mariae Magdalenae.

ei in missa post ewangelium librum ad osculandum. Et quidquid eo cantante aut benedicente sollempniter ei porrigitur aut ab eo accipitur, semper fit cum reverentia et osculatur sibi¹⁾ manus.

Incidentale, quando osculemur abbati manus.

Unde generaliter osculamur manus abbatis aut episcopi, quoties nobis manus ab eis porrigitur. Item abbati manum osculamur, quando nobis aliquid dat aut a nobis per eum recipitur, sicut in completorio, quando ei porrigimus flabellum pro aspersorio aut Thuribulum etc. Item quando eximus de monasterio et ab eo benedictionem petimus, et cum de via per eum suscepti revertimur, item diaconus et subdiaconus, quandocumque in officio per eum cantato ei aliquid dant aut recipiunt, osculantur sibi manus.

In officio prioris

Ministri duo cappis induti serviunt eidem, qui una secum post inceptionem vesperarum circa altare factam ad chorum descendunt, ipsum in cantando adiuvantes usque ad capitulum. Post cuius²⁾ rursum ascendunt et, ut moris est, ibidem complent, si autem pluralitas personarum admittit, circa altare maneant. In secundis vesperis abbatis aut prioris, prior absque paramentis et ministris] f. 7 v. [more solito in choro regit. Completorium tamen post secundas vespervas ebdomadarius inofficiat. De cerimoniais autem in missa servandis vide infra circa processum missae.

De luminaribus in officio divino accendendis.

In festis duplicibus maioribus quatuor candelae incenduntur in altari summo ad vespervas et ad missam. Ad matutinum vero et ad antiphonam, quae post completorium cantatur, duae sufficiunt. Inter duplicia vero minora et alia XII lectionum non habetur differentia quoad lumina incendenda, sed generaliter in eisdem et in festis trium lectionum ad vespervas, ad laudes ac missam duae candelae incenduntur. In XII etiam lectionibus generaliter et in quibusdam paucis trium lectionum, ut in vigilia Nativitatis Domini, octava sancti Stephani, Johannis evangelistae, et Innocentum ad nocturnum similiter duae candelae accenduntur. Infra octavas Corporis Christi cottidie ad omnes horas propter sacramenti reverentiam in altari summo duae candelae ardent. In feriis autem ad vespervas, nocturnos et ad laudes una tantum candela accenditur, et illa ponitur ante medium vel in medio altaris. Ad Salve Regina, quod post completorium cantatur, semper duae candelae etiam in feriis accenduntur. In festis autem duplicibus minoribus ad vespervas et in maioribus similiter etiam ad matutinum incenditur Cereus pascalis,

¹⁾ Korrektur.

²⁾ Rasur inceptionem.

in omnibus dominicis diebus, similiter et festis XII lectionum celebribus ad missam tantum incenditur. In patrociniis altarium lumina duo cum congruis paramentis ad vespervas accenduntur. Item in anniversariis trium lectionum duo lumina infra vigiliis sicut in vespervis consuetum est, accenduntur. Sed in anniversariis IX lectionum et quando exequiae speciales pro aliquo aguntur, quatuor candelae circa paramenta funeralia in choro ad vigiliis et ad missam incenduntur.

De pulsibus campanarum et signis ad horas et ipsorum varietate.

Pulsus sive signa ad divinum officium fiunt hoc modo: In festis non duplicibus ad matutinum sacrista aut frater alius, cui excitandi officium committitur, hora debita surgens parat lucem in dormitorio, si necesse fuerit, et tunc pulset campanellam in dormitorio ad tempus unius pater noster, deinde singulorum fratrum cellas percutiat modeste cum conto aut baculo quousque deintus sibi signo aut verbo Deo gratias respondetur. Deinde tempore hyemali praesertim ipse aut alius, cui hoc ipsum committitur, provideat de lumine in loco, ubi fratres ad se calefaciendum solent convenire, et post omnium fratrum excitationem frater conversus sive alius ad hoc deputatus vadit ad pulsandum campanam secundam antiquam designatam usque ad duo pater noster et facto interfallo debito sonetur ad chorum campanella consueta, quousque praesidens per signum campanellae parvae secum pendentis cessare jubet. Ad ympnum autem Te Deum laudamus pulsatur campana, cum qua semper consuetum est ad nonas facere primum signum. In feriis autem et tribus lectionibus servato post nocturnos intervallo fit pro laudibus signum unicum ad chorum consuetum cum campanella chori. Ad officium quottidianum capituli ad nolam ibidem pendentem semper fit signum.] f. 8 r. [Et si alia hora fratres ad praedictum locum convocantur, facto signo primo nolam percutiendo servatur intervallum, quousque maior pars conventus advenerit et tunc iterum fit aliud signum. Ad primam, tertiam et sextam semper pulsatur eodem modo, scilicet primo cum aliqua campana mediocri, secunda antiqua ad hoc deputata. Et facto signo primo nemo deinceps loquatur, sed omnes parent se venire ad chorum et facto intervallo competenti fit signum ad chorum. Ad sextam vero vel nonam, si quando statim post missam dicitur, fit signum in choro statim post agnus dei, ad mensam finito opere dei fit brevissimum signum in choro. Ad vespervas pulsus fit sicut ad matutinum. In festis duplicibus minoribus fiunt tria signa ad vespervas et matutinum, primum cum communi campana mediocri antiqua ad horas, secundum cum campana pro pulsu ad salutationem angelicam deputata, et tertium signum facto intervallo

competenti cum parva campana ad chorum. In maioribus autem duplicibus ad vespervas et ad matutinum fit primo signum in turri cum omnibus campanis simul ad tempus duorum pater noster. Deinde pulsantur duae campanae maiores vicissim una post aliam, quaelibet ad unum pater noster, et postea tempore debito fit signum consuetum ad chorum. In eisdem festis maioribus ad primam, tertiam, sextam vel nonam fit signum primum cum campana maiori ad salutationem angelicam deputata. Ad lectionem collationis ante completorium quotidie fit signum cum campana parva in turri vel cum campana magna in festo duplici maiori ad moram unius pater noster, et postquam finita collatione fratres chorum intraverint, stantibus singulis in locis suis accolitus faciat breve signum cum parva campanella chori et postea praemisso versu Adjutorium nostrum et pater noster dicitur Confiteor. In fine completorii dicta trina oratione ab accolito semper sonetur tertio breviter cum praedicta parva campanella chori pro ave Maria. Idem fit post laudes et tunc, scilicet post completorium, aspergit praesidens conventum aqua benedicta. Si fuerit hora tardior, ut tempore hyemali nonnumquam contingit, tunc etiam sonetur cum campana magna ad angelicam salutationem, quo in tempore si tenebrae sint, frater deputatus lampades in dormitorio accendit, ut de completorio dormitorio intrantes lumen inveniant paratum. Ad missam conventualem semper fit signum cum pluribus campanis, sed ad missas privatas fit unum tantum signum cum campana nova post finem capituli sive post primam ut in quadragesima. Similiter fit signum cum dicta campana ad priorem missam, ad elevationem sacramenti in missa cantata consueta signa fiunt. Ad missam pro defunctis cantatam fiunt signa tria breviter sicut ad vigiliis, in quibus ut communiter, quando tres lectiones fiunt cum cantatis responsoriis, tantum fiunt signa tria brevia cum tribus minoribus campanis. In officio vero novem lectionum signa fiunt cum omnibus campanis et postea fit signum consuetum ad chorum.

] f. 8 v. [De prostrationibus in terra
et qualiter satisfaciant fratres in choro aut alibi
in divino officio et lectionibus errantes.

Prostrationes facimus in capitulo culpam dicendo, similiter in privato dicendo culpam abbati sive priori, item aliquando in choro vel ante chorum aut dormitorio vel aliis locis ex iniuncta poenitentia, similiter in refectorio sub benedictione mensae aut post gratias ex imposita poenitentia speciali.¹⁾ Ad refectorium tarde veniens, ad mensam scilicet post finem versus gloria Patri,

¹⁾ Illud inmutatum per Johannem Slitpacher et capitulariter definitum est.

similiter ad horam collationis post benedictionem lectoris. Item ibidem strepitum aut sonum notabilem faciens, si sedet in acie tabulae, ut absque alterius impedimento statim surgere possit, sine mora veniam petat; sin autem, statim surgentibus fratribus de mensa se prosternat; si autem aliquid dampni commitat, ut evertendo cibum aut vinum sive aliquid aliud simile commiserit ultra prostrationem quam in refectorio facit, se ipsum in capitulo proclamet. Idem ministri mensae observant, item quando aliquis senior, praecipue dominus abbas aut prior vel eius vices gerens iuniori alicui commotus apparet ex sua culpa vel negligentia, sine mora se coram ipso prosternat. Similiter iuniores et novitii coram magistris suis observent, in quo specialiter de industria novitii sunt probandi. Idem observent inter se ipsos fratres, dum se forte graviter verbis offendunt et sibi mutuo reconciliantur. Item in choro strepitum faciens notabilem statim veniam petat. Si autem in cella strepitum huiusmodi fecerit tempore dormitionis aut post completorium, pro tali culpam in capitulo dicat. Ad mandatum fratrum sabbato, priusquam fratres sederint, si quis non venerit, veniam in matta petit. Singulae autem prostrationes in refectorio fiunt et in matta. Item de via revertentes fratres si pernoctaverint extra monasterium, ea die, qua venerint, ad singulas horas diei in fine sub antiphona et collecta, quae dicitur, se prosternunt. Si post completorium venerint, sequenti die ad omnes horas vel ad aliquas secundum praesidentis iudicium se prosternunt. Item prostrationem facit, qui in choro graviter fallitur, qui vero non graviter fallitur, scilicet qui non facit totum chorum errare, sed tamen notatur error ipsius, flexis genibus osculatur formam, qui autem apud se tantum fallitur, tangere debet manu terram. Lector vero mensae vel collationis si vitio suo graviter errat, praecipue aliquoties emendatus, post finem ibidem veniam petat. Similiter sacerdos vel minister in missa errores graviter aut aliquid culpabile ibidem committens post expletum officium in matta chori veniam petat. Si vero dictae negligentiae vel errores graves fuerint, nihilominus pro huiusmodi in capitulo se proclament. Officiales vero septimanarii de negligentis in officiis suis admissis culpas suas specialiter in sextis feriis recognoscentes faciunt prostrationes in locis suis, ut ebdomadarius sacerdos, diaconus et subdiaconus, cantor et acolitus in choro post nonam, et servitor ac lector mensae in] fol. 9 r. [refectorio, si ibi non fuerint hospites saeculares, alioquin die sequenti implebunt. Dictae tamen prosternationes officialium in festis duplicium maioribus non fiunt. Item in vigilia Nativitatis domini de mane hora capitulari stantibus cunctis interim, quo legitur martyrologio lectio de Nativitate domini, statim finita lectione cuncti se e regione prosternunt usque ad dictionem unius Gloria in excelsis Deo, quousque per praesidentem ad sur-

gendum signum factum fuerit et tunc interim sedent usque ad finem lectionis. In die Parasceves ad crucis adorationem fiunt prostrationes tres, de quibus inferius habetur.

De his, qui tarde ad opus Dei occurrunt aut infra illud sive ante finem inde exeunt.

Qui ad divinum officium ante finem versus sicut erat post primum Gloria Patri non fuerint intra sedilia in loco suo, talis vadit ad mattam, et ibidem tectus, nullasque cum conventu interim communes cerimonias servat. Si fuerit ebdomadarius et ante finem signi ad chorum non fuerit in loco suo, ut officium incipiat, stat similiter ad mattam; qui vero ex toto aliquam horam absque licentia negligit, vel ad officium capituli non venerit, dicit sequenti die culpam suam; qui causa necessitatis operis naturae cogitur de choro, sufficit ei pro licentia petenda facere inclinationem ad praesidentem, huiusmodi tamen exitus in missa conventuali et praesertim post elevationem a nullo debet frequentari. Si vero quis alia de causa exire habet, talis brevi verbo, quo ire velit, suggeret Priori; officiales tamen nonnulli, qui occasione officiorum suorum exire coguntur, non necesse id semper Priori insinuare, similiter nec ad rasuram infra officium divinum vel ad audiendum confessionem vocati.

De officio Capituli et disciplina sese ibidem proclamandi.

Capitula quotidiana pro quotidianis monitionibus aut culparum, prout opus fuerit correctionibus, secundum regularem morem nullatenus obmittantur, convocatis itaque fratribus suo tempore, ut supra patuit, per signum nolae ad Capitulum sedentibus cunctis ad signum praesidentis legitur sub accentu lectio de martyrologio, in cuius fine semper additur a lectore illa clausula: Et alibi aliorum plurimorum sanctorum martyrum, confessorum atque virginum, et surgentibus omnibus ac e regione stantibus Ebdomadarius dicit in directe versum Pretiosa in conspectu domini. Conventus: Mors sanctorum eius. Ebdomadarius: Sancta Maria et omnes sancti intercedant pro nobis ad dominum, ut nos mereamur ab eo adiuvari et salvari. Qui vivit et regnat in saeculo saeculorum. R. Amen. Ebdomadarius: Deus in adiutorium meum intende. R. Domine ad adiuvandum me festina et repetitur tertio cum Gloria Patri. Sicut erat etc. per totum conventum. Ebd. Kyrie eleison, Pater noster. Ebd. Et ne nos inducas etc. Cantor primus: Respice in servos tuos et in opera tua, Domine, et dirige super nos, et opera manuum nostrarum dirige et opus manuum nostrarum dirige Versus: Gloria Patri. Versus: Sicut erat. Ebd. Dirigere et sanctificare, regere et gubernare dignare domine Deus

rex coeli et terrae, hodie corda et corpora nostra, sensus sermones et actus nostros in lege tua et in operibus mandatorum tuorum, ut hic et in aeternum te auxiliante salvi et liberi esse mereamur, qui vivis et regnas in saecula saeculorum. Amen. Lector dicit in directum: Jube domne benedicere. Praesidens: Dies et actus nostros in sua pace disponat dominus omnipotens. Amen. Lector: Dominus autem dirigat corda et corpora nostra in charitate Dei et patientia Christi. Tu autem Domine, miserere nobis. R. Deo gratias. Haec lectio dicitur tam feriis quam dominicis diebus ab octava Epiphaniae usque ad dominicam primam Quadragesimae, et ab octava Pentecostes usque ad adventum Domini. Reliquis diebus ad absolutionem dicitur Capitulum quod ad Nonam ejusdem diei habetur, nisi aliqua specialis absolutio signaretur. Deinde praesidens dicit: Adjutorium nostrum in nomine domini. Conv.: Qui fecit coelum et terram. Praesidens: Benedicite. Conv.: Deus. Praesid.: Dominus nos benedicat et ab omni malo defendat et ad vitam perducatur aeternam. R. Amen. Deinde legitur Kalendarium mortuorum sub hac forma: Obierunt N. et N. presbyteri et monachi nostrae congregationis etc. et alii familiares nostri. Quo dicto ebdom. infert: Et fidelium animae per misericordiam Dei requiescant in pace. R. Amen. Cantor: De profundis clamavi et concluditur in fine. Requiem aeternam. Ebdom.: Kyrie eleison. Christe eleison, Kyrie eleison. Pater noster. Vers. Et ne nos. R. Sed libera nos. V. A porta inferi. V.: Requiescant in pace. V. Domine exaudi orationem meam. V. Dominus vobiscum. Oremus. Absolve quaesumus Domine animas famulorum famularumque tuarum, parentum, fratrum, sororum, propinquorum, benefactorum et recommendatorum nostrorum et omnium fidelium defunctorum ab omni vinculo delictorum, ut in resurrectionis gloria inter sanctos et electos tuos resuscitati respirent. Per Dominum nostrum Jesum Christum filium tuum. V. Requiem aeternam dona eis Domine. Requiescant in pace. R. Amen.

De lectione Regulae et aliis, quae sequuntur ibidem.

Post hac sedentibus cunctis legitur sub accentu capitulum unum vel pars Capituli ex regula, et in fine lector dicit: Tu autem Domine, miserere nobis, et respondetur Deo gratias. Quo dicto si praesidens aliquid dicere vult de Regula lecta exponendo vel exhortando juxta dierum aut negotiorum sive congruentiam fratrum facere potest. Quibus expletis siquidem dicendum est aut commonendum de culpis aut negligentis vitandis, sive de disciplina servanda, quod etiam ad non professos pertinet. [dicit Praesid.] Benedicite, et respondentibus omnibus Dominus, proponit ipse ea, quae proponenda sunt. Si nil talium occurrit dicendi, et aliquid deducendum est ad professos tantum, dicit simpliciter, quod novitii

sive qui non sunt professi exeant aut si vult prius audire culpas dicit: dicantur culpaе, et si novitii aut hospites habent dicere culpas, dicunt eas. Si nihil habent dicere, statim exeunt de capitulo. Et si quid est agendum exponitur professis. Si instat festum aliquod aut tempus sacrum exhortantur fratres, secundum exigentiam festi aut temporis ad devotionem habendam, ad servandam arctius disciplinam, ad vitandum discursus et colloquia, ad praevidendum debito tempore cantum, rubricam, lectiones et similia breviter dicantur. In fine dicto praesidente: Confortamini in domino vel oremus pro invicem, et facto signo manu super scamno sin] f. 10r. [guli vadunt ad loca sua.

De forma dicendi culpas et se proclamandi.

Si quis autem frater dicere habet culpam vel vocatus ad mattam fuerit, humiliter se prosternit capite tectus nihil praemittens neque dicens, et dicente sibi praesidente: Quid dicitis prostratus respondet: Meam culpam, et ad jussum praesidentis surgens inclinatus profunde dicit culpam suam, et statim prosternit se iterum usque ad jussum praesidentis jacens. Et si plures ei culpaе obiciuntur aut commemorantur, semper se prosternit et iterum jussus surgit. Quod si reus non est aut sibi non conscius de obiectis petita benedictione, si ei loqui permittitur, humiliter id de quo sibi est conscius exponit. In fine imposita sibi poenitentia inclinatus humiliter respondet Deo gratias et ad suum locum transit vel exit de capitulo, si non est professus. Similiter in privato dicendo culpam abbati aut priori se primo ante eum prosternit, in cuius arbitrio stabit, si pro hoc ipso et etiam in capitulo se ipsum debeat proclamare.

Poenitentiae regulares pro levibus culpis.

Iniunguntur autem vel committuntur pro excessibus et culpis mere regularibus et quotidianis levioribus negligentis prostrationes in choro post finem horarum diei vel etiam in refectorio, psalmi poenitentiales unus aut plures, officium defunctorum, Pater noster unum vel plura, abstinencia a cibo uno vel pluribus, a toto vino vel a parte, manducatio in terra. Sed pro scandalosis excessibus, ut murmure, rebellione, contentione, exitu de monasterio aut cum dederit aliquid vel acceperit sine licentia et similibus, disciplina virgarum, incarceration, strictissimum silentium usque ad revocationem, stare in ultimo loco in choro.

Forma autem dicendi culpam specialem.

Ego dico culpam meam omnipotenti Deo, beato Benedicto, toti congregationi et vobis patres, specialiter, quod fregi silentium tali loco vel hora, neglexi venire ad capitulum, feci strepitum hora domitionis in cella, maculavi librum, neglexi tertiam, non occurri debita hora cum aliis ad orationem pro labore et ceteris.

De culpis generalibus.

Culpas generales semel in quolibet mense, quarta videlicet sexta feria post dominicam primam mensis dicimus, fratres; conversi et novitii et hospites, si plures habeamus, quartis feriis et reliqui professi sextis feriis dicunt. Si occurrit in una illarum dierum festum duplex maius, tunc anticipantur vel transferuntur culpa*e* iuxta praesidentis arbitrium vel autem in genere iniunguntur singulis dicere singulos psalmos poenitentiales vel aliquot Pater noster. Dicunt autem fratres culpas secundum ordinem a senioribus incipiendo, quod et a novitiis et hospitibus servatur, qui dictis culpis exeunt de capitulo; professorum autem nullus exit absque licentia generali vel speciali praesidentis.

Forma autem culparum generalium haec est:

Ego dico culpam meam omnipotenti Deo, beato Benedicto, toti congregationi et vobis patres primo de sancta Regula, quam non servavi secundum possibilitatem meam, de oboedientia] f. 10 v. [et reverentia, quas non exhibui vobis et singulis patribus et fratribus meis; de divino officio in quo multas commisi errores et negligentias, pro quibus non satisfeci sicut debui; de sancto silentio, quod non custodivi horis et locis prohibitis; de superfluitate cibi et potus, sompni et vestitus, de mea propria voluntate, quam saepius secutus sum iniuste, de multis malis moribus meis et exemplis, et de omnibus aliis excessibus et peccatis meis dico culpam meam omnipotenti Deo, beato Benedicto, toti congregationi et vobis pater. Dicta culpa dicitur ei a praesidente: Deus parcat vobis, dicatis illum vel illum psalmum poenitentialem. Fratribus conversis iniungitur pro culpis generalibus singulis dicere septem Pater noster. Si frater fuerit officialis septimanarius in tabula descriptus matricula, videlicet ebdomadarius, diaconus, subdiaconus, cantor, acolitus, lector aut servitor ad mensam in fine facit mentionem recognoscendo negligentiam suam in officio per ebdomadam sibi commissam. Qui quidem septimanarii singulis ebdomadis feria sexta culpas speciales dicunt de negligentis in officio commissis. Officiales etiam ceteri, ut dominus abbas, prior, subprior, cellerarius, et dispensator de negligentis in suis officiis commissis culpas speciales post generales recognoscant. Similiter qui de via venerit, dicit in mane culpam suam, quod non ita religiose se rexit extra monasterium et in via sicut debuit. Ita etiam qui per tempus vel dies aliquos stetit in infirmaria vel in minutione sanguinis, recognoscit culpam suam cum gratitudine servitutis sibi impensae.

De gradibus disciplinae in culpis gravioribus.

Si quis frater aliquem gravem commiserit excessum, pro quo etiam ad carcerem iudicio domini abbatis mitti digne meruit,

talis, nisi propter certam necessitatem ad statim sit illuc mittendus, mane in capitulo dicto per eum culpa sua aut de eadem proclamatus et convictus, postquam ei mandatum fuerit, ut ad carcerem transeat; receptis ab eo in matta cingulo et cultello ducitur secrete per priorem et alios duos ad carcerem et ibidem clausus poenitet. Si est frigus excessivum aut de fratris periculo corporali timetur, juxta dictamen abbatis mittitur ad cellam aut ad alium locum mitiorem et ibidem tenetur, si fuerit opus, sub clausura nec inde exit nisi ad opus naturae et hora refectionis, quam facit cum servitoribus aut in loco sequestrato. Nemo eidem secundum regulam interim sine licentia loquitur aut sociatur. Postea tempore, quo domino abbati videbitur, vocatur ad capitulum et dicta culpa sua iniungitur ei secundum formam infra scriptam recipere unam aut per vices plures disciplinas et quotiens tempore suae poenitentiae ad mattam vocatur, simpliciter recognoscit culpam suam, iniungitur tunc eidem manducare publice in terra usque ad revocationem et facere prostrationes ante fores oratorii post finem operis dei et post gratias ac post completorium in ingressu dormitorii nec interim oratorium] f. 11 r. [audet intrare, quas poenitentias iterum iuxta abbatis arbitrium habet continuare. Postea dum ad chorum intrare et cum ceteris cantare et psallere ei fuerit permissum, datur ei locus standi post fratres, in qua poenitentia aliquando diutius stare dimittitur, ut ex hoc eius humilitas comprobetur. Neque in choro psalmum aut antiphonam nec quippiam ordinis sui, si in sacris fuerit, exercere praesumet, quousque ei fuerit concessum. In arbitrio tamen et iudicio abbatis stat obmissis aliquibus gradibus disciplinae punire fratrem per alios gradus, prout salutis suae et congregationis noverit expedire. Si non causa specialis obsistat, propter quam nonnumquam sibi iniungitur diutius strictissimum silentium tenere, expleta poenitentia poterit exposit sicut antea ceteris conversari, exhortaturque, ut se de cetero studeat emendare et ut ceteri suo exemplo caveant sibi a lapsu. Interim vero cum est in poenitentia maiori praesertim ab aliis sequestratus, saepius in capitulo fratrum orationibus commendetur et oretur pro eo secundum regulam ab omnibus. Si autem aliquis propter causam quantumcumque excommunicationem maiorem canonicam sive ecclesiasticam incurrit, expedit regulariter ad cautelam prius eum ab eadem publice in forma ecclesiae in loco capitulari absolvi et postea ad poenitentiam mitti regularem.

De modo dandi disciplinas cum virgis.

Reus disciplinae flectens genua ante altare vel crucifixum in capitulo et usque ad umbilicum exutus, capite tamen cuculla tectus, penitus eo silente abbas aut prior ipsum verberat semel aut bis per quemlibet versum psalmi Miserere mei Deus, quem

praesidens incipit et fratres per choros stando dicunt; si est frigus intensum dicitur, psalmus de profundis. Verbera autem danda sunt maiora vel minora secundum exigentiam culpae et personae peccantis. Post versum Gloria patri dicit praesidens: Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison, pater noster, et ne nos. *Ÿ.* Salvum fac servum tuum. *Ÿ.* Convertere domine usquequo. *Ÿ.* Domine exaudi orationem meam, Dominus vobiscum. Oremus. Deus, cui proprium et misereri semper et parcere, suscipe deprecationem nostram et hunc famulum tuum, quem inoboedientiae aut alterius culpae, propter quam verberatur, poena constringit, miseratio tuae pietatis absolvat. P. Chr. D. n. Deinde reindutus vadit ad mattam et ibi breviter admonetur, ut in futurum se emendet.

Sequitur de forma confessionis et absolutionis sacramentalis et de casibus reservatis.

Post mentionem factam de confessione capitulari pertinens est dicere aliquid de forma confessionis et absolutionis sacramentalis. Et primo de forma confessionis quam facimus in completorio et prima et ante altare in missa, quae talis est:

Forma confessionis ante altare in missa, completorio et prima.

Confiteor omnipotenti Deo, beatissimae Mariae Virgini, beato Benedicto et omnibus sanctis et vobis me graviter peccasse per superbiam in legem Dei mei cogitatione, delectatione, consensu, visu, verbo, opere et obmissione, mea culpa,] f. 11 v. [mea maxima culpa. Ideo deprecor beatissimam Virginem Mariam, beatum Benedictum omnes sanctos Dei et vos orare pro me.

Chorus vel minister in missa dicit: Misereatur tui omnipotens Deus et dimissis omnibus peccatis tuis perducatur te in vitam aeternam. *R.* Amen. Chorus vel minister dicit: Confiteor omnipotenti deo etc. et tibi, pater, me graviter peccasse etc. Ideo precor etc. et te, pater, orare pro me. Praesidens vel presbyter dicit: Misereatur vestri omnipotens Deus etc. Deinde subiungit: Indulgentiam et remissionem omnium peccatorum nostrorum tribuat nobis omnipotens et misericors dominus. *R.* Amen.

De modo quotidie confitendi.

Confessus frater flectat genua humiliter coram confessore et petita benedictione dicat cum devotione et attente: Ego miser et indignus peccator confiteor omnipotenti Deo, Beatissimae Mariae Virgini, beato Benedicto, omnibus sanctis et vobis, honorabilis vel reverende pater, loco dei, quod heu nimis peccavi in vita mea et specialiter a proxima confessione ingratus domino deo de beneficio absolutionis non me custodivi a peccatis, sicut

proposui, sed multa peccata commisi cogitationibus, verbis et factis ex levitate et mala consuetudine, multa bona obmisi, quae facere potui; circa custodiam cordis et sensuum meorum negligens fui. Tempus et vires animae et corporis saepius inutiliter consumpsi, fui negligens in lectione, meditatione, oratione, bonorum operum executione, et in omnibus spiritualibus bonis nimis tepidus et remissus, praecipue circa officia debita. In sancta missa et horis canonicis non adhibui diligentiam et mihi possibilem et debitam attentionem, indevotus ac irrecollectus ad easdem accessi, in processu corde vagus fui et distractus, feci errores et iterationes ac divisiones plurimas circa exteriora interim me occupando, habui multas et varias cogitationes saepe vanas, inutiles, etiam immundas, vitiosas et turpes tempore orationis et aliis temporibus, quibus non semper debite restiti, sed in nonnullis moram culpabilem feci. Habui etiam cogitationes suspiciosas de proximo et aliquando temere in corde meo iudicavi aliena verba, facta, intentiones et corda, etiam visa et audita male interpretando. Peccavi etiam in loquendo plus quam necesse fuit per verba vana et levia et alios ad similia provocando, et aliquando falsum dicendo aut mendacium committendo. Et alias multa verba seminavi, in quibus non semper circumspectus fui, quandoque proximo vel maioribus meis derogando et obloquendo, ipsorum acta et dicta redarguendo leviter et contempnendo. Fui etiam excessive laetus et altus in risu, aliis similiter occasionem praebui et mala exempla dando ad peccandum induxi. Peccavi etiam pluries per superbiam et vanitates corde, ore, opere, devotionem et religiositatem ex ypocrisi simulando. Item peccavi per iram, impatientiam, invidiam et malam tristitiam et accidiam, malis temptationibus et passionibus ac multis inordinatis affectionibus et desideriis non debite restiti, sed in eisdem saepius culpabilem moram admisi, omnia verba mea, cogitationes et opera in deum non ordinavi. In operibus pietatis, misericordiae atque in dei et proximi] f. 12 r. [dilectione me pro tempore et loco non exercitavi, prout debui. Pro benefactoribus etiam vivis et defunctis et bono statu sanctae ecclesiae pro meo posse non satisfeci. Domino Deo pro suis beneficiis et donis, praecipue vocationis meae ad statum sanctae religionis, non ita gratus fui nec particulariter et distincte recogitavi, ut potui. Peccavi etiam in sumendo cibum et potum in quantitate et modo sumendi et nimium indulsi carni sequens appetitum gulae plus quam necesse fuit et utile corpori. Etiam exinde nonnumquam gravamen et nocumentum ac indispositionem ad exercitia debita sensi. Nimis piger etiam fui ad surgendum debito tempore ad divinas laudes, specialiter confiteor, quod hac nocte habui sompnia impudica et exinde sensi brutales motus in carne, etiam immunde ab extra pollutus vel maculatus fui, et hoc, ut timeo, ex culpa

mea mihi accidit vel sic habui visiones impudicas in sompno et exinde libidinose accensus fui in carne et propinquus resolutioni, causam tamen ignoro, doleo tamen de peccato et occasione. Si scitur causa vel probabiliter aestimatur, sed non oportet super hoc nimis sollicitum esse nec opus est, ymmo incautum saepius exponere ipsa sompna in singulari aut in vigilia de eis fantisiari (?).

Conclusio confessionis.

De istis et multis ac innumeris aliis peccatis meis oblitis et ignoratis, quibus offendi contra deum vel proximum et contra sanctam regulam et statuta patrum commissive et obmissive ego doleo et peto veniam et misericordiam a deo et a vobis patre absolutionem et poenitentiam salutarem etc.

Alia forma compendiosior.

Ego dico culpam meam deo omnipotenti etc., quod nimis peccavi in vita mea et a proxima confessione mea non custodivi pro posse sed multa peccata commisi, multa bona neglexi, in divinis officiis nimis negligens fui, in missa, in horis canonicis vagus, inquietus; multas habui cogitationes vanas et inutiles, quibus non debite restiti, plura verba locutus sum locis et temporibus prohibitis, silentium regulare solvi, protuli verba levia et inutilia, et aliis ad similia occasio fui et libenter audivi. Tempus et vires quandoque infructuose expendi, deo ingratus fui pro donis et beneficiis spiritualibus et corporalibus, pro benefactoribus non fideliter oravi. Corpori nimis indulsi de cibo, potu et sompno, et in cunctis meis sermonibus, actis et affectionibus non fui regulatus, deum non habens in omnibus prae oculis. Etiam verisimiliter aliis occasio fui ad peccandum per mala exempla et mores. Fui etiam negligens in disciplina et in observantiis regularibus. Et adhuc multa alia peccata feci, quae me latent ex culpa mea, quia circa me ipsum nimis negligens fui et inconsideratus. Ego doleo tamen de his et omnibus aliis peccatis meis oblitis et ignoratis, quibus offendi contra dei praecepta et sanctae regulae commissive vel omissive, mortaliter sive venialiter, sicut deus noscit, a quo peto veniam et misericordiam et a vobis in Christo patre absolutionem et poenitentiam et orari pro me.

Ex praemissis formulis, quae ad simpliciorum fratrum et praesertim] f. 12 v. [de novo ad religionem venientium informationem signatae sunt, sufficiens confessio quotidiana in generali colligi potest. Specialia autem praedicta cum suis circumstantiis sunt prout occurrunt specificè confitenda. Nec ideo dictae formae conscriptae sunt, ut eisdem semper uti necesse sit, sed ut occasio et manuctio detur sese compendiosius recolligendi et succincte

suas culpas confitendi, necessaria pertinentia confitendo et superflua obmittendo.

De forma absolutionis sacramentalis.

Praemittat confessor orationes: Misereatur tui omnipotens Deus etc. Indulgentiam et remissionem, quae supra immediate patent. Deinde sequatur absolutio sacramentalis in hunc modum: Dominus noster Jesus Christus per meritum passionis suae dignetur te absolvere et ego absolvo te a vinculo excommunicationis, suspensionis aut interdicti, si aliquo teneris, et a peccatis tuis. In nomine Pa^{tr}is et Filii et Spiritus sancti. Amen. Et sit intentio confessoris, quod velit absolvere ab omni censura et peccato, a qua et a quo potest absolvere et non amplius, et tunc non incidet poenam. Quae Religiosi, de privilegio licet non sit appositum in forma excommunicationis minoris prout quidam ex dicta causa apponunt. Post hoc confessor addat sequentia aut similia: Meritum Domini nostri Jesu Christi, Beatissimae Mariae et omnium sanctorum merita, omnia bona, quae feceris et mala, quae sustinueris, labores tui boni et bona, quae alii pro te fecerunt ac indulgentiae, si quas acquisieris, sint tibi in remissionem peccatorum tuorum, in augmentum gratiae et ad meritum vitae aeternae. Quia ex tali additione aut simili dicunt doctores omnia in huius additione inclusa maiorem efficaciam habebunt satisfaciendi pro peccatis, quia non solum ex genere operis bona erunt vel ex radice caritatis, sed etiam specialem efficaciam satisfaciendi ex sacramento absolutionis seu ex clavibus ecclesiae per confessorem applicatis. Deinde confessor pro satisfactione iniungat psalmos sive orationes, prout videbitur saluti confitentis expedire. Proinde considerandum, quod nemini unquam ad celebranda divina accedere licet, nisi prius sacramentaliter confesso et absoluto, sed neque praesumat quilibet alterius audire confessionem aut sacramentaliter absolvere nisi de abbatis aut prioris commissione et licentia speciali. Sacerdotes insuper frequentius, prout possunt, missas celebrare non praetermittant. Vacantes autem sive feriantes sicut et ceteri clerici et conversi, nisi legitime fuerint impediti, ad ministrandum aliis celebrantibus voluntarios se offerant et paratos studeantque, ut saltem singulis diebus missam aliquam audire non leviter obmittant.

De casibus abbati reservatis.

Omnes casus papales ad solum papam pertinent et illi reservantur, omnes casus episcopales in monasteriis pertinent ad abbatem. Similiter pro institutione et conservatione observantiae regularis vitae abbas reservare debet sibi aliquos casus observantiae magis contrarios, a quibus solus abbas aut prior, si sibi commiserit, juxta formam in cartha patrum visitorum superius

descriptam absolvat, ita tamen, quod in generali confessione] f. 13r. [bis in anno abbati per singulos facienda isti casus eidem referantur et sunt isti: Omnes proprietarii, videlicet qui aliquid tenent, quod abbas non dederit aut permiserit. Omnes qui recipiunt aut mittunt litteras vel nuntios absque licentia abbatis. Omnis carnalis corruptio praeterquam in sompnis. Omnis contactus luxuriosus sui aut alterius ex intentione libidinosa factus. Verba luxuriosa per quae unus intenderet alium ad malum trahere vel hortari. Omnia oscula carnalia libidinosa intentione facta. Omnis notabilis rebellio et contradictio inordinata contra abbatem, priorem aut quemcumque seniore. Lites notabiles et excessivae aut clamosae et verba vituperationis et maledicta. Conspiratio contra superiores facta. Omnis exitus extra claustrum vel septa monasterii. Omnis bibitio praeter aquam aut manducatio sine licentia. Introitus ad cellam alterius absque licentia. Revelationes confessionum et secretorum capituli. Ruptio silentii post completorium. Obmissio cursus officii defunctorum vel officii principalis ex intentione. Ruptio silentii in loco secreto omni tempore. Defoedationes immundae locorum conventualium et sacrorum. Confessionem audire alterius sine licentia. Ludere cum taxillis. Furari. Falsare sacram scripturam. Contempnentes poenitentias capitulares.¹⁾ Praemissa si publica fuerint, publice in capitulo, sicut expedit, puniantur. Possunt insuper casus praedicti ex causis pro tempore plurificari aut etiam minorari, sicut expediens videbitur abbati.

De officialibus septimanariis in tabula matricae
sive officiorum descriptis.

Et primo de ebdomadario sacerdote.

Ebdomadarius sacerdos est, qui cantat missam principalem in conventu et in choro officium semper incipit, capitula pronuntiat et collectas, antiphonas etiam ad psalmos in prima, tertia, sexta et nona imponit, collectas ad vespervas et ad laudes in XII lectionibus et infra octavas, quando officium canitur, semper supra analogio in medio chori legit, aliis autem diebus et ad reliquas horas semper in loco suo pronuntiat. Item versus Kyrie eleison in horis, Et ne nos, Carnis resurrectionem, preces excepto Confiteor et versu Adjutorium nostrum praecedente, et versum in fine: Et fidelium animae pronuntiat. In officio capitulari ea, quae ad ipsum pertinent pronuntiat, de quibus superius patuit. Dominico benedictionem super cocis post laudes et super lectorem mensae post benedictionem missae pronuntiat. Aquam et sal dominico die post

¹⁾ Am Rande sind von späterer Hand noch andere Reservatfälle beigelegt: Item frangentes fraude seras, ianuas, fenestras libros, tabulas appensas parietibus, vela cellarum (?) membranas in loco secreto et (?) in quocunque factas. Portantes lumen ad locum secretum sine lucerna. Item defoedantes locum secretum. Et qui inducunt cellam suam vel in (?) laicos.

laudes exorcisat et ad missam fratres aspergit. Benedicit mensam et dicit postea gratias ad sabbatum juxta rubricam inclusive, et hoc tamen, si ipse missam cantaverit. Si vero alius cantaverit missam principalem ad ebdomadarium pertinentem, idem mensam benedicit, ita ut nullus, nisi qui missam eo die dixerit in refectorio mensam benedicit. Ebdomadarius collectas speciales in missa secundum praesidentis ordinationem imponit. In absen]f. 13 v.[tia ebdomadarii semper sacerdos immediate in choro stans super eum vices suas supplet. Si autem ebdomadarius fuerit supremus, scilicet proximus post abbatem aut priorem tunc iunior in eodem choro, scilicet ultimum locum tenens inter sacerdotes, tenet ipsius vices. Ebdomadarius praecedentis septimanae semper cantat missam secundam, si habetur, etiam si abbas aut prior missam cantaverit principalem. Ebdomadarius et ministri ab hora immediate missam sequentem sunt exempti, nisi placebo post nonam haberetur; tunc enim cum ceteris eidem debent interesse. Quod si quis ex eis indispositus aut impeditus fuerit, de licentia prioris alium ad expediendum officium suum petat. Ebdomadario in ebdomada sua nullum alium officium in tabula assignatur. Quod si cantor fuerit ebdomadarius, tunc eadem ebdomada succentor vices suas in cantoria supplebit.

De modo autem celebrandi missas et cerimoniis ad sacerdotem et ministros pertinentibus plenius habebitur infra circa processum missae.

De diacono.

Diaconus ministrat quotidie ad missam conventualem. Si sunt duae missae cantandae, diaconus praecedentis ebdomadae servit ad secundam. In sacra nocte dominicae nativitatis diaconus primus ministrat cum suo subdiacono ad primam¹⁾ in aurora. Item diaconus legit evangelium et ministrat in tunica dalmatica semper, quando est festum XII lectionum, similiter infra octavas vel quando missa aliqua sollempniter scilicet cum duobus ministris celebratur. De quibus cerimoniis clarius infra patebit. Alioquin induitur alba dumtaxat et stola in latere dextro, ut consuetum est, iuncta. Omnem cantum tam ipse quam subdiaconus cum presbytero legit. In festis XII lectionum et infra octavas tabulam pro pace danda presbytero porrigat, deinde dat subdiacono, subdiaconus acolito, acolitus deinceps ad chorum deportat.

De subdiacono.

Subdiaconus semper ministrat ad missam principalem praeterquam in festis trium lectionum aut feriis, de quo clarius infra

¹⁾ Am Rande steht eine verstümmelte Bemerkung.

circa processum missae patebit, legit epistolam, tenet patenam sub toallia in festis tantum duplicibus.

De officio acoliti.

Acolitus, id est ceroferarius, omnes versiculos imponit exceptis, qui ad suffragia quae non cantata dicuntur, quos dicit ebdomarius. Item acolitus omnia responsoria brevia solus aut cum socio scilicet in festis duplicibus cantat, similiter benedicamus in vesperis semper et laudibus solus aut cum secundo acolito cantat. In tribus lectionibus et in feriis invitatorium cum suo psalmo cantat aut legit in loco suo. Semper etiam lectionem brevem in matutino cum suo responsorio brevi pronuntiat. Item facit semper secundum signum ad chorum, similiter signum ad sextam vel nonam post agnus dei in missa. Facit etiam semper signum primum valde breviter in choro post finem operis dei ad mensam. Item signum ante inceptionem completorii pulsat scilicet campanellam parvam circa stallum prioris.] f. 14r. [Infra Salve Regina, quod cantatur post completorium vel ante intrando completorium portat aquam benedictam, quam post signum, quem facit ad ave Maria, abbati cum osculo manus et priori aut alteri seniori inclinando ministrat, similiter sacerdoti dominico post laudes aquam et sal exorzizanti ministrat, et post aspergentem conventum ante missam aspersorium portat. Orationale semper debito tempore sub Magnificat aut Benedictus, quando dies exigit, ad analogium portat. Idem observat circa dominum abbatem praesentando ei libros necessarios. Gradale(?) pro missa cantanda super analogio ponit et finita missa ad archam reponit. Item ad evangelium in matutino cum acolito secundo tenet cereos et ibidem evangelium legenti cum collecta sequenti ostendit et stolam sacram praesentat. Si omelia aut lectio specialis pro lectione ultima in matutino occurrit legenda, hanc ipse debito tempore providens registrat. Librum etiam pro invitatorio in medio chori cantando ante matutini inchoationem ad pulpitem portat. In officio missae legit epistolam in suppellicio albo, capucio cucullae desuper integre exposito et hoc quando sub diaconus non ministrat. Si sunt plures missae cantandae, principalis missa spectat ad primum acolitum, secunda ad secundum. Si quando in missa occurrunt prophetiae una aut plures legendae, huiusmodi per seniores a priore incipiendo in solis floccis leguntur et acolitus ut supra epistolam legit, qua lecta exutus suppellicio redit ad chorum. In festivitatibus maioribus et in nonnullis aliis officiis ebdomadae maioris cereos tenent acoliti ad evangelium (in missa) praesente abbate in missa semper evangelii librum eidem deorsum ad chorum ad osculandum portat, similiter ut patuit supra tabulas pro pacis osculo. Si habetur thurificatio in missa, sicuti singulis diebus dominicis, festis duplicibus, et semiduplicibus

accolitus debito tempore providet de prunis pro incenso et finito offertorio thuribulum cum incenso deorsum ad chorum portat et primo ad abbatem, si praesens fuerit, trina vice ante eum ducendo, deinde in choro eiusdem per singulos fratres semel, ad priorem vero bis. Si abbas praesens non fuerit, primo transit ad chorum prioris, si sit praesens. Ad sanctus in missa campanellam ad elevationem pulsat et cereum debito tempore incendit et extinguit.

Officium candelarii.

Item candelas ad vesperas, ad matutinum, ad laudes et ad salve regina in completorio et in officio defunctorum tempore debito incendit et extinguit. Habet sub cura sua candelas pro choro necessarias, quarum reliquias finito officio colligit et servat. Lucernas finito completorio circa pulpita singulas aptat et candelas necessarias in ipsis ordinat, quas lucernas mane officio finito ad loca sua reponit. Lucernas pro legendis [f. 14 v. [lectionibus in matutino et cantando invitatoria, similiter circa pulpita pro psalmodia accendit. Omni sabbato accolitus exiens post refectionem lucernas chori singulas per se aut subsacristanum purgat et easdem intranti accolito cum clave candelarum mundatas resignat. In officio defunctorum, quando dicitur, imponit antiphonam ad Magnificat et ad Benedictus et lectiones in medio chori cum responsorio et versibus legit.

De cantoribus.

In quolibet choro sit unus cantor idoneus et continuus et sit utrique cura permaxima, ut in omni divino cultu psalmodia et cantu modus et mensura debite serventur, altitudo quoque nimia et bassitudo vitentur, quatinus et inter psalmodiam indirectam et simplicem officii prolationem differentia apta habeatur. Sed et protractio excessiva aut nimia festinatio ne fiant, diligenter ipsi observent. Ad quorum etiam officium pertinet incipere et regere psalmodiam, ymnos et cantica, antiphonas post psalmodiam, responsoria longa et omnem reliquum cantum tam in horis quam in missa. Loca etiam deputata in choro semper habent, ut tam ab his qui supra quam ab eis qui infra eos stant fratribus possint, clarius audiri. Quae vero per illos chororum cantores propter eorum absentiam aut aliam rationabilem causam fieri commode non possunt, per ipsorum succentores expedianur.¹⁾

De coco ebdomadario et mandato fratrum in Sabbato.

Cocus regularis qui ingreditur et qui egreditur, una cum servitoribus intrante et exeunte secundum consuetudinem nostram

¹⁾ Am Rande der Zusatz: Praesidenti antiphonam ad (?) Magnificat et Benedictus . . . et indicat.

infra quindenam semel sabbato videlicet, si festum non fuerit, parant infra primam et secundam horas aquam calidam et aptant vasa et pannos necesarios, quae sub dispensatoris sunt cura, paratisque omnibus circa horam secundam cocus intrans sonat nolum sicut ad mensam fieri solet et ordinatis in refectorio pro pedum lotionem omnibus necessariis praesidens stans in loco suo dicit indirectum antiphonas subscriptas. Ant. Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos. Ant. In hoc cognoscent omnes. quia mei estis discipuli, si dilectionem habueritis ad invicem. Quibus dictis praesidens in scampto ante mensam abbatis aptato solus, reliqui autem in choris suis e regione ante mensas in scamptis dispositis sedent. Tunc coci induti scapularibus et desuper praecincti lintheis et assumptis pannis pro tergendis pedibus necessariis, cocus intrans cum servitore intrante flexis utrisque genibus lavant praesidentem, cocus tergit et servitor a sinistris aquam deportat et apportat, cocus exiens et servitor exiens lavant in alio choro modo iam dicto, et semper post lotionem terso primo pede dextro, cocus prior praemisso signo crucis manu super pedem osculatur eundem, deinde servitor et lotus respondet: Deo gratias. Deinde asportatur aqua et interim tergitur pes alter, quem similiter osculatur. In fine lavantur et ipsi inter se intrantes primo ab egredientibus et e converso.] f. 15 r. [Si fuerint lavandi multi aut lavantes senes aut debiles, iuxta prioris dispositionem de junioribus et fortioribus eis adiutoria fiunt, a quibus etiam infra lotionem aqua immunda effunditur; lotis autem omnibus fratribus facto signo surgunt et stantibus e regione praesidens dicit indirectum. V. Congregasti nos Christe ad glorificandum teipsum. Et conventus respondet: Reple animas nostras tuo sancto spiritu, Gloria Patri, sicut erat etc. Praesidens dicit: Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison, Pater noster secreto. Et ne nos. V. Salvos fac servos tuos, deus meus sperantes in te. V. Mitte nobis auxilium de sancto, Et de Syon tuere nos. V. Domine, exaudi orationem meam. Dominus vobiscum. Oremus: Omnipotens sempiterne Deus, dirige actus nostros in beneplacito tuo, ut in nomine dilecti Filii tui mereamur bonis operibus habundare, per eundem Christum D. n. R. Amen. Coci vero et servitores se mutuo iuvantes lavant linthea et pannos, quibus sunt usi, et ea cum vasis resignant dispensatori.

De coci regularis benedictione.

Cocus egrediens secundum regulam dominico die post laudes, priusquam dicitur versus: Et fidelium dicit in medio chori submissa voce et cum accentu ter versum istum: V. Benedictus es domine deus, qui adiuvistis me et consolatus es me, et quando primo dixerit, vertit se girando ad omnes cum inclinatione pro-

funda. Deinde dicit secundo et tertio semper choro totum versum repetente et post hoc flectit. Tunc sacerdos dicit: *Ÿ. Salvum fac servum tuum. Chorus: Deus meus sperantes in te. V. Convertere Domine usquequo R. Et deprecabilis esto super servum tuum. V. Dominus vobiscum. Oremus. Concede, quaesumus omnipotens deus, ut huic famulo tuo pro expleto servitio tuo merces tribuatur aeterna, per Christum D. n. R. Amen.* Quo dicto cocus surgens redit ad locum suum. Deinde cocus ingrediens subsequens dicit hunc versum: *Deus in adiutorium meum intende, domine ad adjuvandum me festina, eodem modo quo supra, et ebdomadarius dicit: V. Salvum fac servum tuum. V. Mitte ei auxilium de sancto. R. Et de Syon tuere eum. V. Dominus vobiscum. Oremus. Concede, quaesumus omnipotens deus, ut hic famulus tuus susceptum officium mente devota perficiat. Per Chr. D. n. R. Amen.* Quo perdicto vadit ad locum suum.

De lectore ad mensam.

Lector mensae dominica post benedictionem datam in missa, in medio chori benedictionem petens tertio secundum regulam dicit versum: *Domine labia mea aperies et os meum annuntiabit laudem tuam, per omnia ut cocus.* Tunc sacerdos in dextra cornu altaris dicit: *Ÿ. Salvum fac servum tuum Chorus. R. Deus meus, sperantem in te. V. Mittat tibi Dominus auxilium de sancto. R. Et de Syon tueatur te. V. Dominus custodiat te ab omni malo. R. Custodiat animam tuam Dominus.* Deinde absolute sine oremus sacerdos dicit. *Dominus custodiat introitum tuum et exitum tuum et auferat a te spiritum elationis. Qui vivit et regnat in saecula saeculorum.] f. 15 v. [R. Amen.* Et surgens lector vadit ad disponendum se ad lectionem.

De Mixto.

Si pro mixto aliud praeter panem et vinum sumere cupit, praesertim diebus ieiunii regularis, licentiam petat. Idem et servitores facere possunt. Manducat postea lector cum servitoribus, semper lectionem habeant ad minus in principio, medio et in fine mensae de aliquo libello manuali, ne codices maculentur. Nichil autem ibi legat vel interpretetur in vulgari, ne detur occasio solvendi silentium. Lector et servitores ab hora canonica immediate refectionem primam praecedente sunt exempti nisi, placebo ante mensam habeatur, ad cuius usque inceptionem tunc in choro manent. Tempore aestivo exempti sunt a nona, si dormire tunc volunt; quod si dormire noluerint, vadunt cum ceteris ad chorum. Quando habetur coena post vespervas, tunc post Magnificat aut sub psalmo Laudate Dominum de coelis, si habetur officium defunctorum, exire possunt de choro. Lector septimanae praecedentis legit martirologium in capitulo, similiter lectionem ad collationem.

Lector et servitores ac alii officiales in tabula descripti absque speciali prioris licentia nullum pro expediendo suo officio debent subordinare, sicut supra patuit de ebdomadario.

De emendatore lectoris mensae et eius officio.

Corrector vel emendator lectoris frater idoneus habeatur, qui locum prope eum teneat et errantem emendet, qui a servitio mensae, si pluralitas personarum admittat, habeatur exemptus; absque cuius aut praesidentis signo nullus legentium eandem sententiam repetere praesumat neque praeter illum aut praesidentem aliquis alius lectorem signo qualicunque aut musitatione corrigere audeat vel emendare. Ad cuius correctoris signum lector in initio mensae propter strepitus et infra mensam semel aut pluries pausare debet. Legatur ad mensam de biblia, de sermonibus sanctorum patrum et omeliis, de moralibus Gregorii Papae et aliis doctorum tractatibus et scriptis iuxta praesidentis dispositionem et secundum temporum et festorum qualitatem. Praeterea correctori specialiter incumbit libros corrigere et ad ipsum fratres ex parte lectionum possunt habere recursum. Bibliothecae insuper singularem curam debet habere et claves ad eandem nec extraneo cuicumque libros absque scitu prioris accomodare praesumat. Nemi denique unquam libri monasterii concedantur, nisi aequivalentes aut meliores vel certe vadium competens in loco ipsorum reponantur.

De mensae servitoribus et disciplina ibidem servanda.

Ad mensam expleto opere dei facto per acolitum in ecclesia brevissimo signo, de quo supra, et intervallo competenti servato, cum iam maior pars conventus ad refectorium convenerit, servitor principalis in coquina requirat, si cuncta sint parata, et tunc primum signum ad nolam facit ter percutiendo; quo signo facto fratres singuli studeant stare in locis suis tecti, versis vultibus ad crucifixum. Et data hospitibus aqua, si qui praesentes fuerint, et in locis suis collocatis] f. 16 r. [ad signum praesidentis secundum signum fiat ad nolam. Quo facto cum parva campanella in refectorio fiat signum et stantibus fratribus cunctis e regione benedicatur mensa iuxta rubricam inferius descriptam. Finita benedictione singuli sedent ad loca sua nec quidquam ibi attingere de apposis praesumant usque ad signum praesidentis praeter vasa pro infundendo vinum. Servitor autem paratus ad serviendum indutus scapulari propter vestium munditiam lintheolo albo se praecingat neque in pelliciis nudis aut filtratis calceis ibi ministrare audeat. Cibos primos, postquam signum factum fuerit per praesidentem, anteponat. Numerum quoque fratrum infra mensae benedictionem coco significet et ne ipsius negligentia fratribus aliqua

necessariorum desint, priusquam servitor signum aliquod fecerit, provideat diligenter, si pro refectione ministris quaelibet communiter necessaria singulis sint apposita. Quod si aliquis in horum aliquo etiam quàmvis parvo aut modico defectum habet, ipse servitor publice sicut et pro aliis negligentis et strepitibus, si quos committit, mox veniam petat in matta. Singuli etiam fratres in mensa iuxta regulam disciplinam observent, nullusque ibi plene discoopertus appareat; quod si quis patiatur calores, potest aliquatiter medie discooperire. Nemo denique de sibi singulis apposis excepto praesidente vicino sibi aut alteri aliquid audeat impertiri. A servitoribus post apportationem tertii cibarii primae scutellae levantur ac deinde tempore suo secundae, ultimas vero scutellas nullus levet nisi post signum ei factum per praesidentem. Servitor primo portat cibos pro mensa domini abbatis et sequentibus in eodem latere, deinde ad mensam alterius lateris. Si frater aliquis in terra manducat, huic cibaria non suo ordine inter ceteros, sed post alios iuxta praesidentis arbitrium ministrantur. De numero autem et qualitate ferculorum tam in diebus binae quam unicae refectionis ex regula et carta clare habetur, quam regulae et cartae ordinationem in practica observamus etiam quantum ad eos, quos ieiunii regularis tempore ex causa et licentia, ut iuvenes vel senes, aegrotantes quandoque bis manducare contingit. Servitores infra mensas sedere possunt, dummodo eis vacat. Fratres reficientes scutellas, ex quibus manducaverunt aut abstinere volunt ex toto, a se statim amoveant, quatenus a praesidente valeant videri. Tempus insuper sufficiens fratribus pro sumendis cibis indulgeatur. Post ultimae scutellae et coclearium levationem servitor cum sporta aut scaffa deputata stat in medio ante crucifixum et facto signo per praesidentem lector legere cessat, et postquam remanentias panum levaverit, tunc in medio refectorii servitor profunde inclinat ad crucifixum dumtaxat, ad cuius inclinationem conventus re-inclinat. Et facto signo per praesidentem lector surgens dicit: Tu autem Domine etc. Et postquam conventus Deo gratias sedendo responderit, surgitur a mensa. Et stantibus cunctis in locis suis e regione ante mensas dicuntur ea, quae secundum rubricam sunt dicenda. Ad coenam de sero semper Gratias ex integro dicitur in refectorio. In prima autem¹⁾] f. 16 v. [refectione, sola vigilia Paschae excepta, semper post inceptionem psalmi transitur ad chorum, ubi finitis gratiis fratres cum silentio vadunt ad cellas. Servitores mensae in cucullis suis cum lectore manducant, et post simul dictis gratiis ad cellas transeunt. Si pro tempore hospites ad refectorium invitantur, locantur secundum condiciones suas.

¹⁾ Am Rande unten steht noch: Item de remanentiis ciborum servitor nichil det ad coquinam sine speciali licentia, sed reponantur in refectorio in locum consuetum.

Si hospes est abbas, praelatus, doctor aut multum ingenuus, post abbatem locatur, ceteri autem, priores, decani, magistri simplices aut canonici, post priorem. Sed si hospes est episcopus aut princeps, ponitur in loco abbatis et abbas sedet post eum. In fine mensae post gratias cum psalmo exeuntibus, prior aut abbas, si persona est insignis aut multum notabilis, dicto cum eis aut in ipsorum praesentia gratias in refectorio cum uno aut pluribus de fratribus ducit eos ad lavandum manus et postea ad locum suum.

De lectione regulari.

Lectionem regularem ante aut post refectionem, ut supra notatum est, habemus non in ambitu, sed singulatim in cellis, nisi forte tempore hyemali quis legere velit in refectorio aut stuba communi, qua lectionis hora vela a singulis cellis amoveantur, ut prior aut cui commissum fuerit, clare videre possit, si fratres legant aut aliis intendant. Quod si pro tempore praedictis horis lectio haberi non possit, nichilominus horis aliis et temporibus pro posse non est obmittenda.

De labore manuum post refectionem quottidie.

Si est aliquis labor pro manibus, prior aut supprior in eius absentia hora laboris, de qua supra ab initio habetur, convocat fratres per signum campanellae in dormitorio pendentis ante cellam suam aut ad alium locum convenientem, et ibi dicto pater noster inclinando dicitur Versus: Et ne nos. Adiutorium nostrum. *V.* Dominus vobiscum. Oremus. Actiones nostras, quaesumus domine, aspirando praeveni et adiuvando prosequere, ut cuncta nostra oratio et operatio a te semper incipiat et per te coepta finiatur. Per Christum dominum nostrum. *R.* Amen. Postea dicit fratribus, quid aut ubi sit laborandum. In quo etiam labore servanda est disciplina cum silentio pro posse. Qui vero ad orationem post signum factum non occurrerit, ut cum ceteris pariter oret, mane sequenti suae morae aut negligentiae culpam dicit. Completo labore, qui regulariter ad unam horam durat, ad iussum praesidentis singuli ad loca sua vadunt.

De potu, qui datur tempore aestivali ante vespas.

A Pascha usque ad festum Exaltationis sanctae Crucis diebus binae refectionis hora secunda post meridiem qui bibere cupiunt, veniunt ad refectorium et servitor sicut ad mensam signis duobus ad nolam sedentibus fratribus, servitor tenens in manu cantrum cum vino petita benedictione, sicut solitum est fieri in collatione, singulis fit semel dumtaxat ad biberes infusio et facto brevissimo intervallo, quo bibere possunt, dato super mensam signo per seniore vadam singuli ad loca sua.

De lectione Collationis ante ingressum Completorii

Diebus binae refectionis peracta cena et servato intervallo ac post pulsum, de quo supra, praemissis] f. 17 r. [signis duobus per servitorem eo modo, quo fit ad mensam, stantibus fratribus e regione ad signum praesidentis lector petita benedictione dicendo : Jube domne benedicere Praesidens dicit: Noctem quietam et finem perfectum tribuat nobis omnipotens et misericors Dominus. R. Amen. Tunc sedentibus fratribus fit lectio ad tertiam aut quartam unius horae et facto signo a praesidente lector surgens dicit: Fratres, sobrii estote et vigilate, quia adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit quaerens quem devoret cui resistite fortes in fide. Tu autem Domine etc. Et respondentibus cunctis Deo gratias inrant ad completorium. In diebus autem jeuniorum post vespervas et in quadragesima post lectionem regularem factis intervallo et signis cum pulsu, ut supra, convenientibus fratribus ad refectarium post initium collationis sedentibus omnibus, postquam certus passus fuerit lectus, servitor stans in medio modice inclinatus cum vino petit benedictionem alta voce indirectum dicendo Benedicite. Et praesidens cum accentu dicit: Potum caritatis bened̄dicat dextera dei patris omnipotentis Respondentibus singulis: Amen fit singulis ad singula piccaria infusio. Et continuata lectione ad signum pro secunda infusione lector continuat lectionem usque ad signum aliud pro lectione quotidiana, videlicet Fratres, sobrii estote etc. Si est dies jeunii regularis, iuniores et ceteri, qui cibum in sero capiunt, manducant ibidem in refectorio infra collationem in mensa speciali. Qui facto eis signo a priore ante ultimam lectionem collationis dicunt simul Gratias, et post lectionem Fratres, sobrii etc. cum ceteris completorium, inrant. Aliis autem ieiunantibus datur, quando habetur, de vino meliori saltem pro prima infusione. Ad praedictam lectionem collationis et praecipue ad completorium singuli fratres studeant secundum regulam venire exceptis legitime impeditis. Finita lectione collationis intrantes chorum pro dicendo completorium et facto per accolitum signo, de quo supra, praesidens dicit versum Adiutorium nostrum etc. Et dicto Pater noster dicitur: Confiteor, ut supra habetur; quo dicto ad signum praesidentis Ebdomadarius incipit completorium cum versu: Convertite nos deus etc. In fine completorii Praesidens, priusquam incipit antiphonam Salve Regina aut aliam secundum temporis exigentiam benedicendo conventum dicit: Bened̄dicat et custodiat nos omnipotens et misericors Dominus Pater et Filius et Spiritus sanctus. R. Amen. Deinde incipit antiphonam ut supra, quae competit. In fine autem orationis, quae dicitur de beata virgine, post horas semper additur per praesidentem versus: Et famulos tuos ab omni adversitate custodi. Deinde dicto per ebdomadarium versu: Et

fidelium animae concluditur opus dei cum trina oratione. Quae perdicta fit signum per accolitur ad Ave Maria. Deinde cunctis in locis suis intra stalla flectentibus praesidens singulos aspergit aqua benedicta. Et facto signo per eum ad dormitorium] f. 17 v. [transitur ac deinceps silentium summum servatur, ut statim infra patebit.

De Silentio claustrali: Innocentius Tertius.

In oratorio, refectorio et dormitorio continuum semper silentium observetur. In claustro quoque certis horis et locis secundum antiquam monasterii consuetudinem laudabiliter observatam.

De eodem ex carta prima reformationis huius
monasterii.

Silentium quoque regulare in oratorio, dormitorio, refectorio et ambitu, prout regula et sacri canones edocent, diligentius observetur, praecipue tamen, prout regula singulariter exprimit, post completorium strictissime observetur, cum luce clarius constet nullam in illis monasteriis crescere devotionem aut religiosam observantiam permanere, in quibus hoc tempus silentii post completorium, quod usque post capitulum de mane durat, non fuerit diligentissime custoditum. Collocutiones etiam tam inter se quam cum saecularibus personis et ambasias. mittere vel recipere, literas quoque et munuscula absque singulari praesidentis tamquam regulari observantiae et paci contraria firmiter inhibemus. Verumtamen causa necessitatis loqui poterunt, cum necesse fuerit, sub silentio unica oratione et imperfecta loco et tempore opportunis. Silentium igitur regulare servandum est cum omnibus et semper: In oratorio, hoc est per totam ecclesiam et chorum cum absidibus et cappellis annexis; in dormitorio, videlicet ab ingressu eiusdem per totum dormitorium, locum secretum et in transitu ad eundem; in gradibus etiam dormitorii silentium custodiatur. Stationes et colloquia in dictis locis et ante cellas fratrum omnino caveantur. Sed nec quisquam cellam alterius intrare praesumat praeter cellam prioris, cui ibidem fratres de necessariis loqui possunt iuxta patrum visitatorum permissionem. In refectorio omni tempore silentium ab omnibus servetur nec ibidem tempore hyemali circa aut super fornacem sessiones aut stationes ad colloquendum fiant aut aliquo modo permittantur. Idipsum fiat in claustro per totum ambitum, in lavatorio insuper et proforuario¹⁾ silentium custodiatur, excepto dum fratres ibidem sunt in aliquo labore aut cum pro tempore recreationis causa ibidem in generali omnibus aut specialiter aliquibus licentia loquendi indulgetur. Loca vero et tempora ad colloquendum apta per abbatem expressa sint et deputentur, ut videtur expediens. In ipsis autem colloquiis generalibus vel

¹⁾ Ac hortulo cum fonte.

specialibus, ubicumque fuerint concessa, disciplinam et honestatem conservent, a verbis offensivis sibi omnino caveant. Excedentes vero secundum suorum qualitatem excessuum puniantur nec ad huiusmodi colloquia de cetero nisi emendati accedere permittantur. In infirmaria etiam tempore minutionis aut alias in privato reficientes ad mensam praecipue silentium observent. In vestiario petitis necessariis fratres ad loca sua redeant nec ibidem stationes aut sessiones] f. 18 r. [absque causa faciant. In balneo similiter et in stuba rasurae silentium pro posse custodiatur. In reliquis vero officinis et in labore quocumque simul existentes in pertinentibus obmissis de necessariis et sub silentio breviter loqui possunt neque de auditis et visis extra conventum inter se audeant intus referre aut interrogare curiose. Tempore nocturno, scilicet ab egressu de completorio usque post capitulum sequentis diei iuxta regulam et patrum sanctiones strictissime silentium ab omnibus teneatur. Sed neque horis incompetentibus, ut sunt hora dormitionis meridiana tempore aestivo, hora lectionis regularis, et post primum signum ad opus dei et tempore divini cultus frater iungatur ad fratrem absque licentia speciali et nisi sola necessitate cogente. Exeuntes etiam de choro et intrantes ad opus dei silentium summe servent. De poenis vero silentii legem transgredientibus superius in cartha patrum visitorum plenius continetur.

De Colloquiis generalibus.

Propter strictius ac diligentius aliis diebus et horis custodire silentium una die infra ebdomadam iuxta patrum visitorum indulgentiam et permissionem fratres licentiam generalem, scilicet tertia aut quinta feria habent colloquendi de rebus utilibus ab hora prima usque ad secundam. Et si fuerit aura disposita, tempore aestivo dictum colloquium habetur in orto; aliis autem temporibus in loco capitulari. In Quadragesima tamen et infra adventum domini dicta colloquia generalia suspenduntur. Diebus etiam festivis et in sollempnitatibus, praesertim maioribus, decens est, ut silentium strictius custodiatur nec absque necessitate urgente colloquia in eisdem privata concedantur. Quia vero signis et nutibus non utimur, ideo orationem imperfectam et brevem necessariam non prohibemus dicere vel etiam necessarium aliquid interrogare. Qui vero causam loquendi habet cum hospite vel extraneo, licentiam capiat et ducat eum ad capitulum vel, si est frigus magnum, ducatur cum licentia ad aliquam stubam.

De fratribus monasterium egredientibus.

Sicut religiosus frequens in monasterio mansio spiritualis vitae maximum praestat iuvamentum, sic exitus a monasterio et cum saecularibus personis conversatio devotionem minuit et aliquoties totaliter extinguit. Ideo rara et nisi ex evidenti necessitate

aut magna utilitate fratribus de monasterio egrediendi licentia concedatur, quia omnino non expedit animabus eorum.

Egressuro vero redeundi praefigatur terminus, infra quem, si cessantibus legitimis impedimentis redire neglexerit, tamquam fugitivus ordinis, ut ceteri metum habeant, puniatur. Peregrinationis vero causa nullus emittatur, sed neque solatii occasione dumtaxat soli egrediendi licentia detur, sed propter mutuam custodiam omni loco, praecipue extra monasterium plures insimul conversentur. Praeterea] f. 18 v. [ubicunque fuerint aput extraneos in omnium morum gravitate religiose et honeste se regant, verbis et factis bona studeant aedificationis dare exempla, omnem quoque malae suspicionis notam aut cuiuscumque scandali occasionem summo-pere cavere solliciti sint, et cum personis sexus feminei infra vel extra monasterium convivare aut mensas facere nullatenus permittantur, quod et omni tempore monachis illicitum est et eorundem professioni adversum. Egressuri, si per dies aliquos eos abesse contigerit, confitendi, missam celebrandi aut communicandi, et si casus occurrerit, confessiones audiendi, extra horam manducandi aut bibendi, in plumis dormiendi, eleemosinam dandi et de ceteris necessariis aut occurrentibus licentiam petant a domino abbate specialem. Egredientes vero fratres ducit prior ad orationem, videlicet ante summum altare in choro communiter vel alibi prout tempus permiserit. Flectentes dicunt Pater noster, secrete. *℟.* Et ne nos inducas. Salvum fac servum(os) tuum(os). Deus meus sperantes. Mitte ei(is) auxilium de sancto. Et de Syon tuere eum(os). Dominus vobiscum. Oremus. Adesto, domine, supplicationibus nostris et viam famulorum tuorum in salutis tuae prosperitate dispone, ut inter omnes viae et vitae huius varietates tuo semper protegantur auxilio. P. Chr. D. n. *℞* Amen. Et postea osculato altari aspergit eos aqua benedicta.

De redeuntibus de via.

Similiter redeuntes de via ducit prior primo ad orationem ut supra. Et dicitur Pater noster, secrete. *℟.* Et ne nos. *℟.* Salvum fac servum(os) tuum(os). *℞.* Deus meus sperantes. *℟.* Convertere Domine usquequo. *℞.* Et deprecabilis esto super servum(os) tuum(os). Dominus vobiscum. Oremus. Omnipotens sempiterne Deus, miserere huic famulo(is) tuo(is) et quidquid ei(is) in via surrepserit visus aut auditus malae rei vel otiosi sermonis totum ineffabili pietate propitiatus indulge. Per Chr. D. n. Et osculantur altare, facto desuper prius crucis signo vaduntque ad loca sua. Prosternunt se autem ad horas, ut supra habetur in capitulo de prostrationibus. Nullus vero de his quae foris audivit aut vidit quippiam ceteris referre praesumat; quod si quis praesumpserit, gravi subiaceat vindictae. Insuper domino abbati, si extra monasterium pernoctaverint,

primam sacramentalem tenentur facere confessionem, nisi confessori deputato ipse abbas huius dederit facultatem. Revertentes etiam de via prima nocte post reditum non obligantur cum ceteris surgere ad matutinum.

De disciplina in spatiis extra monasterium tenenda.

Si quando recreationis vel solatii causa fratribus extra monasterii septa egredi permittitur, convocati post nonam hora competenti per signum nolae ad locum capitularem omnes, scapularibus induti, conveniunt, ubi flexis genibus dicta oratione et aspersi aqua benedicta per praesidentem. Si quis ex eis in coenobio manere optaverit, non sua sponte, sed cum scitu superioris id faciat, in cuius arbitrio stabit, si] f. 19 r. [frater ille remanere aut cum aliis transire debeat. Egredientes autem in via disciplinam verbis et gestibus observent nec privatim singulares singulalia et a ceteris separati quaerant spatia sine praesidentis licentia speciali, sed simul sedeant et transeant ac honeste conversentur, laycis et saecularibus personis omnino exclusis. Spatia autem privata duobus aut pluribus non nimis faciliter concedantur, et talia dumtaxat ad loca, unde ante refectionem egredientes ad prandium aut post ad cenam valeant tempore debito redire. In quibus spatiis tam communibus quam privatis prioris aut superioris sive alterius maturi ac discreti fratris et zelum religionis habentis superintendencia deesse non debet, nihilque cibi aut potus sive communiter sive privatim spatiantibus sine licentia speciali concedatur, exceptis pro tempore fructibus crudis, quibus de licentia pro refrigerio vesci possunt. Revertentibus autem de spatio potus in orto vel in refectorio more solito poterit concedi nec occasione spatiantorum extra monasterium diutius tardent, quatenus divinus cultus absque diminutione debito tempore peragatur. Redeuntes a spatio locum capitularem simul intrent ibique orationem faciant more consueto.

De jeiuniorum observantia.

Jeiunia vigiliaeque ecclesiae sunt tota quadragesima et apud religiosos quinquagesima, id est a feria secunda post Esto michi incipiendo; quatuor tempora in feria quarta, sexta et sabbato; vigilia sancti Mathiae apostoli, vigilia pentecostes, vigilia Nativitatis sancti Johannis baptistae, et vigilia sanctorum apostolorum Petri et Pauli, sancti Jacobi apostoli et sancti Laurentii martiris; vigilia Assumptionis Beatae Mariae Virginis, Bartholomaei apostoli, sancti Matthaei evangelistae, sanctorum apostolorum Symonis et Judae, vigilia omnium sanctorum, sancti Andreae, sancti Thomae apostoli, et vigilia Nativitatis domini. In his omnibus jeiuniorum diebus, si facultas monasterii admiserit, utendum est cibis quadragesimalibus et sine butiro, caseo et ovis. Dies vero Rogationum

iuxta patriae laudabilem consuetudinem, similiter in vigilia purificationis Virginis Mariae et nativitatis eiudem, ut ceteri fideles jeiunamus. Jeiunium regulare incipit a festo Penthecostes singulis quartis et sextis feriis usque ad ydus septembris id est ad vigiliam Exaltationis sanctae Crucis et tunc durat cottidie usque ad festum paschae. Feria insuper sexta ex consuetudine patriae semper cum ceteris fidelibus etiam post pascha infra penthecosten jeiunamus. Sed et jeiunium regulare per sacrum tempus dominici adventus aliorum religiosorum more commendabili strictius observare consuevimus.

De Quinquagesima et Capite Quadragesimae.

Feria secunda post Esto mihi incipimus jeiunare cum cibis quadragesimalibus, dicta feria et sequenti tertia officium principale post] f. 19 v. [tertiam cantatur.

In die cinerum Sacristanus comburit palmas benedictas de anno praeterito et colligit cineres, quos dominus abbas benedicit ante missae inceptionem iuxta rubricam in missalibus contentam. Recipiendo cineres sacros non exuimus calciamenta, sed solum in magna sexta feria infra adorationem crucifixi, sicuti inferius patebit.

De officio quindecim graduum.

Ab ista feria quarta Cinerum usque in cenam Domini et nullo alio tempore ante inchoationem matutini absolute incipitur canticum graduum in feriali officio et festo trium lectionum tantummodo; psalmi semper dicuntur sedendo, orationes vero et versiculi in feriis flexis genibus, sed in festo trium lectionum incinando. Ps. Ad Dominum cum tribularer cum reliquis usque Qui confidunt. Sed in fine ultimi psalmi tantum dicitur V. Requiem aeternam. Pater noster secrete V. Et ne nos. V. A porta inferi. V. Requiescant in pace. V. Domine exaudi orationem meam. V. Dominus vobiscum. Oremus. Absolve quaesumus, Domine, animas famulorum famularumque tuarum et omnium fidelium defunctorum ab omni vinculo delictorum, ut in resurrectionis gloria inter sanctos et electos resuscitati respirent. P. Chr. D. n. Postea Ps. Qui confidunt cum reliquis usque De profundis. In fine cuiuslibet psalmi V. Gloria patri; Sicut erat. Deinde Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison, Pater noster, secrete V. Et ne nos. V. Memento congregationis tuae. R. Quam possedisti ab initio. V. Domine exaudi orationem meam. V. Dominus vobiscum. Oremus Deus, cui proprium est misereri et semper parcere, suscipe deprecationem nostram et nos et omnes famulos tuos, quos delictorum cathena constringit, miseratio tuae pietatis absolvat. P. Chr. D. n. Deinde Ps. De profundis cum reliquis usque

Laudate nomen Domini. In fine cuiuslibet psalmi *℣*. Gloria patri. Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison. Pater noster, secreta. Et ne nos. *℣*. Salvos fac servos tuos. *℟*. Deus meus sperantes in te. *℣*. Domine exaudi. Dominus vobiscum. Oremus. Praetende, Domine, famulis et famulabus tuis dexteram caelestis auxilii, ut te toto corde perquirant et quae digne postulant, consequi mereantur. Per Chr. D. n. Postea dicitur officium Beatae Mariae Virginis.

De septem psalmis paenitentialibus.

Ab isto die usque in Cena Domini in feriali officio tantum post nocturnos immediate flexis genibus dicuntur VII psalmi paenitentiales sub Antiphona: Ne reminiscaris Domine delicta nostra vel parentum nostrorum neque vindictam sumas de peccatis nostris, cum letania, plane et sine cantu. In fine orationum. *℣*. Exaudiat nos omnipotens pius et misericors dominus. *℟*. Amen. *℣*. Et fidelium animae etc. Pater noster. Praesidens: Dominus det nobis suam pacem. Ant. Salve Regina more consueto. Nota, in hac die et duobus sequentibus diebus dicuntur vesperae et reliquae horae una cum missa sicut aliis sextis feriis extra quadragesimam.¹⁾ Feria sexta in capite jejunii singuli fratres post refectionem praesentant libros et codices, quibus usi sunt in cellis, ad bibliotecam et ibi de] f. 20 r. [novo iuxta prioris dispositionem aut bibliotecarii recipiunt codices, quos legere cupiunt per quadragesimam et deinceps. A sabbato inantea et deinceps usque ad diem cenae, diebus dominicis exceptis capitulum quotidianum habetur post tertiam propter silentium isto sacro tempore prolongare. Missae privatae dicuntur statim post primam. Et ante cenam canitur vespera quae sic temperatur, ut hora XII. fratres transeant ad mensam. Si sunt duae missae cantandae, prima videlicet de festo dicitur statim post tertiam et deinde celebratur capitulum et post sextam cantatur missa de tempore. Missa autem pro defunctis, si occurrit cantanda, habetur immediate post primam infra missas privatas, excepto anniversario fundatorum, cuius missa post tertiam cantatur. Si est aliqua festivitas magna, in qua fortassis non duae, sed una dumtaxat scilicet de festo missa cantatur, talis cantatur post sextam, in qua etiam commemoratio habetur de tempore et nichilominus integra missa de tempore per ebdomadarium praecedentem sub eadem missa legitur cantata. Sabbato etiam in capitulo legitur capitulum XLIX. de quadragesimae observatione et post lectionem ibidem omnes secundum ordinem recipiunt benedictionem pro libris ab abbate, flexis genibus. Quilibet etiam in cedula speciali informat abbatem, quid peculiariter orare, quantam etiam abstinentiam in cibo, potu et

¹⁾ Am Rande steht: Agenda in Quadragesima.

vigiliis ultra solitum pensum per quadragesimam deo offerre velit, quas quidem cedulas abbas singulas examinans ad partem caute videat, ut nullus excessive gravet, corrigens superflua vel addens aut commutans inconvenientiora. Forma autem cedularum quae offertur, est talis vel consimilis: Reverende in Christi pater et domine, Ego frater N. in hoc sacro tempore quadragesimali adaugendo solitum servitutis pensum pro salute animae meae et negligentiarum admissarum aliquali recompensa vel emendatione propono dicere psalterium, semel vel bis ex integro. Item cursum de passione domini singulis septimanis semel, item officium defunctorum vel septem psalmos, quando non habentur in choro, item bis in ebdomada abstinentiam facere in vino et esu piscium vel certis diebus abstinere ab uno cibo regulari et totidem diebus strictissime silentium observare, item pro lectione cellae legere cogitavi collationes vel instituta patrum etc. Pro his vel super his et aliis bonis operibus quae, deus dignabitur per me operari, paternitatis vestrae benedictionem et orationem supplico devotus.

Alia forma ad idem.

Reverendae paternitatis vestrae fr. N. humilis et devotus filius pro instanti quadragesima supra indicta sibi mensura servitutis suae pensum adiungendo diebus singulis orare proponit quinque pater noster etc., item abstinere a vino vel a media eius portione etc. ut supra ¹] f. 20 v. [Haec omnia paternitati vestrae suggerendo offert obsecrans humiliter, quatenus eidem super accedere dignetur cum benedictione assensus, voluntas et oratio, ut cum spiritualis desiderii gaudio sancto sanctum valeat sic praedispositus expectare pascha aeternum. Amen.

De tabula officiorum Ebdomadae maioris.

In tabula speciali, quae et publice inantea legitur in capitulo, designantur officia et quaelibet specialiter per deputatos cantanda vel legenda in ebdomada maiori, qui scilicet missas cantare debeant principales, qui legere passionem, qui lamentationes singulis cantare diebus, qui evangelium ante et post mandatum in die cenae, qui etiam Exultet debeat cantare etc. De processione autem in die palmarum habetur inferius, ubi de processionibus agitur.

Passiones cantantur per deputatos in tunicis dalmaticis rubeis, excepta illa, quae legitur in die parasceves in sola alba super nudo pulpito. Infra passionem, qui praesentes fuerint, non sedent, sed stant, sicut ad evangelium per totum. Et non petitur

¹) Am Rande unten stehen mehrere, von späterer Hand gemachte Bemerkungen, welche zumeist unleserlich sind.

a legente benedictio neque dicitur Dominus vobiscum, sed tractu finito absolute legitur passio, verbi gratia: Passio Domini nostri J. Chr. secundum Mathaeum etc. Et illo loco, ubi legitur in thono evangelii, petitur benedictio et datur incensum cum luminaribus per accolitos et absolute postea complicatis manibus continuatur, quod inceptum est ad finem et istud observatur ad omnes passionem.

De triduo ante Pascha.

In die cenae domini et duobus diebus sequentibus agimus officium divinum secundum romanam rubricam. Ad matutinum autem excitatio fit media post undecimam. Et dicta Trina oratione atque per accolitum accensis antea lucernis absolute ab antiphonis et psalmis inchoamus prout habetur in libris. Et fiunt novem lectiones quottidie, quarum primae tres sunt lamentationes, quae cantantur et a senioribus secundum ordinem incipiuntur, ut supra patuit. In fine cuiuslibet lamentationis loco Tu autem canitur: Jerusalem, Jerusalem, convertere ad dominum deum tuum. Aliae autem lectiones leguntur sine Jube dompne, et sine Tu autem. Nam post versiculum et dicto Pater noster secreto et sine Et ne nos expresse ad signum praesidentis lector absolute legere incipit. Et finiuntur lectiones sicut psalmi, ut in officio defunctorum per fa, fa, mi. Nec dicuntur, ut alio tempore, absolutiones neque benedictiones. In laudibus in hoc triduo simpliciter absolute finito ultimo responsorio, scilicet nono, inchoatur ab antiphona prima; et non dicitur Capitulum nec responsorium breve nec ympnus. Antequam laudes compleantur circa finem psalmi ultimi luminaria et lampades extinguuntur in choro praeter unum lumen, quod per sacristanum absconditur in sacristia. Versiculi omnes cantantur a duobus acolitis et finiuntur similiter, sicut psalmi, in tono suspenso. Quando antiphona ad Benedictus incipitur per praesidentem, primo cantatur tota;]f. 21 r.[et priusquam cantor Benedictus incipit, Abbas solus cum baculo sibi a sacrista parato formam sedilium ante se quinque ictibus percussit tractim. Et post hoc cantor incipit alta voce Benedictus, quod per choros totum cantatur. Et post ultimum versum iterum abbas percussit cum baculo, ut supra; post cantor incipit antiphonam, qua finita abbas iterum tertio percussit, ut supra. Finita percussione cantor incipit Graduale: Christus factus est pro nobis, quod prima nocte cantatur usque ad mortem inclusive. Secunda die usque mortem autem crucis, tertia die totum cum versu Propter quod et deus Et sicut in matutino, ita per horas diei dicitur sine cantu. Tantum in vesperis diei Cenae etiam cantatur. Finito versu Christus factus est flectimus genua et dicto Pater noster secreto ad signum abbatis cantor incipit plane Ps. Miserere mei deus sine nota. Quo finito immediate sine Oremus dicit abbas

orationem: Respice quaesumus domine simili voce, sed Qui tecum dicunt quilibet aput se sub silentio. Et facto signo statim exeunt omnes et lumen absconditum revelatur et lampades solito accenduntur. Item Prima, Tertia, Sexta, Nona praemisso Pater noster, quod flexis genibus dicitur, absolute incipiuntur a psalmis per cantorem submissa voce indirectum sine tono et cantu et sine Gloria. Et semper finitis psalmis dicitur versus Christus factus est pro nobis obediens. Deinde flexis genibus Pater noster, Ps. Miserere et oratio Respice dicuntur sicut in matutino. In hoc triduo non dicuntur ad horas psalmi consueti secundum regulam, sed ad primam dicitur Ps. Deus in nomine tuo, Beati immaculati usque Legem pone. Ad tertiam Legem pone mihi usque ad Defecit in salutare. Ad sextam Defecit in salutare usque Mirabilia. Ad nonam Mirabilia usque ad finem. Ad primam hora sexta fit excitatio. Et dicta prima itur ad capitulum, ubi hoc triduo nichil pronuntiatur de martirologio, nec dicitur Pretiosa, sed stantibus fratribus Cantor absolute incipit Ps. de profundis; quo finito cum versu Requiem aeternam, in fine dicit praesidens Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison. Pater noster secrete, versus et orationem absolute, ut consuetum est. Et ad regulae lectionem legitur hoc triduo absolute sine Titulo, sicut et in aliis fit lectionibus, tertius humilitatis gradus et in fine cum tono suspenso, ut in aliis lectionibus hoc triduo consuetum est.

De mandato pauperum.

In die Cenae finita in capitulo lectione de regula legitur rubrica de mandato pauperum et de mandato fratrum in forma hic posita: Post horam septimam dicitur tertia ad quam omnes fratres induti floccis conveniunt et finita tertia abbas ac singuli fratres flectentes genua ante gradus altaris ac paulisper orantes abbas sine cantu plane in voce gravi incipiat Ps. Miserere mei deus, quem fratres de quolibet choro¹⁾] f. 21 v. [dicunt alternatim bini et bini eundo processionaliter plane versus pauperes, ita quod abbas et prior vadunt primo, deinde alii bini et bini secundum ordinem. Et venientes ad pauperes, qui sedere debent in medio ecclesiae inferius per scampna ipsis aptata, omnes coram eis flectant genua et Christus in eis adoretur. Finito psalmo surgunt et cantor incipit antiphonam Dominus Jesus postquam coenavit qua finita aliqui versus et antiphonae, prout hora permiserit, de cantu illo Mandatum novum do vobis ibidem infra lotionem et post cantantur. Interim abbas et prior exuti floccis et induti scapularibus ac praecincti mundis lintheaminibus, cellerario aquam fundente in pelvim, lavant flexis genibus pedes pauperum ab ul-

¹⁾ Darunter steht noch, von anderer Hand geschrieben: Item in triduo ante pascha per integram psalmodiam omnes stamus.

timo incipiendo. Quod si pauperes sunt multi, tunc abbas assumit sibi unum et prior similiter unum, ita ut quattuor lavent in quolibet choro duo et quilibet lavat unum pedem, quem lintheo tergens postea praemisso signo crucis devote osculatur. Post lotionem pauperum omnes fratres veniunt ex ordine per singulos pauperes et flexis genibus osculantur dexterum pedem. In fine dantur pauperibus eleemosinae consuetae per cellerarium, scilicet singulis panis simulae et duodecim denarii. Quo facto et iam domino abbate ac priore reindutis cessatur a cantu et redeuntes ad pauperes flectunt ibidem omnes genua. Et abbate incipiente dicitur per choros Ps. Magnus Dominus etc. plane in directum sine Gloria. Quo finito Abbas dicit Kyrie eleison. Et Pater noster secreta. *V.* Et ne nos *V.* Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam. *R.* Et salutare tuum. *V.* Tu mandasti mandata tua custodiri nimis *R.* Opera manuum tuarum, Domine, ne despicias *V.* Domine exaudi orationem meam *V.* Dominus vobiscum. Oremus. Adesto, Domine, officiis servitutis nostrae et quia pedes lavare dignatus es discipulis tuis, ne despicias opus manuum nostrarum, et quae nobis retinenda mandasti, praesta quaesumus, ut sicut a nobis his exteriora abluuntur inquinamenta, sic a te omnium nostrum laventur peccata, quod ipse praestare digneris, qui cum patre et spiritu sancto vivis et regnas in saecula saeculorum. *R.* Amen. Deinde surgentes facta inclinatione abbas incipit Ps. Miserere mei Deus. Et intrantes chorum ante altare flectendo in gradibus finiunt psalmum. Deinde abbas dicit Kyrie eleison etc. Pater noster. *V.* Et ne nos. *V.* Salvos fac servos tuos. *V.* Mitte nobis auxilium de sancto. *V.* Dominus vobiscum. Oremus. Actiones nostras quaesumus Domine aspirando praeveni et adjuvando prosequere, ut cuncta nostra oratio et operatio a te semper incipiat et per te coepta finiatur. Per Ch. D. N. *R.* Amen. Et deinde vadunt singuli ad cellas et servatur lectio regularis usque ad horam nonam; qua signata] f. 22r. [fit signum primum ad sextam, quae una cum nona ante missam plane dicuntur. Dicta nona incipitur officium missae, de quo plenius in missalibus habetur. Sub Gloria in excelsis fit signum in choro cum campanella pro signo ad elevationem deputata et pulsatis omnibus campanis suspenditur pulsus campanarum usque ad Gloria in excelsis in missa sabbati sequentis. Hac die sola omnes fratres communicantur de manu abbatis. Post communionem fratres vadunt ad chorum et cantant vesperas absolute incipiendo a prima antiphona Calicem salutaris, quam incipit senior in choro Ebdomadarii. Ps. Credidi cum reliquis psalmis et antiphonis, prout in libris habetur; Capitulum, ympnus, versus non dicuntur. Antiph. ad Magnificat duplicatur, qua finita post Magnificat cantor incipit Christus factus est pro nobis, ut supra in laudibus. Finitis vespers fit signum cum tabula ad

mensam. Benedictionem mensae quaere in rubrica alia de benedictionibus mensae. Lector hac die et sequenti non dicit Iube domne nec in fine Tu autem, sed a principio dicto Pater noster stat in loco solito ante crucifixum, quousque abbas facit signum crucis. In fine facto signo loco Tu autem legit passum certum, quem concludit sicut et alias lectionis per hoc triduum. A principio etiam legendo non praemittit tytulum aliquem, sed absolute, sicut fit in matutino.

De mandato fratrum eodem die.

Post refectionem hora prima vel citra iuxta praesidentis ordinationem sonetur tabula pro sermone, qui eo die fit propter concursum communem ad populum. Quo ad finem perducto et iuxta ipsius conclusionem disponuntur ministri se induendo ad mandatum fratrum, quod celebratur hoc modo: Dyaconus lecturus evangelium induit se alba et stola ac manipulo et ceroferarii duo superpellicis et desuper cappis induti, et subdyaconus librum portans ipsum dyaconum praecedentes veniunt ad ambitum, ubi per duos choros ante refectorium sunt abbas et fratres induti floccis sine calligis tamen. Et feria quarta prius in privato per eos lotis pedibus, et stantibus cunctis medie discoopertis e regione, Dyaconus prope abbatem astante sibi subdyacono et accolitis duobus cum cereis ante pulpitem pannis coopertum absolute inchoat legere evangelium: Ante diem festum paschae in tono evangelii consueto usque ad finem et cum perventum fuerit ad locum: Exemplum enim dedi vobis etc. Finito evangelio lector eiusdem cum ministris redit ad sacristiam. Interim Coci et familia praeparaverunt aquam calidam, pelves et vasa necessaria ad locum aptum in ambitu. Fratres vero cantores circa ingressum locutorii canunt super pulpito aptato ea, quae sunt cantanda. Et abbas et prior exuti floccis et coassumptis sibi duobus fratribus induti scapularibus et praecincti lintheis lavant pedes fratrum per duos] f. 22 v. [choros a novissimis incipiendo. Cellerarius fundit aquam abbati et dispensator priori in pelves et super lavandorum pedes. Et qui lavant, quilibet osculatur flexis genibus pedem unum. Cum Cantores sunt lavandi, alii fratres in locum eorum ad cantandum succedunt. In fine duo seniores lavant priorem et ultimo abbatem. Et resumentes floccos sedent ut prius in locis suis et lector alius in flocco tantum legit ulterius in evangelio, ubi dyaconus dimisit in tono lectionis ad mensam. Et pervento ad locum illum: Surgite, eamus hinc, quem conformiter concludit sicut alias lectiones hoc triduo omnes surgunt et praecedunt juniores bini et bini ad refectorium; ubi positis piccariis ad mensam sedentibus singulis lector in loco consueto continuat lectionem. Si sunt ibi personae notabiles, clerici aut layci, locantur ad mensam unam secundum

ipsorum conditionem, fratres in latere uno alterius mensae, non inter laycos residentes Et lecto aliquantulum cellerarius et dispensator tenentes in manibus cantaros cum vino, super quo data benedictione per abbatem absque aliquo verbo cum simplici signo crucis infundunt secundum ordinem singulis bina vice; et si habetur, datur vinum rubeum et offerunt ibi bibentibus confectiones pro collatione consuete. Continuata lectione usque ad Egressus Jesus torrentem cedron surgentes vadunt singuli ad chorum pro complendo completorio Dicitur Confiteor et post cantor absolute incipit Ps. Cum invocarem plane indirectum, post quem hoc tri-duo additur Ps. In te Domine speravi primum usque ad versum In manus tuas inclusive. Deinde psalmi consueti; finitis psalmis dicitur Nunc dimittis et post versus Christus factus est cum reliquis ut supra ad alias horas, post orationem Respice trina oratione dicta fit signum solitum pro angelica salutatione Et sequitur aspersio fratrum.

In magna sexta feria.

Ad primam fit excitatio hora sexta et postea celebratur capitulum, ubi post sermonem exhortatorium, si quando habetur, lecta rubrica de Crucis adoratione hic infra posita Abbas primo dicit suam culpam generalem; deinde omnes fratres secundum ordinem, et in fine singuli de hoc, quod sacrum quadragesimae tempus negligenter vel infructuose expenderint, se proclament. Et primo prior iniungit abbati dicere septem psalmos poenitentiales, et abbas priori psalmos primarum et sic consequenter distribuitur psalterium per cedulas, quae dantur singulis ibidem, postquam culpas dixerunt. Fratribus conversis iniungitur cuilibet dicere quinquaginta pater noster. Hora septima vel media post dicitur tertia in choro. Qua dicta fratres in cellis aut alibi qui volunt orant poenitentias et distinctiones psalterii in capitulo eis iniunctas. Et non dicimus simul in capitulo aut choro] f. 23 r. [totum psalterium ex integro, sed distribuitur, ut dictum est, cum canticis de tempore et de sanctis inter fratres iniungendo nocturnos etc. Post nonam ¹⁾ fit signum primum ad sextam, nisi fiat sermo ad populum, tunc enim ante octavam fiant signa ad sextam; qua simul cum nona dicta, interim abbas et ministri induti sine luminaribus et incenso exeunt de sacristia et omnes tres, abbas scilicet, dyaconus et subdyaconus prostrati ante altare super tapetum aliquantulum orant et surgentes abbas osculato altari sedet cum ministris et leguntur per dyaconum et subdyaconum prophetiae duae, ut habentur in missalibus. Lecta passione per fratrem deputatum in tabula postea dicuntur orationes pro ecclesia.

¹⁾ Am Rande ist hinzugefügt: quartale magnum post nonas (?).

De crucis adoratione.

Postea ministri aptent crucifixum retro altare tempore suo, quod sic adoratur. Abbas cum suis ministris portat crucifixum coopertum casula rubea ad cornu altaris dexterum, quod est retro, et incipit solus abbas elevando crucem cantans Ecce lignum crucis et consequenter; ab isto loco iuvatur a ministris cantando In quo salus mundi pependit. Tunc chorus flectendo genua complet Venite adoremus Iterum abbas discooperit crucifixum usque ad scapulas et vadit ad cornu altaris dexterum anterius et solus interim canit ut supra, altius incipiendo et chorus respondet ut prius. Tertio vadit abbas contra medium altaris discooperiendo totum crucifixum et altius incipiendo cantatur ut prius per omnia. Et post hoc locat crucifixum super pulchrum tapetum in terram ante altare. Et abbas exutus calceos et consequenter omnes ministri ac fratres singuli in choro adorant crucem prostrati hoc modo. Primo vadit abbas et prosternit se in medio chori, ubi sunt parata et strata tapetia usque ad crucem et prostratus orat Pater noster. Deinde surgens vadit ad gradus et ibidem prostratus secundo dicit Gloria in excelsis Deo. Deinde tertio ascendit chorum et ante crucem prostratus dicit Credo in Deum. Et erigens se dicit flectendo Adoramus te Christe et benedicimus tibi, quia per crucem tuam redemisti mundum. Oremus. Perpetua nos quaesumus Domine, pace custodi, quos per lignum sanctae crucis redimere dignatus es. Per Chr. D. n. Hoc dicendo deosculatur stigmata quinque vulnerum Christi, et surgens reinduat calciamenta retro altare. Consequenter post eum adorent ministri et alii fratres per ordinem, semper bini et bini pariter eodem modo, ita quod quando primi duo secundo prosternuntur sequentes duo parati sint ad facere suam primam prostrationem et sic consequenter, cum primi prosternuntur tertio, sequentes faciunt secundam prostrationem et postquam aliquis fecerit prostrationes, reinduit calciamenta. Infra adorationem et prostrationes canuntur inproperia etc, ut habetur in libro. Et in fine ympnus Crux fidelis in toto vel parte iuxta dispositionem cantoris. Finita adoratione crucifixum (sic!) reportatur ad sacristiam nullaue deinceps fit occupatio¹⁾ aut sepultio,] f. 23 v. [sed cum sacramentum ad altare portatur, fratres omnes ascendunt prope altare ad videndum et adorandum sacramentum. Et celebrata communione redeunt ad chorum ad peragendum vespas quae dicuntur non cantando, sed dicendo in directum, ut supra in die Cena; antiphona tantum ad Magnificat Cum accepisset duplicatur etc. Hora XII. pulsetur tabula ad mensam. Et hac die non parantur mensae solito more, sed dumtaxat manutergia nuda superponuntur loco mensalium et datur

¹⁾ Am Runde steht: cum ipso.

tantum unus cibus coctus, videlicet offa de pisci aut aliud simile propter fratres debiles cum pane sufficienti. Dantur et fructus, si haberi possunt et acetum datur et cuilibet unum picarium vini. Hora tertia post meridiem servatur lectio regularis usque ad horam quartam; et facto intervallo solito fit signum ad collationem, ubi potus datur more consueto et fiunt cetera ut supra.

Sabbato sancto.

Excitatio ad matutinum et ad primam fit sicut duobus diebus praecedentibus; hora VII. dicitur tertia; post signum octavae fit pulsus cum tabula ad sextam et dicta nona extinctis iam luminibus omnibus in ecclesia et per sacristam igne novo producto de silice et ante altare collocato, sacerdos cum ministris exiens praecedente crucifixo et subdyacono cum baculo tricubito, in cuius cavo tres novae candelae fixae sunt et pede coniunctae; postquam ignis fuerit benedictus, dyaconus ordinatus in tabula petita benedictione incipit cantare in laudem cerei: Exultet secundum rubricam suam. Finito cantu illo et sedente sacerdote leguntur per ordinem prophetiae XII, sicut habetur in missali, primam dyaconus, secundam subdyaconus, tertiam senior in choro et sic consequenter. Finitis prophetiis sacerdos exutus casula cum dyacono et subdyacono prosternit se in terra ante altare. Et posito libro in gradibus altaris ante se legit cum ministris letaniam, quae et in choro tunc cantatur. Et quando cantores incipiunt Propitius esto, eriguntur sacerdos et ministri ad genua flectendo usque dum in choro incipitur Peccatores. Et tunc surgentes intrant sacristiam et induti sollempniter in albis procedunt cum ceroferariis et incenso. Et facta confessione et thurificatione post Kyrie eleison in choro incipit Gloria in excelsis. Tunc ad signum in choro cum campanella elevationis fiunt signa in turribus cum omnibus campanis et sic procedit in missa communiter. Alleluia sacerdos incipit ter semper inaltando et choro respondente et consequenter cantante versum Confitemini domino etc. Ad ewangelium habetur incensum, sed non luminaria. Post communionem statim in choro incipiuntur vesperae absolute in choro ebdomadarii per seniore ab antiphona Alleluia, quae repetitur post psalmum Laudate dominum omnes gentes cum Gloria Patri. Deinde post antiphonam Alleluia praesidens incipit antiphonam Vespere autem sabbati; qua tota cantata Cantor incipit Magnificat, quo finito repetitur antiphona Vespere autem.] f. 24 r. [Et obmissis aliis omnibus sacerdos in altari adhuc expectans dicit Dominus vobiscum. Oremus. Spiritum nobis etc. Dominus vobiscum. Et dyaconus canit Ite missa est cum duplici Alleluia sollempniter. Et dicitur in choro V. Et fidelium animae cum Pater noster; et antiphona Salve Regina, in fine alleluia. V. Ora pro nobis

cum alleluia. Oratio. Gratiam tuam. Facto cum campana signo consueto itur ad mensam. Et lector more consueto petit benedictionem. Et dicitur Gratias in refectorio cum Ps. Laudate Dominum omnes gentes. Versum ad benedictionem mensae vide circa rubricam inferius. Hoc triduo praeter missam cantatam in choro fratres in privato non celebrant missas, nisi forte aliquis exiturus esset in die Cenae, qui posset missam celebrare. Sed et in nativitate domini praeter tres missas, quas prior, supprior et abbas canunt, reliqui sacerdotes singuli unam dumtaxat celebrant missam. Lectio regularis servatur hora tertia et lectio collationis post quartam, quae propter instantem festivitatem sacram brevior habetur. Ad completorium dicitur Jube dompne ante scilicet collationem Noctem quietem. In fine fratres sobrii estote. In choro Adiutorium nostrum et facta confessione Abbas incipit Convertite nos Deus, Deus in adiutorium. Deinde dicuntur psalmi consueti sine antiphona ita quod post Ps. Cum invocarem addatur Ps. In te domine speravi usque ibi deus veritatis¹⁾. Et cantantur psalmi sub tono octavo fa, fa, re, fa, sol, fa; Capitulum, ympnus et V. non habentur; sed ultimo psalmo finito incipitur antiphona Vespere autem, quae duplicatur. Canticum Nunc dimittis, deinde Kyrie eleison, Pater Noster, Et ne nos, Dominus vobiscum, Oremus. Visita quaesumus Domine etc. Et in fine data benedictione consueta cantatur antiphona Salve Regina et additur in fine Alleluia et versiculo sequenti. Oratio. Omnipotens sempiterne deus, qui gloriosae virginis in tono sicut ad vespervas. Trina oratio. Salutatio angelica et aqua benedicta etc.

Dominica Resurrectionis.

Ad matutinum Deus in adiutorium etc., ut consuetum est et fiunt secundum regulam XII lectiones, ad unum nocturnum tantum una antiphona habetur. Infra octavam fiunt tres lectiones quottidie de ewangelio diei cuiuslibet. Post octavam deinceps sicut et post penthecostem in feriis una brevis lectio cum brevi responsorio dumtaxat ad nocturnum habetur. Benedicamus dicitur cum alleluia infra octavam pascae usque ad vespervas sabbati quottidie, ad laudes et ad vespervas dumtaxat.

De antiphona Beatae Virginis in fine horarum.

A die pascae usque ad vigiliam ascensionis ad horas in fine loco antiphonae Salve regina dicitur antiphona Regina coeli cum versiculo Surrexit, quem genuisti regina vere (?) alleluia. B. Intercede pro nobis ad deum cum omnibus sanctis, alleluia. Oremus. Deus qui per resurrectionem unigeniti filii tui familiam

¹⁾ Am Rande: inclusive.

tuam laetificare dignatus es, praesta quaesumus, ut per eius venerabilem genitricem perpetuae]f. 24 v.[consequamur gaudia vitae, et famulos tuos etc. per eundem Chr. D. n. R. Amen. Reliquo tempore anni in fine horarum dicitur antiphona Salve regina cum V̇. Ora pro nobis sancta dei genitrix R. Ut digni efficiamur promissione Christi. Oremus. Gratiam tuam quaesumus etc. et famulos tuos ab omni adversitate custodi. Per eundem. Infra adventum domini loco versus Ora pro nobis dicitur versiculus: Ave Maria, gratia plena. R. Dominus tecum. Cantatur post finem completorii semper antiphona Salve regina, in cuius fine dicitur post versiculum oratio sequens: Omnipotens sempiterne Deus, etc., et famulos tuos ab omni adversitate custodi. Per eundem Chr. D. n. R. Amen. Infra adventum tamen domini loco huius antiphonae cantatur antiphona: Alma Redemptoris mater cum versiculo Ave Maria et oratione Gratiam tuam quaesumus, domine etc. ut supra, usque ad vigiliam nativitatis domini. Tempore autem paschali canitur antiphona Regina coeli cum versiculo et oratione, ut supra patuit etc.

De officialibus maioribus continuis et primo de domino abbate.

Dominus abbas, cui cunctorum fratrum suorum animae pariter et conscientiae sunt commissae, ex cuius etiam diligentia vel negligentia in monasterio paene omnis provenit profectus aut defectus observantiae regularis, saepius sit cum fratribus in conventu, videlicet in capitulo, in refectorio ac praecipue in matutinali officio, et quandoque in diurnis horis, praesertim in missa, vespers ac completorio, dum sibi vacat, ut sic ex ipsius praesentia ac diligentia fratres in dei timore et reverentia magis proficiant, ut etiam ipse fratrum ex hoc melius cognoscendo condiciones singulorum sic se possit moribus conformare. Item in divino officio existens dicat, quae ad ipsum pertinent. Et si missa sit sua, omnia dicat quae ebdomadarius. Semper autem pertinet ad ipsum illa videlicet: trinam orationem distinguere, omnia signa cessandi a pulsu et ad inchoandum officium facere, errantes in choro et tarde venientes absolvere, benedictiones pro lectionibus dare, antiphonas in laudibus et vespers ad Benedictus et ad Magnificat ac alias, quae ad ipsum respiciunt, imponere et pater noster in vespers et laudes (sic!) alta voce pronuntiare, versum in matutino, qui ipsum concernit cantare, ewangelium ibidem sub stola et cuculla legere, Te deum laudamus et Te decet laus incipere et orationem, quae sequitur, sine dominus vobiscum dicere, versum]f. 25 r.[Dominus det nobis suam pacem post horas flectendo cum ceteris et versiculum cum oratione, quae antiphonam sequitur, dicere, ac signum ad surgendum et

exeundum facere, versum Adiutorium nostrum et Confiteor tam in prima quam in completorio dicere, in capitulo, quando praesens est, benedicat et regulam, prout poterit aut necessarium viderit, ibidem junioribus et simplicibus exponat et ad devotionem ac disciplinam regularem servandam secundum temporis exigentiam perhortetur. Tractanda et agenda pro monasterii utilitatibus seclulis personis non professis suis ibidem proponat, culpas, prout poterit, audiat aut audiendas priori committat. Generalem culpam in magna sexta feria cum aliis dicat, similiter in vigilia nativitatis domini cum ceteris ibidem prostrationem faciat. Infirmos, coquinam fratrum et laborantes fratres sive laycos per se, dum potest, saepe visitet, causas monasterii audiat, in missa osculum pacis et ewangelii, ut moris est, accipiat. Ad mensam fratrum dum potest veniat, ubi illa secundum rubricam de mensae benedictione, quae ad ipsum pertinent, dicat; sicut alii comedat et bibat, potest tamen, si libuerit, uti vino meliori, si vult et aliquantulum maiori, ut fratribus in terra manducantibus gratiam et infirmantibus aut cui voluerit facere possit consolationem. Quando non est in refectorio, potest secundum regulam vocare fratres, quos vult, ad mensam suam et praesertim eos, qui magis laborant et magis delicati aut debiles sunt aut quorum indiget consilio et opera. Hospitibus in refectorio aquam porrigit; secundum eorum condiciones ipsos locat. In fine completorii fratres benedicat, antiphonam de beata Virgine incipiat, collectam ultimam dicat et post trinam orationem et angelicam salutationem aqua benedicta fratres aspergat. Item ante omnia suis subditis salutaris doctrinae verbo atque religiose praeesse studeat vitae exemplo, proprietatis vitium praecipue tam in se quam in subditis radicitus evellat, nulli habendae proprietatis occasionem offerat aut permittat. Nullam denique arduam causam absque consilio conventus concludat. Proinde in omnibus sic se gerere studeat abbas, ut a fratribus plus ametur quam timeatur. Insuper singulis annis de omnibus per eum et suos officiales perceptis ac distributis coram tribus aut quattuor senioribus rationem faciat atque fidelem omni anno; quae ratio circa festum purificationis Mariae fieri solita est. Capitula regulae secundum, tertium et quartum frequentius legat, quam quidem regulam simul et omnium patrum statuta et ordinationes et mandata tam in se quam in subditis sollicita cura ac studio summo pro posse faciat observari. Demum familiam habeat competentem et modestam etc.

Tenor litterae quitationis, qui domino abbati post rationem factam per conventum datur, talis est.

Nos frater N. prior totusque conventus monasterii Beatae semperque virginis Mariae in Scheyrn praesentes recognoscimus

per tenorem, quod venerabilis] f. 25 v. [in Christo pater et dominus noster, dominus N. abbas praedicti monasterii Beatae Mariae de perceptis omnibus et expositis occasione suae dignitatis et officii de anno dato praesentium immediate praecedente fidelem nobis reddidit rationem cum inventariis remanentium et debitorum registorumque apud nos depositorum traditione; ea propter eundem venerabilem patrem et dominum nostrum praedictum de perceptis et expositis quietare, liberare et absolvere duximus atque quietamus liberamus et absolvimus harum serie literarum nostri sigilli minoris robore munitarum. Datum in loco capitulari monasterii praefati sabbato post festum purificationis b. Mariae virginis anno etc. LII.

Forma subscriptionis in registris.

Anno Domini MCCCCLII. XX. mensis Februarii a Reverendo in Christo patre et domino, domino N. abbate in Scheyrn recepta est ratio et computus perceptorum et expositorum anni immediate praeteriti per nos fratres N. priorem N. de ceteris aliis per conventum ibidem ad hoc specialiter deputatis.

De priore.

Prior talis habeatur providus et discretus, qualis in ipsa congregatione aptior poterit inveniri, qui auctoritatem et curam sibi commissam diligenter atque fideliter exerceat et sicut dicitur nomine prior, ita in omni loco et opere dei primus esse debet. Curet summa cum diligentia, ut clausura, debita lex quoque silentii statutis temporibus et locis diligentissime custodiantur. Contra regularia excedentes instituta et disciplinam ac ceteros negligentes in quotidianis capitulis puniat iuxta suorum exigentiam demeritorum. Ad singulorum fratrum cellas claves teneat, quas dum sibi vacaverit, saltem singulis anni quatuor temporibus visitare non praetermittat. Insuper in abbatis absentia omnia supradicta de abbate faciat. Semper sit in conventu, quem regat loco abbatis; quae ad suum pertinent officium cum diligentia strenue ac sollicitus exequatur, praecipue tamen, ut cultus divinus modo et tempore debito peragatur, disciplina regularis omni loco et tempore plenius conservetur, zelum sanctum habeat in omnibus regulatum et moderatum, non intuitu favoris, amoris vel timoris vitia dissimulando delinquentibus parcat. Sit nihilominus mentibus compassivus infirmis, sit omnino pervigil, ut patrum pristinarum traditiones atque visitorum ordinationes, quaelibet insuper religiosae institutiones ab omnibus et per omnia conserventur. Et caveat omnimode, ne regularis vitae observantia per ipsius desidium aut incuriam qualemcunque patiatur iacturam aut quomolibet decreseat. Nihilque debet constituere aut ordinare nisi de

consensu abbatis. A serviendo et legendo ad mensam est exemptus. Ad loquendum, bibendum et comedendum licentia non indiget, sed cum officio recipit, aliis autem dare potest licentiam; missas sibi specialiter assignatas in certis festivitibus cantet. Si tarde venerit ad chorum vel ad mensam, non stat ad veniam, etiam si abbas praesens fuerit neque prostrationes]f. 26 v.[in choro aut refectorio facit. Culpas tamen generales sicut ceteri dicit, incarcerandos incarcerat datque disciplinas ac reliquas paenitentias regulares imponit. Auctoritatem habet audiendi confessiones fratrum omnium, quotiens ad eum venerint, dare etiam in necessitate huiusmodi auctoritatem fratribus, dum quis confessorem suum ordinarium habere commode non potest, et de confessoribus hospitem supervenientium religiosorum et saecularium solus post abbatem habet ordinare.

De supprior.

Supprior habeatur frater timens deum sanctaeque religionis zelum habens, qui commissionis curam specialem habeat, quam et diligenter studeat exercere. In prioris absentia dumtaxat eiusdem vices in omnibus suppleat et curam regiminis gerat. Locum post eum in congregatione habeat et una cum priore loca vices et tempora pro fratrum custodia diligenter observet, et excessus, quos viderit ipse proclamet; servit et legit ad mensam sicut ceteri in praesentia prioris. Similiter in choro praesente abbate vel priore tarde veniens stat ad mattam et prostrationes facit. Alias vero licentiam pro necessariis, ut ceteri, postulat nec labores privatos fratribus sua sponte imponit etc.

De sacristario.

Sacrista horas pulsandi secundum temporum varietates et festorum, prout supra descriptum est, temperet, ut officia divina horis debitis et congruis persolvantur. Ad eius curam pertinet prima fratrum ad matutinum excitatio et ut ad singulas horas signum debito tempore fiat. Ad primam autem et ad nonam tempore aestivo ipse vel conversus sibi adiunctus aut alius frater ad hoc deputatus excitat fratres. Libros chorales et omnia paramenta et ornamenta ecclesiae munde custodiat, quorum etiam semper habeat registrum. Ad sanctorum reliquias claves habeat, quas, cum postulatum fuerit, cum omni devotione petentibus ostendat. Tabulam officiorum singulis septimanis secundum prioris consilium ordinet. In festis abbatis vel prioris exemptus est a laudibus, ut manius legens missam tempus sibi pateat ordinandi altare. Sub eius cura est sacramentum altaris, quod ad minus semel singulis mensibus in missa privata aut publica debet renovari. Hostias seu oblatas suis temporibus procuret. Et providus

sit omnino, ne missae fundatae quottidianae et anniversaria negligantur. Idem de missis votivis ac sanctorum commemorationibus diligenter observet. Providere etiam habet de candelis tam pro choro quam fratribus in cellis. Procuret etiam, ut arena sub formis sedilium in choro, si sub eis eam reponi contigerit, ad minus bis in anno post pascha et ante hyemem renovetur. Oblationes, quae fiunt ad missas, ad reliquias et ad truncum diligenter conservet et conscribat de anno ad annum, Ornamenta nulla] f. 26 v. [absque iussu abbatis comparet aut emat.

De subsacristario, videlicet converso.

Habeat sacrista ad solatium fratrem aliquem conversum vel laicum fidelem, qui sub custodia habeat sacristiam, in qua fratres induuntur; ad quem specialiter pertinet facere prima signa ad horas et ad missas; claudere et aperire debito tempore ecclesiam; portare aquam tam ad sacristiam quam ad fratrum lavatorium in dormitorio; debitis temporibus incendere et extinguere luminaria in ecclesia et in aliis locis communem transitum fratrum ad dormitorio et refectorium saepius purgare, et ceram superfluum, ne pereat, colligere ac lucernas chori singulis septimanis semel mundare; pallas altarium saepius expolverare ac tempore aestivo ad solem et aërem portare; libros etiam pro missis conscriptis debito tempore ad altaria deferre. Si nuntii aliqui supervenerint aut hospites fratribus loqui volentes, non eosdem fratribus ipsis, sed prius domino abbati aut priori praesentare studeat, quod et ab aliis officialibus et fratribus est diligenter observandum ita, ut talis absque prioris scitu ad conventum nunquam ducatur.

De plebano.

Si cui fratrum tempore commissum fuerit parochiam circa monasterium regere aut forte aliquos pro tempore ad parochias vel capellas exire contigerit, tales honeste et religiose verbis et factis et habitu se conservent. Soli non exeant monasterium, sed cum fratre aut famulo sibi adiuncto, tabernas non intrent nec domos alias quascumque ad ibidem residendum, manducandum vel bibendum. Sacramenta populo gratis ministrent, nihil pro eis exigentes. Indulgentias non pronuntient indiscrete. Domino abbati aut cui ipse commiserit de perceptis oblationibus et emolumentis quibuscunque rationem fidelem faciant. Extra monasterium nullibi manducent. Dominico aut alio die festo plebanus aut ipsius gerens vices exemptus est matutino et ceteris laboribus conventus. Non indiget speciali licentia, quando loqui habet laicis de his, quae suam curam concernunt. Denique statuta synodalia et reliqua regimen animarum concernentia non penitus ignoret etc.

Cellerarius monasterii, qualis esse debeat et quale sit eius officium, in carta et regula capitulo XXXI. plenius habetur. Praecipue tamen et ante omnia sollicitus esse debet circa victualia fratribus ministranda et alia necessaria pro conventu et fratrum vestiario debito tempore comparanda. Rationem distinctam et fidelem, sicut ceteri officiales, domino abbati aut fratribus, quibus ipse commiserit, de perceptis per eum et distributis omni anno facit ad minus semel aut quoties abbati placuerit. Ad loquendum de his, quae suum concernunt officium, licentiam cum officio suo accipit generalem. Ad manducandum insuper et bibendum, cum necessitas extra horam exposcit, licentiam accipiat saltem generalem ad tempus. Ad chorum, quando potest]f. 27.r [commode, veniat; ubi si tarde venerit, non obligatur stare ad mattam nec in refectorio tarde veniens se prosternit. Exemptus est ab officiis, quae in communi fratrum tabula distribuuntur. In refectorio, quando sibi vacat, comedat. Coquinam saepe visitet et eidem diligenter praesit, ut sciat, quid fratres habent aut quibus indigent et quomodo cibi eorum sint parati. Sitque providus in omnibus, ut absque murmuratione fratres serviant Deo. Fratribus reficientibus ipse semper in coquina usque ad plenam ferculorum ad refectorium ministrationem praesens assistat; et pisces per se ipsum distribuat provideatque diligenter, ut tunc a familia in coquina servetur disciplina nullusque extraneus praeter famulos necesarios tunc ibi manere aut manducare permittatur. Absente autem eo aut aliis occupato famulus sibi deputatus aut alius frater, cui commissum fuerit, eius vices suppleat, ita ut coquina, dum conventus reficitur, numquam sine speciali custodia remaneat. Mixtum sicut servitor et lector capere potest. Provideat etiam specialiter, ne servitor et lector mensae in necessariis in sua mensa defectum patiantur, sed dentur eis sicut reteris, vinum recens, cibaria calida et alia, ut conventui fuerint ministrata, ne iuste eos querulari contingat.

Egrediens monasterium priori se commedet, a quo ut moris est, orationem recipiat. Similiter revertens de via, quando commode potest, sicut ceteri orationem recepturus priori se repraesentet ac prostrationes ut ceteri de via revertentes faciat.

De cellerario vini.

Ad cavendum negligentias et dampna in officio sibi commissio deputetur, si necesse fuerit, aliquis frater, qui eo absente ad minus cuncta, quae eum respiciunt in monasterio gubernet et conscribat et fratribus necessaria ad conventum provideat; qui frater in commissione habeat cellare cum vino et cellerarius vini solet nominari.

De dispensatore conventus.

Dispensator fratrum, qui omnia victualia conventus sub cura sua habet, quaelibet necessaria a domino abbate vel cellerario petat, quae et diligenter conscribat ac de omnibus domino abbati, quotiens ei placuerit, rationem faciat fidelem.

De remanenciis ciborum.

Remanencias ciborum, ne vetustate corrumpantur, tempore debito per ministrum refectorii pauperibus faciat erogari; vinum, quod post mensas in piccariis reppererit, non fratribus secundo dandum, sed pro coquina conservet. Hyemali tempore vinum pro conventu calefieri procuret omnemque a fratribus occasionem murmurandi, inquantum in eo est, penitus auferat. Provideat diligenter, ut vasa et suppellectilia refectorii munda sint. Singulis quoque mensibus ad minus, si eadem omnia sana sint et in numero priori, conspiciat. Ad loquendum de his, quae suum officium concernunt, licentia speciali non indiget.] f. 27 v. [Ad manducandum vero et bibendum extra horam regularem, quando indiget, licentiam accipiat ut alii specialem.

De ministro refectorii.

Minister refectorii sub cura sua omnem suppellectilem eiusdemque iuvat dispensatorem in singulis, quibus eo indiget in officio suo. Septimanis singulis ad minus semel picaria et cantros bene lavet, quotidie autem post finem mensae aut collationis semper aqua mundet recenti. Eleemosinam det pauperibus de fratrum remanenciis iuxta domini abbatis dispositionem. Licentiam comedendi et bibendi, si indiget extra horam, sicut ceteri capiat in speciali. Neminem laicorum ipse vel dispensator ad loca conventualia intromittat absque prioris scitu et voluntate.

De fratre vestiario.

Ad fratrem vestiarium pertinet cura vestium conventus tam veterum quam novarum. Omnia, quae percipit ab abbate aut cellerario, similiter omnia nova, quae dat fratribus singulis, secundum regulam brevi conscribat. Pro comparandis pannis tam laneis quam lineis et pelliceis ac aliis pro fratrum usu in cellis necessariis abbatem et cellerarium tempore debito admoneat. Inventarium etiam habeat vestium pro via et aliorum, quae communiter in vestiario sub eius cura habentur. Intrare potest cellas fratrum ad conspiciendum, si munde servantur vestes et stramenta et in huiusmodi negligentes priori debet denuntiare, antiqua et vetusta cum abbatis aut prioris scitu pauperibus et peregrinis dispensare. De his, quae suum officium concernunt, licentiam habet loquendi generalem. Certis diebus et horis dentur et postulentur ab eo necessaria, videlicet hora secunda post meridiem vel prout abbas

ordinaverit. Quando frater aliquis vestem novam accipit, debet semper accipere benedictionem a priore. Incaustum, papirum, pennas et alia ad scribendum fratribus necessaria, calceos filtratos, pellicea et tecturas non necessarias tempore aestivo, ne a tineis in cellis corrumpantur, ferramenta et reliqua utensilia fratribus pro labore necessaria diligenter custodiat et conscribat atque conservet. Vestes et calciamenta disponi faciat sub forma una et regulari. Et propter disciplinas tunicae et pellicea sint ab ante usque ad umbilicum apertae. Vestes exteriores sub habitu immediate nodulos in manicis habere non debent. Absque eius scitu nullus fratrum vestes aut calciamenta specialia fieri sibi procuret nec in speciali lavari. Vestes in aestate omni mense semel laventur generaliter, in hyeme vero in duobus mensibus semel. Capitalia, mappulas et mitrellas infra quindenam dierum semel ad minus lavari procuret. De vestimentorum autem et stramentorum qualitate et numero in regula et carta plenius continetur etc.

Quali habitu fratres in quolibet loco utuntur.

Floccis singuli clerici professi induuntur ad missam principalem et ad horam canonicam immediate praecedentem; similiter ad vespervas et in visitatione infirmorum fratrum cum sacramento et circa eorundem sepul]f. 28 r. [turam, in processionibus etiam consuetis et si forte contingat totam congregationem aliquam personam sollempnem suscipere, ut episcopum vel principem aut ordinis visitatores. Aliis temporibus et horis canonicis et ad mensam, similiter dum ad capitulum vocantur, simplici cuculla induuntur. Celebrantes vero missas et ibidem dyaconus et ad mensam ministrando ac in labore et sabbato pedes fratrum lavantes et in cella sedendo utuntur dumtaxat scapulari maiori, minori autem tantum in strato. Fratres conversi professi pallio ab ante aperto et capuciato induuntur in choro, ad mensas sedentes et ad missas privatas servientes, alibi vero scapulari sicut clerici induuntur. Fratres vero novitii clericandi tempore probationis suae utuntur cuculla sine manicis, sed in lateribus sit aperta ac scapulari in extremitatibus rotundo, quali etiam laici probandi dumtaxat novitiatus induuntur. Habitus autem exterior pro via iuxta patrum traditionem regularem debet esse talis, ut per eum expressa distinctio habeatur religiosi nostri ordinis a saecularibus et ceterorum ordinum professis.

De fratre bibliothecario habetur supra capitulo de correctore sive emendatore lectoris mensae. De infirmario et infirmis fratribus ac eorum disciplina

Infirmarius frater habeatur timens deum, diligens ac sollicitus, qui sibi commissa diligenter custodiat, lectulos, pannos et utensilia

singula semper inibi permansura in brevi conscripta sibi fidei custodia retineat. Ad infirmariam nullus sine licentia vadat; qui autem infirmatur cum abbatis aut prioris licentia intret, inde non exiens nisi de licentia et iussu eorundem. Si indiget esu carniū, dentur sibi utiles pro viriū reparatione, hoc ipsum tamen fiat de licentia et commissione abbatis in speciali. Si decumbit aegrotus in lecto, legantur coram eo, si per se non potest orare, horae canonicae per aliquem fratrem et missa saltem diebus festivis. Ceteri vero debiles ibidem stantes possunt missas in capitulo celebrare aut ibidem audire vel communicare. Lumen apud aegrotos decumbentes tota nocte ardeat et prope eos dormiat frater vel alius famulus, ut eis in necessitate possit ministrare. Fratribus ad matutinum surgentibus infirmarius lumen infirmis, si non habent, portet ad orandum et, si quo eos indigere contingat, scire possit; qui et aliis horis per diem saepius eos studeat visitare, ne per necessariorum subtractionem occasio eis impatientiae ministretur. Infirmi et debiles, quantum debilitas eorum permittit, infra refectionem et alias silentium stricte observent. Ad ortum tempore aestivali ire possunt cum licentia causa recreationis. Qui vult infirmum causa consolationis visitare, licentiam accipiat a priore et non maneat ibi nimis diu nec occasione licentiae huiusmodi divinum officium negligat nec ibidem sine licentia comedat aut bibat. Hora tamen refectionis non detur cuiquam faciliter licentia]f. 28 v.[eos visitandi nec fiant ibi sine causa rationabili sessiones post completorium. Egrediens de infirmaria in capitulo pro culpis et negligentis suis se humiliet atque pro servitute sibi impensa gratitudinis vicem ostendat etc.

De eorum, qui sunt in minutione sanguinis, disciplina.

Qui sanguinis indigent minutione, oportuno tempore licentiam petant. Conceduntur autem minutiones generaliter in anno quater, scilicet circa festum apostolorum Philippi et Jacobi, Bartholomaei, Martini et Blasii. Provideatur ipsis de cibis et regularibus, delicatius tamen et per triduum extra refectory, ubi ministranda sunt eis ad prandium fercula quinque, excepto primo die, et ad cenam serotinam quatuor, in quibus refectionibus silentium observandum est. Et si plures fuerint, frater aliquis per priorem deputatus legat eis per totum ad mensam, sine tamen accentu. Si vero duo aut tres solum, sibi ipsis sicut et alii in infarmaria stantes, quantum valitudo permittit, legant ad mensam interpolatim. Prima die minutionis et sequenti nocte immediate non obligantur minuti interesse horis neque matutinis. Altera die veniant ad primam atque reliquas horas et ad missam. Semper tamen ad aspersorium sumendum post completorium occurrant, et postea cum conventu ad cellas vadant. Secundo et tertio die hora prima

ad infirmariam vel ad hortum causa eorum qui et recreationis de licentia prioris convenire possunt et per hora secunda, qui volunt ex eis, in infirmaria potum sumant. Prima die minutionis qui necessarii (?) sunt (?) ante minutionem ova sorbilia unum aut duo recipiant, aliis diebus ita opus divinum agatur, ut non graventur per nimiam moram ieiunandi, sed statim post sextam cibum simul percipiant. Verumtamen occasione minutionis ecclesiae ieiunia nullatenus frangant, sed unica contenti refectione de cibariis competentibus absque ovis cum ceteris ieiunent. Egredientes de minutione post tertium diem in capitulo culpas dicant consuetas, de quibus supra patuit.

De balneis et rasura fratrum.

Balnearum usus extra monasterium nulli concedatur nisi iuxta periti phisici suasionem rationabilis et urgens causa id ipsum exposcat. Intus vero monasterium iuxta regulae permissionem necessitate cogente minime denegetur. Generaliter autem eis, qui indigent, extra adventum domini et quadragesimam singulis mensibus semel concedatur, si aliud nihil obstiterit. Fiunt autem balnea, dum conceduntur, cum omni disciplina et silentio, pudore ab omnibus bene custodito et nunquam inter personas saeculares, sed et fratribus junioribus iuxta regulae traditionem balneari rarius permittatur. Nemo insuper absque licentia speciali balneam intrare praesumat; nam et ad praesidentis pertinet arbitrium intrare volentes aliquando iuste cohibere, nolentes vero, ut intrent, persuadere. Rasura autem communiter in octo diebus semel habetur, nisi ex causa diutius proteletur, ubi etiam fratres silentium tam inter se quam cum rasore diligenter observent etc.

De magistro hospitum et ipsorum susceptione.] f. 29 r. [

Magister hospitum singula sibi commissa diligenter custodiat et conscribat. Hospes religiosus, dum denuntiatus fuerit, ducatur per priorem ad orationem, ut supra de fratribus revertentibus de via, et deosculato altari ducitur ad capitulum et sedente priore cum eo legitur per unum de fratribus certus passus de capitulo regulae 53 de hospitibus suscipiendis et dicente priore: Sufficit, interrogetur hospes breviter de causa adventus sui, maxime si ignotus et de ignoto venerit monasterio. Si non habuerit litteras abbatis sui, caute agatur cum eo et emittatur. Ad celebrandum autem missas, si de irreformato fuerit monasterio, etiam si ad nos missus fuerit causa instructionis aut si expressum testimonium sui superioris non habuerit de officio suo et eius executione, non admittatur. Si autem, ut dictum est, causa informationis huc missus fuerit et est de loco irreformato, caute secum procedatur, antequam ad celebrandum permittatur, ne innodatus sit, sicut

frequenter accidit, in caritate. Si est hospes ignotus, observetur sollicite, ne circueat. Circa solus aut alia loca regularia. Quaeratur ab eo specialiter et ab initio susceptionis, si nuntia aut litteras habeat speciale ad aliquem fratrem et non permittantur, nisi sint noti, cum fratribus habere soli colloquia. Offeratur ei liber aliquis pro lectione ac usque ad diem tertium exhibeatur ei hospitalitas et primo die post mandatum fratrum cum eo poterit ad refectorium invitari.

De mandato hospitem et novitiorum.

Si debita hora supervenerit hospes, offeratur ei secundum regulam mandatum sive pedum lotio et fit hoc modo. Magister hospitem circa finem completorii disponit de aqua et pelvi in refectorio et ante finem trinae orationis hospes ducitur ad refectorium et locatur in scampno ante mensam abbatis et intrantes cuncti post completorium ad sonum campanellae circa stallum prioris inclinant reverenter hospiti stanti versus conventum, et sedentibus in scampnis ordinatis ante mensas abbas aut prior sedet cum hospite, cui per magistrum hospitem exutis calceamentis apportatur pelvis cum aqua praeparata. Et abbas, si praesens fuerit, cum priore aut prior cum suppriori sive seniore alio lavant primo quilibet unum pedem, deinde secundum ordinem bini et bini et breviter semper flexis genibus. Quo facto praesidens praecinctus lintheo flexis genibus ante hospitem tergit eius pedem dextrum, quem super genu suum tamdiu tenet, quousque ipse primum, deinde omnes secundum ordinem flexis genibus osculentur, quibus singulis hospes respondet Deo gratias. Et postquam omnes fuerint osculati, locat pedem illum tersum super calcem et amota pelvi per fratrem dispensatorem aut famulum refectorii sumit pedem secundum, quem similiter tergit et praemisso signo crucis osculatus. Interim vero, dum se ille recalciat, deponit praesidens lintheum] f. 29 v.] et ipse ac cuncta congregatio flectunt genua in medio ante sedentem super scampno hospitem. Et dicit praesidens hunc versum: Suscepimus, Deus, misericordiam tuam. Chorus: In medio templi tui. Et adiungit Gloria patri. Sicut erat. Deinde praesidens Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison; Pater noster secreta. Et ne nos. V. Salvos fac servos tuos R. Deus meus sperantes in te V. Mitte nobis auxilium de sancto R. Et de Syon tuere nos. V. Dominus vobiscum. Oremus. Omnipotens sempiternus deus dirige actus nostros etc. Per eundem Chr. D. n. R. Amen. Et surgentes facta reverentia exeunt omnes praeter praesidentem, qui tenet secum aliquos seniores de quolibet choro in scampnis ante mensas sedentes et dispensator offert in medio vinum et petita ac data benedictione solita submissa voce ministratur bis vinum per ordinem et semper offertur primo hospiti,

deinde bibit praesidens et ceteri; haec omnia cum summo silentio fiunt. Exinde ducitur hospes ad locum suum per priorem, qui visis necessariis, si sint ordinata, vadit ad locum suum et non fiunt sessiones longae cum hospitibus, sed permittuntur quiescere. Idem professi mandatum cum novitiis servant.

De magistro novitiorum ac novitiis.

Pro novitiis ac aliis fratribus iunioribus non solum in anno novitiatus, sed etiam post professionem, quamdiu abbati videbitur oportunum, deputetur aliquis de fratribus pro magistro, qui bene expertus doceat eos, quaecunque ignorare non debent, videlicet observantiam regularem persolutionis divini officii, ceremonias et reliqua opportuna. Qui locis et temporibus congruis sollicite superintendit, qualiter se habeant in singulis regularibus institutis. Aliorum nullus praeter praesidentes se de talibus intromittat ipsos publice aut in privato aspere arguendo, sed si quid arguendum ipsi committerent, ipsorum magistro, abbati vel priori insinuetur. Qui magister eorum frequenter tam in cellis quam in communibus congregationibus ipsis praesens assistens de omnibus necessariis ad salutem et regularem institutionem eos admoneat, arguat et informet. Curetque diligenter, ut usum latini eloquii acquirant reverentiamque debitam magistro suo et senioribus ac sibi invicem inter se impendant, ut nullus puro nomine aut solo cognomine alium nominet aut publice tuiset. Lectiones vero pro choro nisi prius debita hora desuper per eorum magistrum examinati non legant. Sed et ipsi ceteri lectiones huiusmodi ante vesperas praevideant.

De novitiorum scrutinio ante ipsorum ad probationis receptionem.

Novitiandi autem de casibus infrascriptis aut potioribus ex eis, priusquam induantur, sunt examinandi. Item, si sit fide catholicus, si pure intuitu Dei et animae suae propter salutem ingredi petat; si propter necessitatem aut paupertatem statum monasticum elegerit; si ex pusillanimitate, puta quia in saeculo de necessariis corporis sibi deficere formidat; si corpore sit sanus; si sit crepatus(?) ruptus vel calculosus; si non sit aliquando graviter in capite vulneratus vel offensus, unde aliquando]f. 30 r.[graves patiatur capitis dolores aut vertigines; si sit vinculo maioris excommunicationis innodatus. Et si est presbyter, quaeratur, an ne inciderit aliquando irregularitatem, ut forte, quia aliquando celebravit excommunicatus aut quod fuit minor annorum; si aliquando clericum graviter percusserit; et si sic, provideat, ut priusquam induatur, ab huiusmodi censuris absolvatur, si non fuerit in loco auctoritas eum absolvendi; si sit apostata seu alterius religionis professus, dicatur causa egressus eius; si aliquam religionem prius probaverit

et dicatur exitus ab eodem. Item si sit condicione liber; si enim servilis est condicionis, prius licentiam debet petere a domino; si sit debitis ratiociniis aut ad aliam restitutionem obligatus; si defectum habet notabilem, si aliquem habeat occultum et incurabilem morbum; si voverit religionis ingressum; si voto suo ad certam se religionem aut locum limitaverit aut ad aliam arciorem; si sit matrimonio asstrictus; si illud opere consummaverit. Si iunior est aetate, quaeratur eius aetas ita, ut ad minus XVII. aetatis suae annum adimpleverit, priusquam induatur probandus, quamvis infra XVIII. annum, nisi necessitas aut alia gravis causa exposcat, ut quia de personae idoneitate multum praesumitur, non sit ad professionem admittendus. Si quis de praescriptis casibus convictus ex propria confessione non fuerit, poterit secure recipi, dum alias idoneus fuerit repertus. Induendus autem novitiatus habitu prius in veste priori per decem aut XIV dies probetur. Debet tamen, postquam admissa fuerit eius prima petitio, interim dormire in cella in dormitorio communi et probare stramenta atque tunica nocturnali vestiri. Debet etiam transire ad matutinum et refectorium et de communibus cerimoniis per sibi deputatum magistrum informari. Ad capitulum autem ante ipsius induitionem non admittatur. Si est sacerdos, post induitionem in publico missam non cantat, nisi de processu et ritu celebrandi nobis consuetis fuerit informatus. Quod et circa hospites religiosos nobiscum stantes observamus, sicut etiam de hoc patet infra.

De fratribus conversis.

Laicus, qui fieri vult conversus, in anno probationis suae committitur uni ex discretis presbyteris, magistro videlicet conversorum, qui informet eum de singulis ad eum pertinentibus, certis horis vel diebus visitando, prout oportunum videbitur. Cuius etiam testimonio eum maxime opus erit, quando huiusmodi laicus fuerit ad professionem recipiendus. Nullus etiam alius praeter praesidentes et dictum magistrum suum talem novitium corripit vel reprehendit. Idem etiam omnium aliorum conversorum professorum curam gerit. Conversorum et clericorum similis est professio. Et ideo similis est obligatio, modo tamen et formis suo statui convenientibus. Excepto quod laborum manialium intuitu aut aliis rationabilibus ex causis, in vigiliis et abstinentiis facilius cum eis dispensatur. Conversi tam novitii [f. 30 v.] quam professi loco tonsurarum suarum capitum barbam deferunt prolixam et longam. Idem eis victus sicut clericis ministratur, inquantum est possibile; attamen in refectorio habent mensam singularem sibi deputatam, nisi multitudo cogeret aliquos ipsorum locum ad mensam clericorum. Item de grossiori panno vestiuntur quam sacerdotes quoad tunicas exteriores, sed quoad cucullas de eodem panno.

Et curtiore sunt eorum vestimenta quam clericorum. Unde et caligati incedere debent aut ut altis calciis; forma etiam cucullarum ipsorum differt ab habitu clericorum, quia ipsorum cuculla ab antea est aperta. Et novitius solo scapulari per totum annum probationis suae utitur in omni loco. Item non debent incedere publice in nudis pirretis, sed tegere cum cuculla quemadmodum et sacerdotes vel capita eorum debent esse plene nudata, nisi occasione laborum pro tempore aliter oporteat fieri. Item cellas conversorum abbas, prior, cellerarius aut eorum magister toties visitet, quoties iuxta regulam videbitur opportunum. Et si quis inventus fuerit retinere, quod praesidens non dederit aut permiserit aut studiose aliquid absconderit aut aliquid sine licentia dederit vel receperit, ut proprietarius puniatur. Et si fuerit res valens ultra XXIII. den., poena carceris puniatur; si minus valens, poena plectatur alia secundum exigentiam personae et facti. In praedictorum etiam manibus et discretione sint cuncta, quae in fratrum conversorum cellis inveniuntur. Conversis officia aut aliquae artes, ad quae vel quas valentes fuerint, ab aliquo praesidentium iniungantur, ne otientur aut fabulis, vagationibus aut operibus inutilibus vacent super quo eorum magister sollicitus sit, ne fiat. Et ideo saepe circueat ad videndum, quid agatur ab eis. Conversi silentium et alias censuras regulares tenentur servare, quemadmodum et ceteri clerici professi; nec colloquia habeant cum personis saecularibus nisi cum eis et de his, quae ad sua officia aut artes pertinere videntur. Post completorium, prout fuerit possibile, cum summo silentio sicut et clerici transeant ad cellae quietem. Item non intrent ad loca, ubi eis permissum non est; nec unus alterius intret officinam sine licentia. Item conversi ad minus semel singulis scilicet quartis¹⁾ feriis intrent capitulum. Culpas vero generales dicunt in mense semel dumtaxat proxima scilicet quarta²⁾ feria post cuiuslibet mensis primam dominicam. Quod si plures fuerint, scilicet decem vel ultra, ipsa die dominica iam dicta per eorum magistrum capitulum cum eis habeatur, qui culpas ipsorum audiat ac pro modo culparum poenitentias consuetas eis imponat. Et ubi eidem expediens visum fuerit, ad priorem vel capitulum clericorum remittat. Idem insuper magister aut alius idoneus iuxta abbatis ordinationem diebus dominicis et aliis celebribus, dum commode, apto loco et tempore de scripturis]f. 31 r.[sacris de regule disciplina et status obligatione et similibus secundum temporum congruentiam et personarum qualitate eos diligenter informet. Quod si quando hoc ipsum per se aut alium commode facere non posset, ipsi nichilominus fratres conversi in loco de-

¹⁾ Am Rande: vel sextis.

²⁾ Am Rande: vel sexta.

putato convenient et unus eorum iuxta prioris aut magistri ipsorum ordinationem ceteris attendentibus de regula aut scripturis aliquid aedificatorium legat; quod etiam pro tempore iuxta praesidentium dispositionem hora collationis ante completorium facere possunt. Item conversi singulis ebdomadis semel ad minus confiteri et omni dominica prima mensis et ceteris festivitibus sicut et clerici non presbyteri communionem sacram percipere tenentur. Item diebus dominicis et aliis diebus celebribus singulis ad omnes horas nocturnos et¹⁾ similiter in vigiliis festorum praecipuorum et quolibet sabbato ad vespervas, prout possunt, sicut clerici debito tempore occurrere debent. Diebus autem non celebribus matutinis primis interesse tenentur; a laudibus tamen matutinis propter opera aut artes quibus inserviunt possunt abesse et tunc circa pulsum angelicae salutationis surgere et primae missae sub poena tenentur adesse. Similiter et alias priores missas prout possunt debent ministrare diligenter. Studeant etiam quotidie ad completorium iuxta regulam venire. Cui si legitime ex causa totaliter interesse non possunt, saltem ad Salve Regina singulis diebus, dum canitur, et ad asper-sionem aquae benedictae venire teneantur. Quando autem tarde ad chorum veniunt, stant ad mattam sicut et ceteri. Item si alicui fratrum conversorum administratio, officium vel obedientia aliqua fuerit iniuncta aut commissa, absque contradictione adimplere curet modo et forma, quibus ei fuerit iniuncta, redditurus etiam de sibi commissis fidelem rationem, quotienscumque abbas vel cellerarius petierit. Nullum etiam servitorem in conventu aut alias monasterio continue servientem sine cellerarii praefati voluntate habeat licentiare. In nominando etiam fratres se mutuo vocent et nullus alium tuizet.

Conversi in suis statutis orationibus singulis observent ceremonias, scilicet inclinando, discooperiendo, genuflectendo, stando et sedendo sicuti fratres in choro facere soliti sunt. Pro trina oratione dicant quinque pater noster et totidem Ave Maria et Credo semel vel, qui sciunt, dicant ipsam trinam orationem; pro nocturnis XXXVI pater noster et unum Credo; pro laudibus XV pater noster et unum Credo; pro Prima XI pater noster et unum Credo; pro capitulo quotidiano quinque pater noster, pro culpis generalibus septem pater noster. In magna sexta feria dicunt pro culpis generalibus quinquaginta pater noster, pro tertia, sexta et nona pro qualibet illarum XI pater noster, pro vespervis XV pater noster, unum credo; pro completorio XI pater noster, unum Credo. Pro trina oratione ut supra, pro benedictione mensae unum Pater noster, unum credo, pro gratias quinque pater noster. Et] f. 31 v. [ad quodlibet pater noster semper additur Ave Maria. Item post

¹⁾ Am Rande: diurnos.

tria pater noster semper dicitur Gloria Patri. Pro officio defunctorum quotidiano trium lectionum XV pater noster; pro novem lectionum L pater noster. In die animarum Centum pater noster. Similiter pro fratre defuncto nostrae congregationis, dum citius poterunt, dicunt pro singulis agendis LX pater noster. Item semper post quinque pater dicant versum Requiem aeternam. Pro confratribus religiosis dicunt quinquaginta pater noster.

Von den Laybrudern.] f. 32 r. [

Wan ein lay den orden versuechen wil, so sol man in emphelhen ainem beschaiden prister, der in underweis in allen dingen, die seinem stand zu pürden und zu im geen ze gewissen stunden oder tägen; des zewgnüss auch allermaist nott ist, wanen man sich beraten sol denselben layn auf zenemen zu der profession. Auch sol den selben novitzen kain ander straffen oder püssen dan die obern und sein mayster. Derselb sol auch der andern laybruder selsarg haben.

Von der Profess.

Dye Laybruder geloben nach der Regel zu leben ze gleicher weis als die brister und darümb sind si auch zu den dingen, die irem stand zugehören zu gleicher weiss verpunden zu halden als die briester. Doch mag man in von der leiplichen oder hant arbeit wegen, mit der sy mer beladen werden dan die brister, und durch ander redleich sach willen gönnen und erlauben, das sy mynder wachen und auch mynder vasten dan die prister.

Von der Speys.

Den laybrudern sol man gleich speys und tranck geben als den priestern, sovil es möglich ist. Aber si sullen in dem refenter ein besondern tisch haben, der in allain zugehört; wer aber, das sy all nit an demselbigem tisch gesitzen möchten, so möcht man ir ettleich setzen an der prister tisch.

Von dem gewant.

Dye laybrüder sullen von aussen geklaidet werden mit größerm gewant dann die priester, aber von innen ewengleich. Auch irew klayder sullen kürtzer sein dann der brister. Und darümb sullen sye hosen oder hoch schuch tragen. Und an der priester cappen stat sullen sy inwendig des Klosters tragen ainen offen mantl mit ainem gugeltzypffel und sullen den anlegen albey, so sy gen wellen zu der Kirchen oder zu dem tisch. Der aber ain novitz under in ist, der hat an allen steten genug an ainem novitzen scapular durch die ganz zeit der pewären. Die Laybrüder

sullen auch ir hewblen oder pyret altzeit bedekt tragen mit dem gugltzypfel gleich als dy priester oder ir haupt gantz emplössen, ez wer dann das es von irer arbeit wegen nicht gesein möcht. Auch sullen all conversbruder noviten und profess lang pärtt tragen auff altzeit.

Von der Cellen der Bruder.

Dye Cellen der laybrüder sol der abbt, der prior und] f. 32 v. [ir maister besuchen zu viermal in dem iar und sünst wann sein nott ist nach ausweisung der regel. Und würd ettwas pey ir ainem gefunden, das er hiet wider die regel und an wissen der oberen oder ettwas ausgeben oder eingenommen hiet an erlaubniss, so sol er als ein aigenscheffter gepüst werden. Und ob dasselb über XXIII den. wert wär, so sol man in darumb in den Kercher legen; wer es aber mynder werd, so sol man in anders püssen, darnach und die person und die tat ist. Und in der vorgenanten obern gewalt sind alle ding, dy die laybrüder in iren zellen haben, alz recht ist.

Von der arbeit.

Dye oberen sullen auch den laybrüdern befehlen stetige ambt oder übung der hantwerg oder ain arbit, darzu sie nüz sein, das sy nit müsig sein oder unnütze red treiben oder ümb lauffen von ainer stat zu der andern oder sich bekwmern mit unützen dingen. Darauf sol auch ir maister fleissig sein und wartten, das sollichs von in nicht geschech. Und darumb sol er zu zeitten und oft umb gen, wan sich das fugt und sol sehen, was sie tun. Auch die laybrüder sullen dem kelner trewleich widerraitten von dem, daz in empholhen ist, wie oft und zu welcher zeit er das fodert. Und wan ir ainer müsig ist von dem geschäft, das im empholhen ist, so tue er ein anders, das mit im geschäft wirt.

Von dem Swaygen.

Dy laybruder sind auch schuldig das sweigen und ander ordnung der regel zu halden als die priester. Doch wan sie miteinander arbitten, so mag ir ainer mit dem andern reden solchs, das zu der arbit gehört, desgleichen mugen sy auch reden mit den weltlichen, die in an yr arbit helfen. Sunst sullen sy mit den weltlichen oder auswendigen menschen kain gespräch haben an besunder verlaub zegleicher weis als die priester; ya oder nayn mugen sie in wol antwurten und sie weisen, wo der prior sey zu vinden oder des gleichen. Nach Complet sullen sy alz die priester nach inhalt der regel sweigen, und zu heiligen rwe in ir zell gen, so vil ez mugleich ist.

Von verpoten steten ze geen.

Dy laypruder sullen auch nit gen an die stet, die yn nit erlaubt sind, noch ir kayner sol zu dem andern gen in sein werchstat.]f. 33 r.[So soll auch ir kainer sunst zu dem andern geen und mit ym reden zu ungewönlicher zeit oder stet. Sy sullen auch an einander ersamleich halten und mit einander fridleich und pruderleich leben.

Von der predig.

An allen Suntagen und anderen heiligen feirntagen sullen die laybruder zusammen kumen an die stat irs kapitels und da sol man in predigen ir maister oder ein ander nach ordnung des abbtz. Wer aber das man yn von ettleicher sach wegen nit gepredigen möcht, so sullen doch die pruder all zusammen kumen und sol ir ainer den andern nach ordnung der obern aus ainem puch pewärtter geschrift lesen.

Von dem Capitel.

All mittwochen zum misten sullen die laybruder in das gemain Capitel kumen. Ir gemain schuld sagent sye all monat ainsten, das ist an dem mitbochen zenachst dem ersten Suntag des selben manad. Und ob der pruder vil wern als zehen und hin über, so sol ir maister an demselben suntag mit yn capitel haben und ir schuld verhören. Auch soll er sy puessen und in aufsetzen puß vasten oder peten oder der gertten oder ander puss, die nach unser gewonhait sind. Und in aller straff sullen sie gehalten werden nach der regel als die prister. Was aber grosse schuld von in geschehen, dy da swär ergernüss wern, dy sullen gepüst werden in dem kapitel der priester.

Von der Collatzen.

Zw der letzen zeit, die man vor der Complet list, welcher pruder mit nöttigen gescheft nit gehindert ist, der sol kömen in den refenter und mit den priestern trincken; da sol man in auch zu zeitten etwas sagen nach notdurft und als irem stand zu gepürd, auch mugen sie dy selben zeit zu einander gen mit samt irem mayster oder sie selb etwas lesen nach ordnung der obern.

Von der Complet.

Die laybrüder sullen auch tegleich zu der complet kömen in die kirchen als die priester; welcher aber von redlicher sach wegen zu der complet nit kumen möcht, die sullen chömen zu dem Salve regina oder zu dem drivalentigen gepett und weichprunn. Und zu einer ygliche zeit, wen sy spat in den kor komen, so sullen sy auch auf dy matten stan alz ander bruder und priester.

Wan und wie vil sy sullen gen kor gen.

An dem Suntag und andern feirtagen sollen die pruder zu rechter zeit] f. 33 v. [in die kirchen chömen zu allen zeiten tag und nacht als die priester und sullen steen in iren stülen. Auch sullen sie komen zu der vesper an dem feirabend; auch an den samztagen, ob es mogleich ist; doch zevordrist zu hochzetleichen tagen, so man all glocken zw vesper lewt, so sullen sie auch darzu kömen; ez wer dann das ir ainer notigs bechümert wär, das er geschäftz halben nicht komen möcht. Aber an den werchtagen sullen sy nur pey der ersten metten sein pyß auf die laudes, so mügen sie dann geen an ir rwe von iren handwerch und arbeit wegen und sint schuldig pey pen auf zu steen, so man leüt das Ave Maria und zu sein pey der frw mess. Auch sullen sy dyenen zu andern messen, so vil ez möglich ist.

Von auswendiger geperd in den götlichen ambten und von tagzeiten der laybruder.

Die laybruder in iren tagzeiten halten den korprüdern gleich zerimony, das ist auswendig gepärd mit naygen, knyen, sten, sytzen, emplossen das haubt. Item sie sullen vor ainer yeglichen tagzeit sich naygen oder knyen alz der tag vodert und sprechen ainen pater noster und ain Ave Maria und darnach mit dem zaichen dez heyligen kreutz anvahen und sprechen den vers Deus in adiutorium meum intende Domine ad adiu-vandum me festina mit dem Gloria patri und lauten die vers also zü dewtz: got merk zü meiner hilff, herr eyl mir zu helfen. Lob sey dem vater und dem sun und dem heiligen gaist als er was von anvang und nü und ymmer ewigleichen. Amen. Des gleich nach ainem ygleichen gotleichen ambt zu der beschliesung für die Collecten sprechen sy ain pater noster und ain Ave Maria. Item nach drein pater noster und drein ave Maria sprechen sy gloria patri, Sicut erat. Item vor der metten und nach der Complet daz drivalentig gepett, daz die korpruder sprechent, zu der heyligen drivalentigkait sullen sy auch in dewsch sprechen oder für das selbig gepett sullen sie sprechen funf pater noster und funff ave maria, gloria in excelsis und ain glauben.

Von der Metten und ander tagzeiten.

Darnach insunderhait sullen sy sprechen zu der ersten metten XXXVI pater noster und alz vil ave maria und ainen glauben. Item zu der nachmetten XV pater noster und] f. 34 r. [XV ave Maria und ain glauben und als vil zu der vesper; item zu der preim XI pater noster, XI ave Maria und ain glauben und als

vil zu der Complet. Item zu der Terz XI pater noster XI ave maria und als vil zu der sext und auch als vil zu der non. Item für die gepett die dann täglich geschehn in dem Capitel sullen sy sprechen funff pater noster funff ave maria. Item ümb die gemain schuld VII pater noster mit so vil ave maria. Item an dem karfreitag sprechen sy sunderleich umb die schuld funfzig pater noster und so vil ave maria. Item zu dem tysch seggen ain pater noster ain ave Maria und ain glauben. Item für das gratias funff pater noster. Item albeg nach drein pater noster sullen sy sprechen gloria patri et filio etc.

Von dem gepett ümb die Toten.

Für das täglich ambt umb der totten mit drein letzen sullen sy sprechen XV pater noster und XV Ave Maria, den vers Requiem aeternam der also lawt: Herr gib yn die ewigen rwe und das ewig licht lewcht yn. Item für ain vigily mit IX letzen sullen sie sprechen fünfftzig pater noster und all vil ave maria und allbeg zu funff pater noster den vers Requiem aeternam. Wann sy aber allain XV pr. nr. für das totten ambt sprechen, so sullen sy noch ydem¹⁾ und ave Maria sprechen Requiem aeternam. Wan aber mer dann XV pr. nr. und XV ave maria sprechent für die totten, so ist es genug, daz sy nach funff pr. nr. sprechen den vers Requiem aeternam als oben geschriben stet. Ist aber das etzleich pr. nr. übrig bleiben, so sullen sy auch zu der übrigen zall sprechen das requiem als oben geschriben stet. Item an der Stifter Jartag und an aller selltag sprechen sy hundert pr. nr. und hundert ave maria, item für ain iartag dreyer letzen, wann man singt die respons und auffricht das tottentuch, sprechen sy XXV pr. nr. und XXV ave maria. Item für ander schlecht Jartäg XV pr. nr. und XV ave maria. Item wan man begett begräbnuss ainer person unsers Convent, ob halt die person abbt ist gewesen, so spricht ain yedleicher laybruder zum ersten hundert pr. nr. und als vil ave maria. Für das das die korbrüder in der gemain tuent, das ist für das placebo und vigily, spricht ein yslicher laybruder in den dreissig tagen oder so er es aller schirst getun mag, zehenmal hundert pr. nr. mit so vil ave maria. Und für ain abbt sprechen sie die benante zall zwiveltikleich. Auch ist ze merken, ob ain abbt, prior, kelner oder ein ander convent]f. 34 v.[bruder wer übertrefflich und vast nütz gewesen dem kloster in gaistlichen oder zu zeitleichen dingen, so mag und sol das Convent etwas hinzusetzen und die vorgesätzten gepett meren als pilleich ist. Item für ain gaistlich person ains andern kloster, die bruderschaft

¹⁾ Am Rande: Pater noster.

hat mit uns, spricht ain laybruder funfzig pater noster und funffzig ave maria. Ob es aber geschech, das durch verkündung ains klosters, das bruderschaft mit uns hat, würden verkünt mer person dann aine des selben kloster, so ist es genug, das ain laybruder fur sy all funffzig pr. nr. mit so vil ave maria sprech und kürtzleich als oft ein verkündung der totten geschicht von ainem kloster, das bruderschaft mit uns hat, als oft spricht ain laybruder funffzig pr. nr. und so vil ave maria, der totten sint ayner oder mer. Geschicht aber verkündung von zwain oder drein klöstern mit einander, so sol ygleichem eines ygleiches klosters insunderhait genug geschehen nach inhalt der brieff. Item für ain lay person, die dann bruderschaft mit uns hat und verchünd wird, spricht ain laybruder X pr. nr. und X ave maria oder nach gesetz der oberen.

De processionibus communibus.] f. 35 r. [

Processiones regulariter quatuor in anno dumtaxat facimus, scilicet in dominica palmarum, in festo purificationis Sanctae Mariae, in festo Corporis Christi, et in die commemorationis omnium fidelium defunctorum. Numquam vero processiones habemus post vespervas ad altarium patrocina neque thurificationes principali altari in maioribus festivitatibus excepto.

De processione in die palmarum.

In die palmarum benedictis et distributis per duos seniores in choro palmis fratres induti tantummodo super habitu suo cappis choralibus et in manibus palmas gestantes faciunt processionem, primo vadit crux, quam iuvenis aliquis aut conversus portat. Deinde bini et bini fratres transeunt, novissimi seniores, post priorem duo acoliti sive ceroferarii superpelliceis et cappis desuper induti, deinde dyaconus cum subdyacono, et postea dominus abbas, quem praecedat cappellanus cum baculo, si paucitas conventus ipsum capellanum habere admittat, alioquin ipse baculum gestat; quem familia sua sequitur. Et exeuntes de choro ante capellam fundatorum cum Antiphona: Cum appropinquaret fit ibi statio usque ad finem antiphonae stantibus sibi invicem fratribus e regione; finita antiphona cantores ante capellam incipiunt antiphonam Da pacem domine, acoliti dicunt versiculum Fiat pax. Deinde abbas subiungit in tono capituli: Oremus. Deus, a quo sancta desideria etc. Per Chr. D. n. Et dicto Amen Cantores incipiunt antiphonam: Cum audisset populus etc., cum qua per ambitum giratur usque ad medium ecclesiae et stantibus fratribus e regione finita antiphona obmissis aliis suffragiis omnibus cantatur antiphona: Ante sex dies solempnis paschae. Interim cantores duo vel quatuor vadunt ad chorum et clauso post se ostio incipiunt ympnum Gloria

laus, cui puerile, quos versus chorus totus stans in ecclesia semper repetit eodem modo. Tunc cantores vicissim duo et duo simul canunt alios sequentes versus eiusdem ympni, conventu ab extra semper duos primos versus repetente. Post ultimum Gloria laus, quod cantores simul alte incipiunt et conventus ab extra prosequitur, transeuntes ad ianuam cantores et eam aperiendo scilicet postquam processio redit ad chorum incipiunt responsorium Ingrescente domino, quod continuat processio usque ad chorum et finito versu eiusdem et repetitione incipitur Introitus missae et fratres exeunt cappas.

De processione in festo purificationis.

In festo purificationis benedictis et distributis in choro candelis simili modo fit processio quo supra, nisi quod antiphonae ad ipsum festum pertinentes cantantur, videlicet Ave gratia plena, cum qua itur ante fores capellae fundatorum, ubi fit statio et post finem antiphonae fit suffragium pro pace ut supra. Deinde cum antiphona Adorna thalamum transitur girando per ambitum usque ad medium ecclesiae et finita antiphona obmissis suffragiis aliis cantatur antiphona Responsum accepit, qua finita cum responsorio Obtulerunt pro eo domino etc.] f. 35 v. [itur ad chorum, et finito versu et gloria cum repetitione desuper exutis cappis inchoatur introitus missae. Candelae servantur hac die ardentes usque ad finem missae; et tenentur exinde per annum a fratribus in cellis; et finito anno ante festum purificationis remanentiae earum, si quae habentur, sacristae restituuntur etc.

De processione in festo Corporis Christi.

In die Corporis Christi post Tertiam fit processio ut supra; nulla tamen statio, sed cum responsorio Homo quidam fecit, quod tractim canitur, itur de choro ad ambitum, si aura fuerit pluvialis, circumeundo de ambitu per ecclesiam uno transitu processio revertitur ad chorum. Quod si aëris serenitas admittit, exitur cum Responsorio Homo quidam et ympno Pange lingua ad parochiam Sancti Martini, ubi finito ultimo versu ympni cum prosa Lauda Syon revertitur conventus ad monasterium, ubi in officio missae sufficit prosa Ecce panis propter ipsius processione decantationem. In hac processione singuli fratres candelas ardentes ante sacramentum in manibus portant, quas finita processione extingwunt. In dictis processionibus non portantur reliquiae nisi a solo abbate et a ministris eius duobus.

De processione in die animarum.

In die Commemorationis omnium fidelium defunctorum finita missa et dicta hora sequente immediate infra quam abbas deponens

casulam induit nigram cappam; praecedente nuda cruce processionem ac singulis gestantibus candelas ardentes in manibus cantores incipiunt Responsorium Memento mei deus, cum quo exitur ante Capitulum et ibi finito versu et requiem cum repetitione Abbas incipit consueto modo unisono kyrie eleison et conventu respondente Christe eleison Abbas dicit: Pater noster, haec verba duo sub accentu fa, fa, fa, re, et dicitur ab omnibus secrete. Deinde dicit in tono *Ÿ*. Et ne nos. A porta inferi. Requiescant in pace. Domine exaudi orationem meam. Dominus vobiscum. Oremus. Deus veniae largitor etc. Per Chr. D. n. Et dicto Amen cantores incipiunt Responsorium Ne recorderis, cum quo giratur per ambitum usque ad medium ecclesiae, ubi fit statio secunda. Et ibi finito Responso cum versu suo et requiem ac repetitione Abbas ut prius dicit kyrie eleison. Pater noster alta voce. Quo dicto secrete ab omnibus dicit Abbas versus ut supra cum Collecta: Deus, in cuius miseratione animae fidelium hic et ubique etc. Per Chr. D. n. Et dicto Amen Cantores incipiunt Responsorium Libera me Domine de morte aeterna, cum quo sine aliqua statione reditur ad chorum, et canitur ex integro cum versibus suis et requiem, et in fine repetito responso Abbas stans in choro fratrum in stallo suo cum ministris dicit, ut supra, kyrie eleison. Pater noster alta voce; deinde dicit Et ne nos, versiculos ut supra. Dicitur Collecta: Fidelium Deus. Qui vivis et regnas. Requiem aeternam. In fine ante analogium duo cantores dicunt Requiescant in pace. Et dicto Amen facto signo fratres vadunt ad loca sua. In hac processione fratres transeunt nude in habitibus suis et floccis absque cappis coralibus. Et interim quod haec processio agitur, duo e fratribus] f. 36 r [praecedant processionem, unus cum turibulo, alter cum aqua benedicta transeuntes ad consueta loca sepulchrorum in capitulo, ambitu et ecclesia thurificantes et aspergentes.

Ordo ad benedicendum mensam per totum annum.

Congregatis fratribus ad prandium in refectorio et e regione stantibus ordinate ante mensam praesidens absolute incipit indirectum: Benedicite, et fratres simul repetunt: Benedicite. Deinde praesidens dicit versum Oculi omnium in te sperant domine in tono capituli. Fratres omnes respondent Et tu das escam illorum in tempore oportuno, aperis tu manum tuam et imples omne animal benedictione, Gloria Patri, Sicut erat.

Sacerdos, qui cantavit missam principalem, dicit kyrie eleison, fratres Christe eleison. Kyrie eleison. Pater noster secrete et Sacerdos: Et ne nos. R. Sed libera nos a malo. Sacerdos. Bene † dic — faciendo unicam crucem extenta manu — domine nos et tua dona, quae de tua largitate sumus sumpturi. Per Chr. D. n. R. Amen.

Lector: Jube domne benedicere. Praesidens: Mensae coelestis participes faciat nos rex aeternae gloriae. R. Amen. Tunc quilibet ordine suo capiat locum in mensa. Peracto prandio ac dicto a lectore Tu autem et responso a fratribus Deo gratias surgunt omnes a mensa et stantibus e regione ante mensam praesidens dicit versum: Confiteantur tibi Domine omnia opera tua. Fratres: Et sancti tui benedicant tibi. Gloria Patri. Sicut erat. Sacerdos absolute: Agimus tibi gratias omnipotens deus pro universis beneficiis tuis, qui vivis et regnas in saecula saeculorum. R. Amen. Deinde cantor primus incipit: Miserere mei deus. Hunc psalmum omnes alternatim chorum intrando dicunt stantes in locis suis, quo dicto cum gloria, in fine eiusdem sacerdos dicit fratribus semper respondentibus: Kyrie eleison etc. Pater noster secrete. Et ne nos etc. R. Sed libera nos. V. Dispersit dedit pauperibus. R. Justitia eius manet in saeculum saeculi V. Benedicam Dominum in omni tempore R. Semper laus eius in ore meo. V. In domino laudabitur anima mea. R. Audiant mansueti et laetentur. V. Magnificate Dominum mecum. R. Et exaltemus nomen eius in idipsum. V. Sit nomen domini benedictum. R. Ex hoc nunc et usque in saeculum. Deinde absque Oremus sacerdos dicit: Retribuere dignare, domine, omnibus nobis bona facientibus propter nomen sanctum tuum vitam aeternam. R. Amen. V. Benedicamus domino R. Deo gratias. Sacerdos. V. Et fidelium animae per misericordiam dei requiescant in pace. R. Amen. Secrete dicitur Pater noster. Quo finito praesidens dicit: Dominus det nobis suam pacem. R. Amen. Et facto a praesidente signo quilibet vadit ad cellam suam.

Ad Coenam eodem ordine quo supra dicitur: V. Edent pauperes et saturabuntur. R. Et laudabunt dominum, qui requirunt eum, vivent corda eorum in saeculum saeculi. Gloria patri. Sicut erat. Cetera ut supra ad prandium. Peracta coena praesidens dicit: Memoriam fecit mirabilium suorum. R. Misericors et miserator dominus, escam dedit timentibus se.] f. 36 v. [Gloria patri. Sicut erat. Sacerdos absolute dicit: Benedictus deus in donis suis et sanctus in omnibus operibus suis, qui vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen. Cantor dicit: Laudate dominum omnes gentes cum versu sequente et gloria patri. Cetera aguntur ut in prandio. Item iste psalmus Laudate dominum omnes gentes dicitur in Coena omni tempore secundum consuetudinem ecclesiae Romanae. Et quando solum semel comeditur de die, omnia dicuntur sicut in coena excepto psalmo Miserere mei, qui semper post primam refectionem dicitur nisi proprius assignetur, ut patebit. Praedictus ordo semper servatur diebus et temporibus infra scriptis exceptis. In die Nativitatis domini et per totam octavam ad benedictionem mensae dicitur V. Verbum caro factum est, alleluia R. Et habitavit in nobis, alleluia. In fine mensae: V. Notum fecit Dominus, alleluia.

R. Salutare suum alleluia. Et in coena similiter. Psalmus post mensam ad chorum: Cantate domino canticum novum, quia mirabilia fecit. In Epiphaniam et per totam octavam: **V.** Reges Tharsis et insulae munera offerent, alleluia. **R.** Reges Arabum et Saba dona adducent, alleluia. Gloria patri. In fine mensae: **V.** Omnes de Saba venient, alleluia. **R.** Aurum et thus deferentes, alleluia. Gloria patri. Psalmus post primam refectionem: Deus iudicium tuum regi da. In Coena domini versus absolute sine cantu dicitur: Christus factus est pro nobis obediens. **R.** Usque ad mortem. Deinde Pater noster totum secrete. Quo completo sine aliqua pronuntiatione praesidens signat mensam, et lector absolute legit absque Jube domne et sine Tu autem. In fine mensae repetit versus Christus factus est; postea immediate subiungit Ps. Miserere mei deus sine tono indirectum plane. Quo finito sine Gloria patri secrete dicitur Pater noster stando et inclinando. Quo dicto praesidens dicit orationem Respice, et non pronunciatur: Qui tecum nec aliquid aliud sed secrete flexis genibus dicitur Pater noster et nil aliud. Et facto signo surgentes transeunt singuli ad loca sua. In Parasceve eodem modo fit nisi quod ad **V.** Christus factus additur sicut in horis: Mortem autem crucis. Sabbato sancto ad mensam: **V.** Benedicite et **V.** Vespere autem sabbati, quae lucescit in prima sabbati, alleluia. **R.** Venit Maria Magdalena et altera Maria videre sepulcrum, alleluia. Gloria patri. Et alia more solito. Peracta coena repetitur **V.** Vespere autem sabbati, et Ps. Laudate dominum omnes gentes. In die sancto Paschae usque ad coenam sabbati sequentis: **V.** Haec dies quem fecit dominus, alleluia. Exultemus et laetemur in ea, alleluia. Gloria patri. In fine mensae dictus versus repetitur. Ps. Confitemini domino de laudibus dominicae. In coena idem versus dicitur: Haec dies. Ps. Laudate dominum omnes gentes. In coena sabbati sequentis et ulterius resumitur benedictio solita: **V.** Edent pauperes. In die Ascensionis et per octavam ad mensam: Ascendit deus in iubilatione, alleluia. **R.** Et dominus in voce tubae, alleluia. Gloria patri. In fine mensae **V.** Ascendens Christus in altum,] f. 37 r. [alleluia. **R.** Captivam duxit captivitatem, alleluia. Gloria patri. Post prandium: Ps. Omnes gentes plaudite manibus. In die Penthecosten et per octavam. **V.** Spiritus domini replevit orbem terrarum, alleluia. **R.** Et hoc quod continet omnia scientiam habet vocis, alleluia. Gloria patri. In fine mensae: **V.** Repleti sunt omnes spiritu sancto, alleluia. **R.** Et coeperunt loqui, alleluia. Gloria patri. Post prandium: Ps. Magnus dominus et laudabilis nimis. In dominica octava paschae:¹⁾ **V.** Oculi omnium in te sperant.

¹⁾ Soll natürlich heißen: Pentecostes.

Ordo agendi officium defunctorum per circulum anni.

Notandum, quod officium defunctorum non dicimus in choro a vigilia nativitatis domini usque ad octavam Epiphaniae, et a quarta feria ebdomadae poenosae usque ad octavam penthecostes, similiter infra octavas, nisi forte funus praesens fuerit, et aliis temporibus idem officium non dicimus, nisi sequenti die fuerit feria aut festum trium lectionum. Quando vero officium mortuorum extra quadragesimam dicitur, tunc post nonas diei dicuntur vesperae mortuorum, post vesperas autem tres lectiones cum tribus psalmis et laudibus. Si vero IX lectiones habentur cum cantu, tunc vesperae diei dicuntur psallendo indirectum, nisi festum eodem die fuerit duplex maius. Feria secunda post Invocavit et per totam quadragesimam vesperae mortuorum dicuntur post nonas diei ante coenam, et nocturnus aliquis cum laudibus dicuntur post coenam hora secunda ad signum parvae campanae, quo finito officium absolute inchoatur. Notandum, ut supra aliququaliter patuit, quod ad officium mortuorum semper sedemus, ad vesperas usque ad magnificat et *V.* praecedentem, scilicet audivi vocem; ad nocturnos vero sedemus usque ad Pater noster ante lectiones, ad quod inclinamus et ad lectiones sedemus et consequenter per laudes usque ad antiphonam Omnis spiritus et psalmum Laudate dominum de coelis. Notandum etiam, quod si est feria, tunc ad Pater noster et ad orationes in officio defunctorum flectimus excepto Pater noster ante lectiones; si autem non est feria, tunc ad Pater noster et orationes inclinamus. Nocturni dividuntur per ferias sic, ut primus nocturnus habetur in dominica et quarta feria, secundus nocturnus feria secunda et quinta, tertius vero nocturnus dicitur tertia et sexta feria. Item Ps. Lauda anima mea Dominum in vesperis mortuorum semper dicimus, quando genua flectimus; alias vero numquam. Ps. autem de profundis in laudibus post Benedictus semper dicitur, nisi officium cantetur; tunc enim de consuetudine non habetur. De orationibus nota, quod in officio novem lectionum habetur semper tantum una oratio, quae competit et eadem sola etiam dicitur in missa correspondente. In officio autem trium lectionum dicuntur tres orationes, prima de anniversario aut de aliquo alio, de quo specialiter agitur. Quod si non est anniversarium nec exequiae speciales, tunc prima oratio dicitur pro fundatoribus, illa videlicet: Propitiare quaesumus domine animabus fidelium tuorum etc., quae in fine concluditur Per Chr. D. n., secunda oratio: Deus veniae largitor, tertia oratio: Fidelium deus. De luminaribus et pulsu vide supra locis suis. In die animarum et in praesentia funeris atque in anniversariis funda] f. 37 v. [torum habemus Invitatorium ad vigilias, alias vero numquam. Idem observamus quoad prosam sive sequentiam Dies irae in officio

missae pro defunctis in iam dictis diebus. In commemoratione omnium fidelium defunctorum Placebo cum vigiliis agimus in die omnium sanctorum, et habetur Placebo more solito post nonas; ad vigiliis vero fit pulsus circa horam primam post meridiem. In quo officio Invitatorium, Responsoria et lectiones cum laudibus totaliter cantamus, sed reliqua plane dicimus. Et hoc idem in anniversariis fundatorum nostrorum et in praesentia funeris nostrae congregationis observamus. Quotiescumque autem in officio IX lectionum responsoria cum lectionibus cantamus, tunc vesperae diei eiusdem psalluntur in directum, ac vero quando iam dicta in directum legimus, tunc vesperae diei more solito cantantur. Verum tamen in festis maioribus vesperas semper cantamus. Et quando officium cantatur, versiculi in laudibus et versus et similiter Requiescant in pace in fine a duobus cantantur, et duplicatur antiphona ad Benedictus etc.

Quid pro fratribus nostris Conventualibus agendum sit in communi.

Primo pro quolibet fratre conventuali defuncto, etiam si abbas fuerit, ipso die depositionis suae, si comode fieri poterit, totum officium defunctorum habeatur, scilicet vesperae et vigiliae novem lectionum cum laudibus Invitatorio, responsoriis et cantico Benedictus cum antiphona ad minus semper decantatis. Similiter et missa defunctorum suo tempore decantetur. Et si quid ex his eodem die conventu aliter haberi non possit, postea quantocius suppleatur. Pro pluribus autem noviter defunctis quantum ad iam dicta fiat sicut pro uno cum collecta in plurali. Et in casu, quo circa dilationem aliquid dubium seu difficultas oriretur, Abbas vel Prior ex commissione ipsius cum patribus quibusdam et fratribus deliberent, quid sit faciendum, ita tamen, quod defuncti non negligentur nec plures quam duae missae uno die cantentur, item ut unus tricenarius missarum continuatim per fratres ordinarie compleatur, quae missae de officio mortuorum in altari summo et in ornatu nigri coloris sub prima sunt dicendae, nisi festum duplex intervenerit; tunc enim de festo potest dici missa cum collecta pro noviter defuncto. Pro pluribus vero defunctis infra eundem tricenarium concurrentibus sufficiat unica missa cum collecta in plurali, ita tamen, quod pro singulis eorum primus, septimus et tricesimus in speciali conventualiter peragantur. Item sacerdos ordinarie missam iam tactam de tricenario legens eodem die vigiliis trium lectionum pro anima eiusdem defuncti dicat. Item septimus et tricesimus dies defuncti agantur per conventum cum vigiliis trium lectionum et missa cantata, nisi eodem die festum XII lectionum occurrat aut alias duae missae sint cantandae; tunc enim, ut permittitur, agenda anticipentur vel postponantur, sicuti

videbitur expedire. Item singulis diebus a die depositionis usque ad tricesimum excepto primo, septimo et tricesimo] f. 38 r. [circa sepulturam fratris defuncti cum luminibus duobus thuribulo et aqua benedicta per conventum ante ingressum completorii vesperae mortuorum cum collecta competenti dicantur, nisi eodem die officium pro defunctis in choro haberetur; tunc collecta prima in Placebo de eodem habeatur et tunc non erit necesse eiusdem sepulchrum cum Placebo specialiter visitare. Quod si defunctus frater extra monasterium sepultus fuerit, nichilominus per tricesimum Placebo pro eodem conventualiter habeatur cum luminaribus in altari accensis. Item fratres conversi pro praedictis omnibus dicant centum Pater noster et totidem Ave Maria. Item per continuum tricenarium lampas consueta circa sepulturam fratrum die noctuque ardens teneatur. Item ut obitus fratris defuncti infra septimum ad monasteria vicina nostrae fraternitatis et ad remote distantia infra aut post tricesimum quantocius denuntietur etc.

Quid agatur pro fratribus conventualibus per singulos in privato.

Pro fratre noviter defuncto singuli sacerdotes missas legentes infra tricesimum aut post, quantocius fieri poterit, dicant decem missas, quarum tres sint de officio mortuorum, aliae vero sicut voluerint, collecta tamen competente pro anima ipsius defuncti superaddita missaque cum sacrificio pro eodem ordinata. Clerici vero non legentes missas decies officium defunctorum totum et fratres conversi totiens quinquaginta Pater noster et totiens Ave Maria infra aut post tricesimum quantocius persolvant. Si vero noviter defunctus fuerit Abbas, iam immediate dicta omnia duplicentur. Considerandum sane, quod si aliquis Abbas, Prior aut alius forte frater conventualis in temporalibus vel spiritualibus excellenter profuisset monasterio, poterit conventus iuxta dispositionem superiorum aliquid superaddere praedictis etc.

Pro fratribus religiosis quid agatur.

Pro confratre religioso vesperae mortuorum cum vigiliis trium lectionum et laudibus et responsoriis decantatis et cum paramentis funeralibus ac missa defunctorum cum ministris et eisdem paramentis ac pulsibus solitis peragantur, pro quibus fratres conversi 50^a pater noster et totidem Ave Maria dicunt. Item singuli sacerdotes missas legentes singulas missas de officio defunctorum vel ad quas magis inclinantur cum collectis pro defunctis missisque pro ipsorum salute deputatis persolvant. Clerici vero non legentes missas officium defunctorum totum semel dicant. Et nota, quod immediate praemissa pro illis confratribus agenda sunt, quae eadem aut aequalia iuxta literarum tenorem pro defunctis nostris persolvunt.

Considerandum etiam, quod si quando simul denuntiantur plures fratres defuncti unius et eiusdem monasterii, quantum ad omnia pro eisdem agenda in communi vel in privato coniungantur et fiat pro eisdem simul sicut pro uno cum collecta in plurali. Et si de diversis monasteriis fratrum obitus fuerint simul denuntiati, pro singulorum monasteriorum fratribus conventualiter et in privato agatur singillatim ut verbi gratia, si de uno monasterio denuntiatur unus vel etiam plures simul et de alio monasterio similiter unus vel plures simul tunc peractis] f. 38 v. [exequiis conventualiter pro quolibet monasteriorum fratre vel fratribus quilibet sacerdos legat duas missas, clericus bis officium defunctorum et de aliis denuntiati, ut eis celerius subveniatur, conventui quantocius commode fieri poterit denuntientur.

Pro confratribus et sororibus non religious,
quid in speciali agendum sit.

Pro confratre vero vel sorore non religious, dum talium alicuius obitus fuerit denuntiatus, praeter ea, quae in communi quotidie pro huiusmodi aguntur, sacerdos legens missam pro fraternitate pro tali defuncto collectam primam imponat. Idem fiat pro pluribus simul denuntiatis. Quod si aliquis talium bona sua in vita aut in morte monasterio obtulerit aut alias beneficus aut proficuus multum fuerit, studeat istud conventus secundum Abbatem et seniorum arbitrium suffragiis specialibus recognoscere.

Quid pro eisdem agatur in generali.

Pro salute animarum fratrum et sororum benefactorum ac commendatorum nostrae congregationis et omnium fidelium defunctorum, quorum quotidie in officio capitulari et in missa fundatorum memoria fit cum collecta Deus veniae una cum officio defunctorum, quod iuxta rubricam praescriptam generaliter peragitur etc., singulis quatuor anni temporibus anniversarium sollempne cum vesperis, vigiliis novem lectionum cantatis responsoriis, nisi pro tempore et ex causa praesidens aliter ordinaverit, et missa cantanda persolvatur.

De missa cottidiana fundatorum, quomodo sit habenda.

Quotidiana vero missa pro fundatoribus de officio mortuorum semper dicatur exceptis XII lectionum festis et octavarum sollempnium, diebus infra scriptis scilicet: Nativitatis Christi, Paschae Penthecosten, Corporis Christi, assumptionis et Nativitatis virginis gloriosae et quando Communicantes speciales habentur, sicut infra octavas Epiphaniae et Ascensionis domini, item feria tertia et quarta ebdomadae maioris, in quibus omnibus sufficit imponere collectam Propitiare, quaesumus Domine. In eadem missa quo-

tidiana pro fundatoribus tres collectae ad minus habeantur, prima pro fundatoribus Propitiare, quaesumus, secunda Deus veniae, tertia Fidelium Deus. Idem numerus collectarum servatur, quando in conventu certis temporibus cantatur missa pro defunctis. Item in anniversario simplici trium lectionum aut quando memoria simplex alicuius de fraternitate defuncti agitur, prima collecta erit de anniversario aut pro anima defuncti, secunda Deus veniae, tertia Fidelium Deus etc.

De anniversario memoria defunctorum congregationis nostrae.

Item pro omnibus et singulis huius congregationis fratribus professis defunctis anniversarium peragitur semper die apto post octavam apostolorum Petri et Pauli cum Placebo et vigiliis novem lectionum responsoriis cantatis, vel lectis et cum missa cantata de Requiem, ad minus tamen nonum Responsorium cantetur.

De anniversario fundatorum.

Item die apto post diem obitus Haczigae, fundatricis primae monasterii, qui fuit in die Petri ad vincula, peragatur anniversarium ipsius omnium fundatorum huius monasterii cum Placebo et vigiliis novem lectionum responsoriis et lectionibus cantatis cum cantico Benedictus in laudibus. Etiam cantatur missa in summo altari per priorem, paramentis funeralibus ad ipsius sepulchrum adhibitis

De anniversario progenitorum nostrorum parentum et consanguineorum.] f. 39 r. [

Insuper notandum, quod nostris progenitoribus, parentibus et consanguineis ceteris, quos omnes, vivos et defunctos Anno Domini MCCCCLII. de unanimi consensu in nostram communem recepimus fraternitatem, bona omnia, quae per nos aut per nostros successores die noctuque deus operari dignabitur, eisdem generaliter communicando, diem anniversarium in speciali peragimus apto die post festum omnium sanctorum cum Placebo et vigiliis novem lectionum, responsorio nono et missa de Requiem cantatis, nisi ex causa per praesidentem aliter ordinatum fuerit. Collecta autem Deus indulgentiarum sola habetur. De aliis vero anniversariis fundatis habetur in locis suis etc.

Avisamenta quaedam generalia circa horas canonicas.

Singulis horis canonicis, ut ab initio patuit, praemittimus Pater noster exceptis laudibus in XII lectionibus, quae statim dicta collecta post evangelium incipiuntur. Singulas horas cano-

nicae concludimus cum V. Et fidelium animae, Pater noster, et in fine cum antiphona de beata virgine et collecta competente, cui addimus V. Et famulos tuos, exceptis vigiliis nocturnis in XII lectionibus et quando post missam conventualem immediate dicimus sextam vel nonam; tunc enim horam praecedentem missam non concludimus dicto modo, sed ea finita statim incipitur missa. De numero absolutionum et benedictionum ad lectiones in matutino, quas uniformiter servamus in breviario patet. Lector petendo benedictionem dicit Iube domne benedicere, et in fine Tu autem domine miserere nobis. Symbolum Athanasii, scilicet Quicumque habemus per totum annum in dominicis dumtaxat. Versus ad primam dicimus sic: Exurge Christe adiuva nos. Et libera nos propter nomen tuum. Preces ad primam et completorium secundum rubricam suam habemus per totum annum praeterquam in festis duplicibus et infra octavas sollemnes, non habentur etiam a vigilia Nativitatis domini usque ad octavam Epiphaniae, et a Coena Domini usque ad sabbatum infra octavas paschae inclusive, similiter ab ascensione domini usque per octavas penthecostis. In quadragesimae autem feriis ad omnes horas habentur preces longiores secundum rubricam suam praeterquam ad nocturnos, post quos habentur septem psalmi. Ad primam, similiter ad Completorium per totum annum unam habemus collectam, quae numquam mutatur. Ad reliquas autem horas singulas secundum exigentiam similiter semper habetur una collecta praeterquam in quadragesima, ubi specialis collecta ad vespervas habetur et infra adventum certis diebus. In festis duplicibus, similiter infra octavas ad vespervas psalmos semper habemus de festo pertinentes. In semiduplicibus autem et simplicibus XII lectionum psalmi ad vespervas habentur de feria occurrente, nisi de festo alio antea agatur. In tribus lectionibus a capitulo incipitur de festo et agitur de eodem usque ad nonam sequentis diei inclusive. Ad nocturnos autem in eisdem psalmi cum antiphonis habentur de feria, reliqua de festo. In omnibus festis XII lectionum et infra octavas et in tribus lectionibus psalmi ad laudes Dominus regnavit et reliqui cum quinque antiphonis habentur. Quae etiam habentur ad horas quarta excepta, nisi speciales assignentur. De his]f. 39 v.[habetur clarius in breviario circa rubricam generalem, quae hoc in loco praesupponitur. In festis capitulum ad vespervas dicitur etiam ad laudes et ad tertiam et in secundis vespervis, nisi proprium assignetur, capitulum ad sextam in festis habetur etiam ad nocturnos. Similiter capitulum ad nonam dicitur ad absolutionem in capitulo, nisi proprium assignetur. In festis versiculus ad primum nocturnum dicitur etiam ad vespervas et ad tertiam, versiculus secundi nocturni habetur ad sextam et pro responsorio brevi in laudibus, versiculus tertii nocturni habetur ad nonam. Et pro responsorio brevi in

secundis vesperis versiculus in laudibus habetur etiam in secundis vesperis, nisi in praemissis specialiter exceptio fiat. In secundis vesperis festorum XII lectionum psalmi semper de festo habentur. Item in psalmo Confitemini quartae feriae ad vespervas addimus per singulos versus clausulam Quoniam in aeternum misericordia eius.

De suffragiis communibus in vesperis et laudibus.

Notandum, quod post octavam penthecostes usque ad adventum domini et ab octava Epiphaniae usque ad dominicam de passione domini, si non occurrerit festum duplex vel octava alicuius festi, habemus quotidie in laudibus et vesperis suffragia communia, de quibus supra. Ab octava etiam paschae usque ad ascensionem domini, si non sit festum duplex, habetur commemoratio in dictis horis de sancta cruce. Item suffragia communia non habemus in vesperis et laudibus ab adventu domini usque post octavam Epiphaniae et a dominica de passione usque ad octavam penthecostes neque in festis duplicibus neque infra octavas sollemnes. Habemus autem in dictis horis temporibus supra notatis suffragia sex, primum de beata virgine Maria, secundum de sancta cruce, tertium de sancto Benedicto, quartum de sancta Maria Magdalena, quintum de omnibus sanctis, sextum pro pace. Et si dicuntur indirectum officio reliquo cantato, tunc dicuntur post Benedicamus et concluditur ultimum suffragium cum Per Chr. D. n. Benedicamus domino cum alleluia habemus tantum infra octavam paschae usque ad sabbatum exclusive et ad vespervas et ad laudes, quod et de Ite missa est infra eandem octavam usque ad sabbatum inclusive observamus. Septem psalmos poenitentiales, similiter officium quindecim graduum secundum rubricam suam nunquam habemus praeterquam in quadragesima. Ab octava penthecostes usque ad adventum domini et ab octava Epiphaniae usque ad septuagesimam tantum in sabbato, si non occurrit festum, agimus in choro de beata virgine, sexta feria a capitulo inchoando, si non impediat festum. Quod si eadem feria venerit,¹⁾ nichil habetur de beata virgine, sed incipitur a matutino et agitur matutinum cum tribus lectionibus et ceterae horae usque ad nonam inclusive.

Incipit ordo de processu et ritu celebrandi missas
et primo de accessu ad eandem

Sacerdos celebraturus missam secundum consuetudinem ecclesiae romanae, priusquam ad altare accedit, praemisso Pater noster dicit versum Deus in auditorium meum intende. Gloria patri. Sicut erat. Deinde flexis genibus ympnum. Veni creator. Deinde sub antiphona Ne reminiscaris dicit hos psalmos: Quam dilecta, Benedixisti Domine, Inclina Domine, Credidi et De pro-

¹⁾ Wohl zu ergänzen: festum.

fundis. Antiphona: Ne reminiscaris. Deinde: Kyrie eleison. Christe eleison. Kyrie eleison. Pater noster. Et ne nos. *℣*. Ego dixi, domine, miserere mei. *℟*. Sana animam meam. *℣*. Convertere, domine, usquequo. *℟*. Et deprecabilis esto super servum tuum. *℣*. Fiat misericordia tua, domine, super nos. *℟*. Quemadmodum speravimus in te. *℣*. Domine, exaudi orationem meam. Dominus vobiscum. Oremus. Aures tuae pietatis, mitissime Deus, inclina precibus meis et gratia sancti Spiritus illumina cor meum, ut tuis misteriis digne ministrare, teque aeterna caritate diligere merear. Per. Alia: Deus, cui omne cor patet et omnis voluntas loquitur, et quem nullum latet secretum, purifica per infusionem sancti Spiritus cogitationes cordis nostri, ut te perfecte diligere et digne laudare mereamur. Per. Alia: Ure igne sancti Spiritus renes nostros et cor nostrum, domine, ut tibi casto corpore serviamus et mundo corde placeamus. Per. Alia: Mentis nostras, quaesumus domine, paraclitus, qui a te procedit, illuminet et inducat in omnem, sicut tuus promisit filius, veritatem. Per. Alia: Assit nobis, quaesumus, domine virtus Spiritus sancti, quae et corda nostra clementer expurget et ab omnibus tueatur adversis. Per. Alia: Deus, qui corda fidelium sancti Spiritus illustratione docuisti, da nobis in eodem Spiritu recta sapere et de eius semper consolatione gaudere. Per. Alia: Conscientias nostras, quaesumus domine, visitando purifica, ut veniens Jesus Christus, filius tuus, Dominus noster, cum omnibus sanctis paratam sibi in nobis [in]veniat mansionem. Qui tecum Dominus vobiscum. Benedicamus Domino. His competis sacerdos indutus stans ante gradus altaris iunctis manibus et elevatis mediocriter dicit *℣*. Introibo ad altare Dei. *℟*. Ad Deum qui laetificat etc. Deinde dicit Ps. Judica me, Deus, et discerne causam meam etc. cum Gloria Patri. Deinde repetitur *℣*. Introibo ad altare. *℟*. Ad Deum, qui laetificat. Deinde signans se cruce dicit *℣*. Adiutorium nostrum in nomine domini. *℟*. Qui fecit coelum et terram. Deinde profunde inclinans dicit confessionem absolute Confiteor omnipotenti Deo, beatissimae Mariae virgini, beato Benedicto, omnibus sanctis et vobis me graviter peccasse per superbiam in lege Dei mei, cogitatione, delectatione, consensu, visu, verbo, opere et omissione mea culpa, mea maxima culpa. Ideo deprecor beatissimam virginem Mariam, beatum Benedictum et omnes sanctos Dei et vos orare pro me. Et stat inclinatus, quousque minister dicit orationem] f. 40 v. [Misereatur tui omnipotens Deus et dimissis omnibus peccatis tuis et perducatur te in vitam aeternam. *℟*. Amen. Et tunc erigens se sacerdos usque post confessionem ministri et orationem Misereatur vestri quam ipse dicit. Iterum se inclinans dicit Indulgentiam et remissionem omnium peccatorum nostrorum tribuat nobis omnipotens et misericors dominus. *℟*. Amen. Et erigens se dicit *℣* Deus tu

conversus vivificabis nos. **R.** Et plebs tua laetabitur in te. **Ÿ.** Ostende nobis, domine, misericordiam tuam. Et salutare. Domine, exaudi orationem. Dominus vobiscum. Postea inclinando se mediocriter acendendo altare dicit aliqualiter altius. Oremus. Aufer a nobis, quaesumus domine, cunctas iniquitates nostras, ut ad sancta sanctorum puris mentibus mereamur introire. Per Chr. D. n. Deinde inclinans coram medio altaris iunctis manibus super altari dicit sub silentio: Oramus te domine, ut per merita sanctorum, quorum reliquiae hic sunt, et omnium sanctorum tuorum indulgere mihi digneris omnia peccata mea. Per Chr. D. n. Si non fuerint ibi reliquiae dicat: Ut per merita omnium sanctorum tuorum, et idem fit in oratione Suscipe sancta trinitas post offertorium; completa oratione signans altare osculetur ipsum.

Quotiens et quando sacerdos in missa manus iungere debeat.

Et nota, quod sunt iungendae manus, quotienscumque inclinatur se sacerdos ante altare et quando concludit collectam aliquam dicendo Per dominum nostrum vel aliquid simile; item sacerdos iungit manus ad omnem cantum, scilicet ad Introitum. Kyrie eleison, et inter Graduale, Alleluia, Sequentia, ad Patrem, ad Offertorium, ad Sanctus, Agnus dei, et ad postcommunionem; item, postquam incepit Gloria in excelsis, et Credo in unum deum, et quando transit ad sedem et post redeundo; et ad evangelium, similiter dyaconus, si legerit; item infra orationes secretas, in fine praefationis, et circa principium canonis ab his verbis Te igitur usque, Uti accepta habeas; item ante consecrationem hostiae cum dicit Ut nobis; item ante Pater noster cum dicit Et praestas nobis; et quotienscumque vadit a libro ad medium altaris et quando revertitur ad librum dicto Dominus vobiscum; item quando transit ad lotionem manuum, item quando concludit ultimam collectam dicendo Per dominum nostrum vel aliud simile, item quando vadit indutus a sacristia ad altare et e converso redeundo.

De profundis inclinationibus in missa servandis.

Notandum etiam, quod sacerdos primo inclinatur se profunde ante gradum altaris, quando dicit suum Confiteor. Item, quando dicit Indulgentiam et remissionem; item, quando dicit Oramus te domine, ut per merita; item ad illa verba: In spiritu humilitatis et cetera; et cum dicit Suscipe sancta trinitas; item, quando dicit Sanctus, sanctus usque ad Benedictus, similiter ad verba Te igitur usque Uti accepta. Item post consecrationem adorando sacramentum ante et post elevationem calicis; item, quotienscumque vult tangere sacramentum. Item post elevationem ad

Supplices te rogamus; item cum dicit Agnus dei ad orationes illas Domine Jesu Christe, qui dixisti apostolis tuis, Domine Jesu Christe, fili dei vivi, et Perceptio corporis; item in perceptione et post perceptionem ipsius sacramenti; item post missam ad Placeat tibi; et fiunt inclinationes illae omnes profunde] f. 41 r. [coram altari. Item inclinat profunde accedendo primo ad altare et in fine recedendo sine genuflexione.

De inclinationibus mediocribus.

Sunt et aliae inclinationes in missa, quae mediocriter fiunt videlicet cum devota inclinatione capitis et scapularum, item quando nominatur sanctum nomen Jesus; similiter ad nomen Maria, quotiens nominatur; item ad versum Gloria patri in introitu missae; item cum dicit in ympno angelorum Adoramus te, item ad Suscipe deprecationem nostram, item ad Gloria tibi domine; item in Symbulo ad Qui cum patre et filio simul adoratur; item quando oblato calice vadit ad lotionem manuum; item vertens se ad populum cum dicit Orate fratres parum se inclinat. In praefatione post illa verba Gratias agamus, item infra actionem Quam oblationem ad illa verba Ut nobis.

De osculis, quae fiunt in missa.

Nota, quod primo osculatur altare post orationem Oramus te Domine; item ante primam collectam cum dicitur Dominus vobiscum; item quando dicitur Credo post illum versum, Et homo factus est; item ad Dominus vobiscum ante offertorium; item priusquam dicit Orate fratres; item post Te igitur statim post illa verba Uti accepta habeas; item infra orationem Supplices te rogamus post illa verba, Ex hac altaris participatione; item finita oratione Domine Jesu Christe, qui dixisti; item post communionem, quando dicit Dominus vobiscum, et ad Dominus vobiscum ultimum ante benedictionem; item completa oratione Placeat tibi sancta; item post illa verba evangelii In principio, Et verbum caro factum est, ubi etiam fit genuflexio plena. Et nota, quod omnia illa oscula fiunt demissis manibus super altari in medio altaris; nunquam autem osculatur liber nisi post finem evangelii. Notandum etiam, quod quandocunque osculamur altare, praemittimus signum crucis praeterquam Dominus vobiscum.

De elevatione et extensione manuum et brachiorum in missa.

Item nota circa elevationem et extensionem manuum, quod semper sacerdos elevat manus mediocriter, ita quod elevatio manuum non perpendatur ultra humeros nec nimis deprimatur, sitque distensio in latum semper moderata et aequalis in missa, et quando stat versus altare vel se verterit ad populum praeterquam

in oratione, Unde et memores domine, ibi specialiter fit commemoratio dominicae passionis, ad quam significandam fit extensior et prolixior brachiorum distensio usque ad proximas significationes sequentes. In omni vero iunctione manuum simul elevatio praecedat aequalis et moderata.

De inceptione Introitus.

Postquam sacerdos osculatus fuerit altare post orationem Oramus te domine facta inclinatione mediocri, nisi tunc facienda sit thurificatio, ut in officio sollempni abbatis vel prioris, vadit ad dextrum cornu altaris; et ibidem stans sine aliquo versu praecedente absolute incipit legere introitum, quem et reliquum cantum in missa cantata secum legunt ministri. Dicto Kyrie eleison, si est] f. 41 v. [dicendum Gloria in excelsis, vadit ad medium altaris. Quo finito vel si non est dicendum, osculetur medium altaris et vertens se ad populum dicit Dominus vobiscum. Quo dicto vertit se ad librum quae est in dextro cornu altaris et ibidem dicit Oremus et orationem terminat. Et si plures orationes sunt dicendae, ultima terminatur ibidem.

De flectamus genua.

Dum etiam dicendum est Flectamus genua, sacerdos stans ad dextrum cornu non conversus ad populum absolute sine Dominus vobiscum incipit Oremus. Et facta pausa modica, postquam dixerit flectamus genua, dicit Levate. Deinde absolute prosequitur collectas. Si dyaconus ministrat, ipse dicit Flectamus genua et Levate. Finita collecta legitur lectio una aut plures singulis lectionibus singulis praemissis collectis. In quibus omnibus servatur modus praeterquam in ultima oratione, quae immediate praecedit epistolam, in qua semper vertens se ad populum, ut praedictum est, dicit Dominus vobiscum.

De lectione epistolae et praeparatione calicis.

Deinde legitur epistola ante gradum contra medium altaris per subdyaconum vel acolitum, ut patebit in missa conventuali. In missis vero privatis semper ab ipso sacerdote super dextro cornu altaris. In missa conventuali dum a subdiacono legitur epistola, dyaconus si ministrat, vel ipse sacerdos extendit corporale, quod calice sub ponitur super altare, si prius factum non fuerit, ita quod latitudo corporalis in longitudinem extenditur altaris, non tamen explicatur propter pulveres usque ad oblationem panis et calicis. Deinde si oportunum videbitur, praesertim quando non habetur Credo lecto per sacerdotem cantu, qui sequitur epistolam et evangelium praeparato calice vadit ad sedem. In missis vero privatis praeparatio calicis fit antequam dicitur Confiteor, nisi esset frigus intensum; tunc, ne calix congeletur,

differtur cum ipsius praeparatione usque post epistolam vel post offertorium, secundum quod sacerdoti congruum fore videbitur. Et quando sacerdos mittit aquam in calicem, in parvissima recipiat quantitate, ita ut a vino penitus absumatur, quae quidem quantumcumque modica sit una cum vino permixta et in vinum transmutata sacramentum perficitur. Porro post vini et aquae commixtionem dicit sequentem orationem Deus, qui humanae substantiae dignitatem mirabiliter condidisti et mirabilius reformasti, da nobis per huius aquae et vini misterium dignitatis eius esse consortes, qui humanitatis nostrae fieri dignatus est particeps Jesus Christus, filius tuus, Dominus noster. Qui tecum vivit. Sacerdos vero quando parat calicem, nisi vinum fuerit rubeum, prius faciat ministrum probare vinum et aquam, denique per seipsum infundat vinum sicuti et aquam; hoc enim securius est, licet minister infundere possit vinum, solus tamen sacerdos admiscet aquam.

De lectione Evangelii.

Sacerdos postquam legit epistolam cum cantu sequenti, antequam legat evangelium, stans circa medium altaris iunctis manibus et in altum aliquantulum elevatis dicit: Jube domne benedicere. Sit dominus in corde † meo et] f. 42 r. [in labiis meis †, ut digne competenter annuntiem evangelium sanctum suum, et dicendo Initium sancti † vel Sequentia sancti † evangelii signet se dumtaxat simplici signo crucis et legat evangelium in sinistro cornu altaris faciem vertendo ad aquilonem. Abbas tamen in missa sollempni legit evangelium in loco, ubi stat, tenente sibi librum cappellano vel accolito. Quando vero in missa conventuali sacerdos dyacono ad lectionem evangelii dat benedictionem, dyaconus ad sinistrum cornu altaris iunctis manibus et flectens dicit: Jube domne benedicere. Sacerdos respondet: Dominus sit in corde tuo et in labiis tuis, ut digne et competenter annunties evangelium sanctum suum. In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti † Pax tecum. Respondet dyaconus: Et cum spiritu tuo. Et tunc mox inclinatus coram altari dicit: Munda cor meum et labia mea, omnipotens Deus, et sicut labia Isaiae prophetae culculo mundasti ignito, ita me tua gratuita miseratione dignare mundare, ut sanctum evangelium tuum digne valeam nuntiare. Per Chr. D. n. Alii autem simpliciter dicunt, sicut sacerdos dicere solet: Sit dominus in corde meo et in labiis meis etc. Et signato altari in medio osculatur illud. Postea incipit in pulpito parato ad aquilonem legere evangelium. In missa tamen sollempni Episcopi vel Abbatis dyaconus prius osculatur manum eiusdem, ut infra patebit. Lecto evangelio subdyaconus si praesens fuerit vel dyaconus offert sacerdoti librum ad osculandum. Similiter sacerdos finito evangelio per se lecto osculatur librum dicens: Per istos sermones sancti

evangelii † indulgere dignetur nobis Deus omnia peccata nostra. Deinde conversus ad medium altaris dicit: Credo in unum deum, quod quando est habendum, inferius patebit. Quod si Credo non habetur, sacerdos osculato altari vertens se ad populum dicit Dominus vobiscum, reversusque a parte dextra dicit in medio altaris Oremus ac deinde legit offertorium.

De oblatione panis et calicis.

Dicto offertorio explicatur corporale et signata hostia super patena signo crucis his verbis In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, deposito prius custode accipit reverenter patenam cum hostia duabus manibus mediocriter elevatis dicit: Suscipe domine sancte Pater omnipotens aeterne Deus, hanc immaculatam hostiam, quam ego indignus famulus tuus offero tibi Deo meo vivo et vero pro innumerabilibus peccatis et offensionibus et negligentis meis et pro omnibus circumstantibus, sed et pro omnibus fidelibus christianis vivis atque defunctis, ut mihi et illis proficiat ad salutem aeternam et ut nobis unigeniti filii tui corpus fiat. Amen. Postea praeparatum iam calicem suscipit per se vel a ministro et eo signato ut dictum est de hostia elevans eum mediocriter dicit: Offerimus tibi domine calicem salutaris tuam deprecantes clementiam, ut in conspectu divinae maiestatis tuae pro nostra et pro totius mundi salute cum odore suavitatis placens ascendat et ut nobis unigeniti filii tui sanguis fiat. Amen. Collocatur] f. 42 v. [autem hostia ad sinistram inter librum et calicem, calix vero ad dextram: deinde cooperto calice cum custode dicit inclinatus profunde hanc orationem: In spiritu humilitatis et animo contrito suscipiamur, domine, a te ut sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie, ut placeat tibi domine Deus meus. Postea elevatis manibus dicit hanc orationem super hostiam et calicem signo crucis: Veni sanctificator omnipotens aeterne Deus et bene † dic hoc sacrificium tuo sancto nomini praeparatum, ita quod primo dicit et trahit manum super hostiam et secundo super utrumque et sic semper fit, quando signatur simul utrumque uno signo.

De Incenso.

Deinde sit est incensandum sacrificium oblato thuribulo cum prunis et aceria cum thure sacerdos inmittens thus ad thuribulum benedicens incensum circa medium altaris cum hac oratione dicit: Per intercessionem beati Michaelis archangeli stantis ad dextram altaris incensi et omnium electorum suorum incensum istud dignetur Dominus bene † dicere et in odorem suavitatis accipere. Per Christum Dominum nostrum. Postea incensando super hostiam et calicem dicit: Incensum istud a te bene † dictum.

ascendat † ad te domine, et descendat † super nos misericordia tua. In nomine † Patris et Fi † lii et Spiritus † sancti. Postea transiens ad sinistrum cornu altaris et redeundo ad dextrum dicit interim hos versus: Dirigatur domine oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Pone, domine, custodiam ori meo et ostium circumstantiae labiis meis, ut non declines cor meum in verba malitiae ad excusandas excusationes in peccatis. Postea redeundo ad dextrum cornu ad medium ducto thuribulo ad sacrificium reddit dyacono thuribulum; qui dum geniculando eum incensat, dicit sacerdos: Accendat in nobis Dominus ignem sui amoris et flammam aeternae caritatis. Amen. Postea parum inclinatus super altare vadit ad dexteram ad abluendum manus. Quod si non fiat incensatio, statim post orationem Veni sanctificator vadit ad lotionem. Interim vero, dum manus abluit dicit hos versus: Lavabo inter innocentes manus meas, et circumdabo altare tuum, Domine. Ut audiam vocem laudis et enarrem universa mirabilia tua. Domine, dilexi decorem domus tuae et locum habitationis gloriae tuae Non sedi cum consilio vanitatis et cum iniqua gerentibus non introibo. Odivi ecclesiam malignantium et cum impiis non sedebo. Deinde rediens ad medium altaris inclinatus dicit: Suscipe sancta Trinitas hanc oblationem, quam tibi offerimus ob memoriam Passionis, Resurrectionis et Ascensionis Jesu Christi, domini nostri et in honorem beatae Mariae semper virginis et beati Johannis Baptistae et sanctorum apostolorum Petri et Pauli et istorum, quorum reliquiae hic sunt, et omnium sanctorum, ut illis proficiat ad honorem, nobis autem ad salutem et illi pro nobis intercedere dignentur in coelis, quorum memoriam facimus in terris. Per eundem. † Qua oratione finita o-cula-] f. 43 r. [to altari vertens se ad populum dicit alta voce, ut a circumstantibus audiri possit: Orate fratres, ut meum ac vestrum sacrificium acceptabile fiat aput Deum omnipotentem. Circumstantes vero respondeant ✠ Memor sit dominus sacrificii tui et holocaustum tuum pingue fiat vel autem orationem istam: Suscipiat dominus sacrificium de manibus tuis ad laudem et gloriam nominis sui, ad utilitatem quoque nostram totiusque ecclesiae suae sanctae. Sacerdos autem postquam dixerit haec verba Orate fratres regirans dicit absolute sine Oremus iunctis manibus secretam unam vel pluribus (sic!) correspondenter ad collectas. Et si sunt plures collectae, secreta prima habet suam specialem conclusionem.

De praefatione et sancto canone.

His expletis elevatis et extensis manibus secundum formam superius positam sacerdos ultimam secretam concludens dicit alta voce: Per omnia saecula saeculorum. R. Amen. Dominus vobis-

cum. Et cum spiritu. Sursum corda. Habemus ad dominum. Gratias agamus domino Deo nostro. Quo verso dicto inclinat se reverenter. Deinde finita praefatione cum ultimis eiusdem verbis coniungit manus et profunde inclinatus super altare cum ministris in missa publica aut solus in missa privata dicit: Sanctus, sanctus, sanctus. Cum vero dicit Benedictus erigens se et signat se cruce †. Deinde bene praemeditatus et recollectus animo cum magna devotione inclinatus coram altari profunde et reverenter incipiens Canonem dicit Te igitur inclusive ad haec verba: Uti † accepta habeas; post vel infra quae signato altari et osculato erigens se sub his verbis: Haec † dona, haec † munera, haec † sancta sacrificia illibata, facit communiter super hostiam et calicem tres cruces. Deinde elevatis et extensis manibus, sicut dictum est supra, prosequitur canonem usque ad memoriam vivorum quam sicut et memoriam defunctorum facit coniunctis manibus ante pectus et prope faciem elevatis. Deinde iterum extensis manibus his verbis Et omnium circumstantium prosequitur canonem. Et infra orationem: Hanc igitur oblationem, quam dicit inclinatus sub his verbis: Ab aeterna dampnatione † nos eripi signat se cruce. Deinde facit tres cruces communiter super hostiam et calicem dicens: Bene † dictam, ascrip † tam, ra † tam. Postea sub his verbis: Ut nobis iunctis manibus inclinat se coram altari. Deinde sub his verbis: Cor † pus et san † guis facit duas cruces. primam super hostiam, secundam super calicem, et tandem infra sequentia verba, scilicet: Fiat dilectissimi filii tui domini nostri Jesu Christi, elevans in altum manus et deorsum mittens, cum pervenerit ad Qui pridie, ductis et tractis plane digitis super corporali sub his verbis: Accipit panem recipit in manus hostiam et signans eam cum dicit: Bene † dixit, dicto Hoc est enim corpus meum adorato corpore domini elevat id reverenter, ita quod a circumstantibus possit videri. Postea deposito sacramento in loco suo et eo de-] fol. 43 v. [votius adorato discooperiens calicem dicendo: Accipiens hunc praeclarum calicem, recipit calicem ad manus, non tamen elevat a loco, sed dicens: Item tibi gratias agens, modicum elevat a loco et iterum dimittit. Cum vero dicit: Bene † dixit, signat calicem et servans eum in manibus et in loco suo stantem prosequitur reliqua exclusive usque Haec quotienscumque. Deinde manente calice in loco suo et adorato eo reverenter tenens dextra manu calicem circa eius medium et sinistra cum inferiori extremitate elevat ipsum ad tantum, ut a retrostantibus videri possit. Quo deposito et reverenter iterum adorato mundatis super eo digitis propter reliquias, si quae eis de sacramento hostiae adhaesissent, ipsum cooperiens dicit intentionem videlicet suam ad utrumque corpus et sanguinem dirigendo: Haec quotienscumque feceritis, in mei

memoriam facietis. Deinde dicens: Unde et memores extendit brachia in modum crucis usque ad illa verba: Offerimus praeclarae maiestati tuae; postque facit quinque cruces, tres communiter super utrumque his verbis: Hostiam † puram, hostiam † sanctam, hostiam † immaculatam; et quartam super hostiam, cum dicit: Panem † sanctum vitae aeternae; et quintam super calicem, cum dicit: Et calicem † salutis perpetuae. Nota, quod sacerdos ab eo loco postquam consecravit, elevavit et super altare posuit hostiam sacrosanctam, duos digitos indicem scilicet et pollicem utriusque manus coniunctos tenere debet usque dum communicat, et ultimam digitorum ablutionem recepit; verumtamen disiunguntur digiti praetacti, quotiens dominicum tangitur corpus. Abhinc autem usque ad proximum Per omnia fiunt signationes caerimoniae ceterae, sicut in missali habentur et inclinationes, ut supra dictum est; hoc addito, quod cum in fine huius orationis Nobis quoque peccatoribus dicitur per Chr. D. n. absque responsione amen dicit sacerdos Per quem haec omnia, quoniam istud dependet a fine praecedentis. Dicto autem Et praestas nobis discooperit calicem et accepta cum inclinatione hostia sacra signat ter cum ipsa super calicem dicens haec verba: Per ipsum † et cum ipso † et in ipso †. Elevatis autem digitis cum hostia signat bis inter se et calicem a labiis calicis trahens crucem his verbis: Est tibi † Deo patri omnipotenti in unitate spiritus sancti † omnis honor et gloria. Quo dicto tenet hostiam super calicem et parum elevato calice cum ambabus manibus dicit: Per omnia saecula saeculorum. Quo dicto reponit hostiam et calicem in locis suis, et custodem calici superponit. Deinde dicit: Oremus, praeceptis salutaribus. Cum ergo pervenit usque ad Pater noster, elevat manus et extendit, sicut prius, usque Da propitius pacem; ibi accipiens patenam manu dextra osculatur eandem et signans se simpliciter cum ipsa cum his verbis: Ab omni † perturbatione securi ac submittens eam hostiae, et discooperto calice praemissa reverentia facit fractionem hostiae super calice frangens eam per medium his verbis: Per eundem dominum nostrum Jesum Christum filium tuum, et ponens illam medietatem hostiae, quae in dextra manu est super patenam, illam] fol. 44 r. [vero, quae in sinistra manu remanet, post frangens per medium cum illis verbis: Qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus sancti deus; particulam quae est in manu sinistra, apponit parti quae est in patena. Alteram vero, quae in dextra remanet, sacerdos erectam tenet super calicem et parum elevato calice dicit: Per omnia saecula saeculorum, et iterum deposito calice tertio signat cum particula, quam tenet in dextra super sanguinem dicens: Pax domini † sit semper † vobiscum †. Quo dicto inmittit simpliciter particulam ipsam in sanguinem dicens: Et fiat haec commixtio et consecratio

corporis et sanguinis domini nostri Jesu Christi accipientibus nobis in vitam aeternam.

In die tamen Parasceves, quia calix non consecratur, praedicta oratio non dicitur. Deinde cooperto calice et patena cum sacramento posita a sinistro ad locum hostiae dicit ter Agnus dei profunde inclinatus et manibus coniunctis ac demissis super altari. Postea profunde inclinatus coram altari ac manibus super altari positis, si non est missa de Requiem dicit orationem: Domine Jesu Christe, qui dixisti apostolis tuis: Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis; ne respicias peccata mea, sed fidem ecclesiae tuae eamque secundum tuam voluntatem pacificare et coadunare digneris. Qui vivis et regnas in saecula saeculorum. Qua finita erigens se osculatur altare praemisso desuper signo et deinde dat pacem ministro, scilicet tabulam oblatam per ministrum osculando dicens: Pax tecum. Sacerdos signans altare ad partem, ubi iacet patena osculatur ipsum. Iterum postea inclinatus ante altare dicit ad utrumque: Domine Jesu Christe, fili Dei vivi qui ex voluntate Patris cooperante Spiritu sancto per mortem tuam mundum vivificasti, libera me per hoc sacrosanctum corpus et sanguinem tuum ab omnibus iniquitatibus meis et universis malis et fac me tuis semper inhaerere mandatis et a te nunquam separari permittas. Qui cum eodem Deo patre in unitate eiusdem spiritus sancti Deus Per omnia saecula saeculorum. Amen. Postea ad corpus inclinatus dicat: Perceptio corporis tui domine Jesu Christe, quam ego indignus sumere praesumo, non mihi proveniat in iudicium et condemnationem, sed pro tua sancta pietate et misericordia prosit mihi ad tutamentum mentis et corporis et ad medelam percipiendam. Qui vivis et regnas. Quibus dictis erigens se praemissa inclinatione profunda reverenter accipiens patenam recipiendo sacramentum de patena dicit; Panem coelestem accipiam. Deinde dicto ter: Domine non sum dignus, facta inclinatione dicit: Corpus domini nostri Jesu Christi † custodiat animam meam in vitam aeternam. Et tandem cum debita reverentia et devotione sumit sacramentum. Deinde discooperiens calicem, si quae reliquiae remanserint in digitis aut patena cum digito indice vel pollice reponat ad calicem; depositaque patena ad sinistram cum reverentia facta inclinatione debita accipit calicem dicens:] fol. 44 v. [Quid retribuam domino pro omnibus, quae retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam. Laudans invocabo dominum. Quibus dictis praemissa inclinatione signans se cum calice dicit: Sanguis domini nostri Jesu Christi custodiat animam meam in vitam aeternam. Et extunc percipit sanguinem; et facta vero perceptione vadit ad cornu altaris dextrum et purificationem calicis recipiens dicit: Quod ore sumpsimus, domine, pura mente capiamus et de munere temporali fiat nobis remedium sempiternum. Amen. Postea

ad ablutionem manuum cum vino super calicem dicit: Corpus tuum domine, quod sumpsi et sanguis, quem potavi, adhaereat visceribus meis et praesta, ut in me non remaneat scelerum macula, quem tam pura et sancta refecerunt sacramenta. Qui vivis et regnas. Et sumpto eo, quod in calice remansit, inclinat calicem super patenam et plicato corporali lectaque communionem in cornu dextro iterum sumit, si quid in calice remansit. Quo facto osculans altare vertens se ad populum dicit: Dominus vobiscum. Et lectis complenda una aut pluribus post ultimam conclusionem, scilicet: Per Dominum nostrum ultimae complendae dicit ante medium altaris et consequenter ad populum se vertens complet missam. Qua completa benedicat populum, ut moris est; et iterum reversus ad altare inclinatus demissis super altari manibus dicit: Placeat tibi sancta Trinitas hoc obsequium servitutis meae et praesta, ut sacrificium, quod oculis tuis manibus meis indignus obtuli sit tibi acceptabile, michique et omnibus, pro quibus obtuli sit te miserante propitiabile in vitam aeternam. Qua oratione dicta signans altare osculatur ipsum et erigens se dicit versus aquilonem: Dominus vobiscum. Initium sancti evangelii secundum Johannem; et communiter evangelium In principio erat verbum usque ad finem et pervento illam clausulam: Et verbum caro factum est flexis genibus praemisso signo crucis osculatur altare. Deinde signans completo evangelio dicit: Trium puerorum et consequenter ympnum Benedicite omnia opera domini domino totum cum Ps. Laudate dominum in sanctis eius. Interim reposito calice in saccello cum corporali facta inclinatione revertitur ad sacristiam exeunda¹⁾ se complet dicta. Deinde dicit antiphonam: Trium puerorum ympnum cantemus domino, quem cantabant sancti in camino ignis ardentis laudantes et benedicentes Dominum. Deinde Kyrie eleison. Christe. Kyrie. Pater noster. Et ne nos. V. Confiteantur tibi domine omnia opera tua. R. Et sancti tui benedicant. Exultabunt sancti in gloria. Laetabuntur in cubilibus suis. V. Non nobis. domine, non nobis. Sed nomini tuo da gloriam. Domine exaudi orationem. Dominus vobiscum. Oremus. Deus, qui tribus pueris mitigasti flammam ignium, concede propitius, ut nos famulos tuos non exurat flamma vitiorum. Per. Actiones nostras, quaesumus Domine, aspirando praeveni et adiuvando prosequere, ut cuncta nostra oratio et operatio a te semper incipiat et per te coepta finiatur. Per Christum Dominum nostrum. Praedicta omnia immediate, scilicet evangelium In principio cum sequentibus etiam in fine missae defunctorum habentur.] fof. 45 r. [

¹⁾ Soll natürlich heißen: exuendo.

De Gloria in excelsis.

Gloria in excelsis habetur in missa omnibus diebus dominicis praeterquam in adventu domini et a septuagesima usque ad pascha. Item a die natalis domini usque ad octavam Epiphaniae cottidie praeterquam die Innocentium, quando idem festum non venit in diem dominicum; item in omnibus festivitibus XII lectionum, item infra octavas sollemnes, etiam si de aliquo alio sancto agatur officium; item in Coena domini, in vigilia Paschae et a die resurrectionis usque ad octavam penthecostes cottidie exceptis diebus rogationum. Habetur etiam in missa de sancta trinitate, de sancto spiritu, de sancta cruce, de beata virgine, et quandocumque iuxta praesidentis ordinationem duo ad missam in dalmaticis ministrant.

De numero collectarum in missa conventuali habendae.

Collectas in missa conventuali ultra tres regulariter non habemus. In festis duplicibus, nisi specialis commemoratio occurrat ultra unam non habentur. In missis autem privatis plus quam septem non debent haberi. Quotquot collectae habentur, semper principalis, illa scilicet, cui praemittitur primo Dominus vobiscum, cum sua secreta et complenda specialem recipit conclusionem.

De collectis in missa publica imponendis.

A dominica prima adventus domini usque ad vigiliam nati-
vitatibus domini post orationem diei Oratio de sancta Maria: Deus
qui de beatae Mariae virginis; item infra octavam epiphaniae post
orationem diei dicuntur istae orationes: Deus qui salutis aeternae
et Ecclesiae tuae; item ab octava Epiphaniae usque ad puri-
ficationem post orationem diei dicuntur istae orationes: Deus qui
salutis aeternae, Ecclesiae tuae, vel Deus omnium fidelium. Item
a feria quarta cinerum usque ad dominicam passionis Christi di-
cuntur post orationem diei istae orationes: A cunctis nos quae-
sumus domine et Omnipotens sempiterne Deus qui vivorum; item
a dominica de passione usque ad feriam quintam Coenae domini
post orationem diei dicuntur orationes Ecclesiae tuae vel Deus
omnium fidelium; item a feria quarta infra octavam paschae
usque ad dominicam post orationem de die dicitur oratio Eccle-
siae tuae vel Deus omnium fidelium. Item ab octava paschae
usque ad ascensionem domini post orationem diei dicuntur ora-
tiones: Concede nos famulos tuos, quaesumus Domine Deus noster
perpetua mentis et Deus omnium fidelium. Item oratio A cunctis
nos quaesumus domine dicitur in missa conventuali cottidie tam
feriatis diebus quam dominicis et festivis a festo purificationis
usque ad dominicam de passione domini, et ab octava penthe-
costes usque ad adventum domini exceptis festis duplicibus, in

quibus non dicitur nec per aliquas octavas nec in vigiliis, quae ieiunantur nec in diebus in quibus commemorationes propriae sufficiunt nec in missis apostolorum Petri et Pauli nec non patronarum: Sanctae Crucis, Mariae Magdalenae etc. nec in missa de Sancto Benedicto, nec in missis de beata virgine. Quotiens etiam numerus collectarum secundum rubricam expresse non sufficit, iuxta praesidentis ordinationem orationes imponantur, ut trinarius impleatur. Nonnunquam etiam loco collectae Ecclesiae tuae etc. causa exigente alia collecta habetur, verbi gratia pro Pace, pro concordia, pro congregatione, pro salute vivorum et aliis prout in tabula specialiter deputata registratum est] f. 45 v. [

De Sequentiis seu prosis pro tempore in missis cantandis.

Sequentias vel prosas in missa conventuali infra scriptas et non plures consuevimus cantare: Unam in die paschae et per octavas usque ad sabbatum inclusive, videlicet Victimae paschali; secundam per octavas penthecostes, videlicet Sancti Spiritus in prima die et in sabbato dumtaxat, et in aliis diebus infra eandem octavam Veni sancte spiritus; tertiam per octavam Corporis Christi, videlicet Lauda Syon, ubi primo die et dominica infra octavam et in octava die prosa cantatur totum, aliis diebus versus: Ecce panis angelorum cum reliquis usque ad finem. Praedictas prosas canimus statim finito versu Alleluia et conclusa prosa in fine cum Amen sicut fit in ymnis repetitur Alleluia. Cantamus etiam prosam post tractum Dies irae in commemoratione omnium fidelium defunctorum, in anniversariis fundatorum et in praesentia funeris fratris professi defuncti.

De Credo, quando habeatur in missa.

Credo habeatur in missa omnibus diebus dominicis totius anni, etiam si de festo missa fuerit; ad primam missam in nocte Nativitatis domini et ad omnes missas alias huius diei et deinceps per totam octavam; in octava sancti Stephani, eo quod venit infra octavam apostoli sancti Johannis evangelistae; item in octava sancti Johannis evangelistae, in Epiphania et per eius octavam, in conversione sancti Pauli, in Purificatione, Annuntiatione, Visitatione et Conceptione beatae Mariae, in eiusdem Assumptione et Nativitate et per earum duarum festivitatum octavas; in cathedra sancti Petri, in Coena domini, in Resurrectione et per eius octavas; in festo Ascensionis et per eius octavas; in Penthecosten et per eius octavas; in festo Corporis Christi et per eius octavam; in festo sancti Johannis ante portam latinam, in festo Apostolorum Petri et Pauli et per eius octavam; in octava sancti Johannis Baptistae, eo quod est infra octavam apostolorum Petri et Pauli;

in festo sancti Petri ad vincula; in octava sancti Laurentii et festo beati Bernhardi abbatis pro eo, quod veniunt infra octavam beatae virginis. In festivitatibus Angelorum, in festivitatibus sanctae Crucis, in festo omnium sanctorum, in festivitatibus XII apostolorum et evangelistarum, et sancti Barnabae apostoli, in omnibus consecrationibus ecclesiarum et altarium et in festo dedicationis eorumdem habetur etiam credo. In missa de sancta Trinitate, de sancto Spiritu, de sancta Cruce, de beata virgine, quando duo ad missam ministrant. Credo in unum deum et patrem semper sub hac nota cantamus.¹⁾

De praefationibus in missa

Notandum: Praefatio de nativitate domini habetur a die nativitatis domini usque ad festum Epiphaniae et in festo purificationis; Communicantes autem eiusdem habetur per octavam nativitatis inclusive. Praefatio de Epiphania cum suo Communicans habetur per totam octavam inclusive. Quod si de beata virgine aut Spiritu sancto vel de sancta Cruce missa infra eandem octavam habetur, dicitur praefatio specialis eidem missae congrua una cum Communicantes proprio ipsius octavae; et illud generale est de aliis festivitatibus proprias praefationes et Communicantes] fol. 46 r. [habentibus. Praefatio quadragesimalis habetur a die Cinerum usque ad dominicam palmarum dumtaxat in missa de tempore. Praefatio Qui salutem humani generis habetur a dominica palmarum usque ad feriam sextam, si non occurrat festum, et in omnibus missis de Cruce. Praefatio paschalis dicitur cottidie a vigilia paschae usque ad festum Ascensionis domini, nisi occurrat praefatio specialis; Communicantes autem dicitur a vigilia paschae usque ad sabbatum sequens inclusive. Praefatio de ascensione domini dicitur cottidie usque ad vigiliam penthecostis; Communicantes vero de eodem festo dumtaxat per octavam dicitur inclusive. Praefatio de sancto Spiritu dicitur a vigilia penthecostis usque ad sequens sabbatum infra octavam inclusive, similiter et Communicantes; dicitur etiam aliis temporibus dicta praefatio, quando missa habetur die sancto Spiritu. Praefatio de sancta Trinitate non habetur nisi in de eadem. Per octavam festivitatis Corporis Christi et in ipso festo habetur praefatio Quia per incarnati verbi misterium; similiter quodocunque de corpore Christi missa celebratur. Praefatio de apostolis habetur generaliter in missis de eisdem, similiter et in festis evangelistarum; in vigiliis apostolorum et beatae Virginis habetur praefatio cottidiana, in missis defunctorum semper praefatio cottidiana cum Communicantes generali habetur. Si infra

¹⁾ Neben diese Worte sind 4 Linien gezeichnet, aber nur in der obersten ist eine Note (c) wirklich gesetzt.

octavam, quae propriam habet praefationem de festo alio agatur, habetur praefatio de octava, nisi de quo missa habetur, propriam habeat praefationem.

De officio missae et ministerio altaris notabilia generalia et avisamenta quaedam utilia hic infra notantur.

Primo perlegatur diligenter rubrica de processu missae et secundum eandem quilibet sacerdos studeat procedere in missa. Novitii sacerdotes et hospites religiosi hic stare cupientes informantur per aliquem fratrem ydoneum de processu missae nec prius in publico missas dicere et praecipue cantare permittantur. Infra induitionem sacrarum vestium sacerdos meditari conetur misteria, quae vestes ipsae repraesentant. Circa inchoationem introitus missae in choro sacerdos et ministri exeant ad altare; in accessu vero et recessu altaris nulla fiat genuflexio, sed inclinatio dumtaxat profunda cum discoopertione plena. Sacerdotes in missis privatis non sint nimis sonorosus, ne impediunt celebrantes nec nimis depressi in legendo, ut a ministris auscultantibus valeant audiri. Psalmus *Judica me deus*, qui accessus minor vocatur, in missa conventuali dicatur ante gradus altaris stando cum ministro; in aliis autem missis poterit dici a solo sacerdote aut cum ministro, si sciat. Confiteor dicitur inclinando; post orationem Indulgentiam versiculi uniformiter dicantur, quales supra in processu describuntur. Sacerdos post confessionem generalem et ea, quae sequuntur, ascensurus ad altare inclinatus absque signo crucis dicit altius orationem: *Aufer a nobis*. Qua dicta ante medium altaris iunctis manibus super altari inclinatus aliquantulum profunde dicat: *Oramus te domine*. Qua oratione completa, osculato altari et inclinans mediocriter] fol. 46 v. [vadit ad introitum inchoandum, nec cornua altaris nec librum nec ymages in libro osculantur, excepto post evangelium locus eiusdem praemisso signo osculatur, ut de hoc circa processum clarius patet. De Gloria in excelsis et Credo quando in missa habeantur et quando non, patet supra; similiter de numero collectarum. Infra epistolam et deinceps usque ad evangelium sacerdos poterit tegere caput.

De calicis praeparatione.

In missa conventuali sacerdos postquam evangelium legerit praeparet calicem vel ab initio post introitum, si cantus brevis fuerit: quod si credo habetur dicto eodem praeparetur calix. In sola missa sollempni abbatis caerimoniae sollempnes circa calicis praeparationem habentur, ut infra patebit. In missis autem privatis calix a principio ante Confiteor praeparatur, nisi de eius congelatione propter frigus timeatur; tunc post vel ante offer-

torium debet praeparari. Credo quando habetur in missa cantata semper ex toto iuxta ordinationem ecclesiae in concilio Basiliensi factam debet cantari, similiter et praefatio et Pater noster. De ceremoniis circa incensationem vel thurificationem ac de calicis oblatae locationem processus missae diligenter videatur.

De renovatione sacramenti.

Sacramentum altaris si est renovandum, in missa conventuali et communiter circa initium mensis fieri debet; tunc infra Credo sub verso Et incarnatus est, in quo sub clausula Et homo factus est ab omnibus fit genuflexio portetur per dyaconum sacramentum ad altare subdyacono cum cereo et campanella praecedente. Simili modo in fine missae ab eisdem infra evangelium In principio erat ad locum suum reportatur.

De Tensione pectoris.

Nullam per totam missam pectoris facimus tensionem praeterquam, dum dicimus in Canone Nobis quoque peccatoribus, ad quae verba vocem modice exaltamus et pectus mediocriter tendimus. De practica circa fratrum communionem generalem patebit infra in rubrica scilicet de hac in speciali. Legat sacerdos frequenter tabulam de periculis et casibus, qui celebrantibus accidere possunt, ut talibus instructus, si evenerint, sciat obviare.

De benedictione in fine missae.

Sacerdos in missa conventuali non dat benedictionem nisi per dyaconum plene dicatur *Ite missa est* vel *Benedicamus domino*, seu *Requiescant in pace*. Quo dicto vel respondente Deo gratias vel Amen dat postea benedictionem secundum consuetudinem nostram vertens se ad altare plicatis manibus dicit *Et fidelium animae per misericordiam Dei requiescant in pace. Amen. Sit nomen domini benedictum. R. Ex hoc nunc et usque in saeculum. Adiutorium nostrum in nomine domini. R. Qui fecit coelum et terram. Deinde versus altare alta manu signando dicit: Benedicat † et custodiat vos omnipotens Deus pater † et filius † et spiritus sanctus †. Amen. Deinde dicta oratione Placeat dicit evangelium In principio, circa cuius finem ad haec verba: Et verbum caro factum est genuflexio fit tam a sacerdote quam a ministris. Cetera plura patent in processu supra scripto.*

De ministris altaris missae principalis.

Facto signo primo ad horam, quae immediate ante missam cantandam agitur studeant ministri debito tempore venire ad sacristiam, ut iam] fol. 47 r. [induti venientem de choro sacerdotem induere iuvent; hoc idem post missam faciant vestes sacras exuentes. In festis XII lectionum et infra octavas sollempnes, in

vigiliis nativitatis domini et penthecostis ac in missis defunctorum sollempniter cum pulsibus cantatis, ut de sancta Trinitate, de sancto Spiritu, de sancta Cruce, sabbato de beata Virgine, in quibusdam etiam festis fori nec non quando missa de patronis vel de sancto Benedicto cantatur iuxta tamen praesidentis dispositionem duos ad missam ministros consuevimus habemus. Dyaconus et subdyaconus, quando simul ministrant, semper dalmaticis tunicis induuntur, exceptis feria quarta Cinerum et feriis tertia et quarta et sexta parasceves ebdomadae maioris, in quibus solum albis induuntur; dyaconus autem solus ministrans nunquam induitur tunica dalmatica, sed sola alba cum stola super humero sinistro. Dyacono et subdyacono simul ministrantibus primo procedit subdyaconus, deinde dyaconus portam calicem, sequitur hos sacerdos. Si est officium abbatis aut prioris primo vadunt ceroferarii duo, deinde accolitus primus cum incenso deponit hos dyaconus et subdyaconus et postea sacerdos, in fine minister abbatis baculum portans. Diacono solo ministrante unus ex accolitis, quem ordo tangit, superpellicio albo indutus cum exposito desuper toto capucio habitus legit epistolam ante medium altaris. Ante altare dyaconus a dextris sacerdotis et subdyaconus stat a sinistris, quod et sedendo observant cum sacerdote, post epistolam et dicendo tantum¹⁾ cum sacerdote usque post evangelium, ubi deinceps dyaconus propter ostendere sacerdoti cantum, orationes secretas orationes et vetera folia infra canonem stat a sinistris circa librum. Si vero dyaconus solus ministrat, tunc semper stat et sedet ad sinistram excepto dum ante evangelium collectas etc. sacerdoti quaerit et ostendit. Insuper ipsi ministri altaris cum inclinationibus et discoopertionibus choro se conformare non tenentur, sed sacerdoti missam cantanti et suis officiis intendunt, simul cum eodem caerimonias debitas observent nec infra canonem genuflectunt excepto dum sacramentum elevatur et infra communionem. Solius abbatis dum missam cantat manus osculatur, cum ei aliquid datur, etiam quando abbas dicit: Dominus vobiscum vertendo se vel Orate²⁾ genuflectendo casulam osculatur. In aliis autem missis per ministros ad praedicta fit sola inclinatio profunda. In missa abbatis infra graduale vel alleluia dyaconus calicem cum vino iam per eum infuso portet ad praelatum sedentem et subdyaconus ampullam aquae et flectentibus eis recipit abbas per se aquam inmiscens calici cum oratione: Deus qui humanae ut supra. Et deinde dyaconus calicem ad altare reportat patenam cum hostia desuper inde locando In missa conventuali circa finem gradualis aut alleluia dyaconus circa sinistrum cornu altaris

¹⁾ Am Rande steht: cantum.

²⁾ Am Rande steht: diaconus.

versus presbyterum flectens petit benedictionem ad evangelium, qua accepta per sacerdotem in loco, ubi sederit, iam nunc stantem vadit ante medium altaris signando pectus et labia cum verbis consuetis osculatur altare et facta inclinatione transit] fol. 47 v. [lecturus ad locum evangelii, quod manibus elevatis et devote complicatis legit Subdyaconus vero, si non est thurificatio facienda ad evangelium, sicut fit in officio abbatis aut prioris, quando non canunt pro defunctis, manet stans a sinistris sacerdotis usque post finem evangelii et tunc ostenso sibi per dyaconum evangelio librum offert primo sacerdoti, postea diacono ad osculandum et tertio ipse osculatur. Deinde, si abbas est in choro, offertur eidem codex per accoliturum. In missa autem abbatis accepta benedictione ad evangelium dyaconus priusquam vadit ad legendum, accedit ad abbatem et genuflectendo osculatur manum eiusdem, et inclinatione facta¹⁾ vadit ad legendum et alia fiunt ut supra.

De thurificatione ad evangelium.

Si est thurificatio facienda ad evangelium unus ex acolitis paratum cum prunis offert thuribulum subdyacono et dyaconus inmisso incenso postquam dixerit: Sequentia sancti evangelii etc. thurificat librum et post reddit ipsum thuribulum subdyacono, qui stans retro pulpitem ad sinistram incensat continue usque ad finem evangelii. Quando sacerdos vadit ad lavandum manus, dyaconus superfundit et subdyaconus tenet scutellam, super qua fit lotio. In solis missis festorum duplicium subdyaconus sub inceptione praefationis usque ad finem Pater noster patenam tenet elevata aliquantulum manu cum toallia sive panno subtili tectam. Infra canonem quando sacerdos circa haec verba Qui pridie hostiam consecrandam ad manus recipit, tunc primo dyaconus flectit, cui se conventus conformat. Dyaconus in XII lectionibus et infra octavam tabulam pro pacis osculo sacerdoti porriget, a quo et reaccipit datque subdyacono, qui consequenter dat acolito et acolitus choro. Dyaconus etiam calicem circa sumptionem non discooperiat, quousque sacerdos plene sumpserit panis sacramentum. In missis privatis ministrantes infra sacerdotis communionem flectunt usque ad plenam sacramenti calicis sumptionem. In singulis dominicis festis duplicibus et semiduplicibus post offertorium dumtaxat fit thurificatio. In missis autem abbatis aut prioris, quando non est officium de requiem, fit thurificatio: ab initio missae post Confiteor et circa evangelium et post offertorium ac infra sacramenti elevationem. Dyaconus solus semper cantat *Ite missa est*, quod dum cantat solus ipse et non subdyaconus se ad chorum vertit.

¹⁾ Am Rande ist noch hinzugefügt: et osculato altari.

De colore vestium in missa conventuali.

Infra adventum domini et a septuagesima [usque ad dominicam Judica, in vigiliis apostolorum, Johannis Baptistae, sancti Laurentii, in ieiuniis quatuor temporum excepto penthecoste et in missa defunctorum sacerdos, etiam ministri nigris induantur, nisi occurrat missa cantanda de festo. In vigilia Nativitatis domini in albis; in prima missa in nocte nativitatis Christi in albis; in secunda in rubeo, in tertia in albis aut flaveo pretioso cum locustis aureis. In sancti Stephani in rubeo, in sancti Johannis evangelistae in albis; a festo nativitatis domini usque ad octavam Epiphaniae, quando de tempore canitur, in albis; a dominica post octavam Epiphaniae usque ad septuagesimam et ab octava penthecostes] fol. 48 r. [usque ad adventum domini, quando de tempore canitur, in bruno, nisi sanctorum festa occurrant, iuxta quorum congruentiam ornatus variantur. A dominica de passione domini usque ad pascha in rubeo. In Coena domini ad missam in albis vel rubeo. In parasceve ad missam in nigro vel rubeo. Passiones cantantur in rubeo excepta parasceve, in qua passio legitur in sola alba sine tunica. In vigilia paschae cereus in rubeo benedicatur et usque ad letanias sacerdos et ministri rubeis induuntur, ad missam vero postea in albis. A festo paschae usque ad penthecosten, etiam in diebus rogationum, in albis. De sanctis tamen vestes solitae habentur. In vigilia penthecostis sicut in vigilia paschae, in sancto penthecoste et per totam octavam in rubeo. In festo sanctae Trinitatis in flaveo pretioso. In festo Corporis Christi et per octavam in albis: in missis de beata virgine Maria in albis. In sancti Johannis Baptistae nativitate et per octavam in albis vel in rubeo. In festo Conversionis sancti Pauli in albis. In cathedra sancti Petri in viridi. In missis de angelis in albis. In festo omnium sanctorum in albis aut rubeo vel in flaveo pretioso. In festo dedicationis ecclesiae in albis aut rubeo aut flaveo pretioso. In festis apostolorum in rubeo vel flaveo mediocri, in festis martyrum etiam si pontifices fuerint, in rubeo mediocri; in festis Confessorum pontificum in viridi. In festis simplicium confessorum in bruno, si festum tale duplex fuerit; infra octavam sancti Benedicti in bruno. In festis virginum in albis, in festis Viduarum in bruno vel in albis. In missa de sancto Benedicto in bruno. In missa de sancto spiritu et de sancta Cruce in rubeo sine floribus.

Supradictus modus signatus est iuxta vestium et ornamentorum dispositionem, quae pro tunc in sacristia nostra habebantur, quae tamen cerimoniae colorum possunt ex causis variari.

De missis specialibus, quae certis temporibus in conventu cantantur.

Notandum, quod ab octava penthecostis usque ad adventum domini et ab octava Epiphaniae usque ad septuagesimam, quando non occurrit festum vel missa specialis de tempore cantanda, secunda feria canimus missam in conventu pro defunctis, tertia feria de sancto spiritu, quarta feria de sancto Benedicto, quinta feria de Corpore Christi, sexta feria de sancta Cruce et sabbato de beata virgine, in quibus missis tam Epistolam quam etiam Evangelium de eisdem et non de tempore habemus. Infra adventum tamen si non occurrit missa specialis, sabbato de beata Virgine missam principalem habemus cum commemoratione de tempore. Infra septuagesimam etiam usque ad caput quadragesimae et tempore paschali, si non occurrit festum, dicto sabbato de beata virgine, sed et in reliquis feriis eiusdem temporis nonnunquam de sancto spiritu aut de sancta Cruce iuxta praesidentis tamen dispositionem missam principalem cantamus; quod etiam de officio sanctae Trinitatis observamus.

De missis specialibus in conventu] fol. 48 v. [praeter missam principalem cottidie lectam.

Missa de beata virgine Maria in loco ordinato quotidie dicitur iuxta rubricam suo tempore currentem exceptis festivitibus Christi scilicet Nativitatis, eius resurrectionis et ascensionis, Penthecostis et sanctae Trinitatis atque Corporis Christi, Omnium sanctorum, Dedicationis ecclesiae, in quibus festis poterit dici missa de festo addita commemoratione de beata virgine cum collecta competenti. In eadem missa semper imponatur Collecta: Praetende pro salute vivorum congregationis nostrae, fratrum benefactorum recommendatorum ac famulorum nostrorum.

Missa pro fraternitate.

Missa pro defunctis fraternitatis nostrae benefactoribus et ceteris, quorum cottidie in officio capitulari memoriam agimus, dicitur in altari sancti Michaelis circa sepulturam duorum fundatorum de requiem sive officio mortuorum ut patet circa rubricam de agenda defunctorum.

Missa capellarum.

Missae capellarum dicuntur per fratrem in tabula positum ¹⁾ feria secunda in capitulo in uno trium altarium ²⁾ feria quarta ad sanctum Nicolaum. ³⁾ Sabbato ad tres Reges.

¹⁾, ²⁾ u. ³⁾. Am Rande ist beigelegt: Dominica die in altari s. apost. Petri et Pauli — feria tertia ad s. Johannem Baptistam in capella Seyboltstarfer — item quinta in altari sanctae Mariae Magdalenae.

Qua hora missa conventualis cantetur.

Missa conventualis diebus binae refectionis et in ieiuniis pure regularibus semper cantatur inter tertiam et sextam. In ieiuniis autem ecclesiae et generaliter in omnibus sextis feriis et in quibusdam aliis ieiuniis, quibus populus ex devotione consuevit ieiunare, ut in diebus rogationum, vigiliis purificationis, nativitatis beatae virginis, et in vigilia Corporis Christi semper inter sextam et nonam missa cantatur; quod si duae missae sunt cantandae, ut de festo et de tempore vel vigilia, prima cantatur post tertiam et secunda post sextam. Missa autem pro defunctis quando non cantatur loco officii principalis, habetur statim post primam ante capitulum. Notandum etiam, quod si festum trium lectionum ¹⁾ venerit in vigiliam aliquam, missa cantatur de vigilia cum commemoratione tantum festi; quod etiam servamus, quando vigilia venerit in sabbato, in quo frequenter commemorationem agimus de beata virgine. Si tamen est festum XII lectionum, officium cantatur de sancto et commemoratio habetur de vigilia et nichilominus missa alia integra dicitur de vigilia. In quadragesima vero tam de festo quam de tempore, nisi ex causa praesidens aliter disposuerit, specialis missa cantatur.

Quando fratres infra sacerdotium sint communicandi.

Fratres communicant generaliter in dominica prima cuiuslibet mensis et in adventu domini et in quadragesima singulis dominicis diebus, nisi ante aut post dictarum dominicarum aliquid festum speciale communionis generalis occurrat infra triduum. Item communicant in festo Nativitatis, Circumcisionis, Epiphaniae domini, in die Purificationis beatae virginis, in festo sancti Benedicti, in festo Annuntiationis, in die Coenae domini, in festivitatibus Resurrectionis et Ascensionis domini, Penthecostis et Corporis Christi. In festis Visitationis, Assumptionis, Nativitatis beatae virginis, in festo angelorum et in die Omnium sanctorum. Quando in praedictis diebus frater aliquis ex causa quacunque a sacra communione] fol. 49 r. [de licentia abstinuerit, alia die sequenti et apta recuperare negligentiam illam non obmittat. In missis etiam privatis eis communicare liceat, quotiens voluerint secundum consilia tamen suorum confessorum.

De communione totius conventus in die Coenae.

Fratres in die Coenae de manu abbatis generaliter omnes sacram communionem iuxta subscriptam formam percipiunt; flectunt ante medium altaris bini et bini secundum ordines suos; et post-

¹⁾ Am Rande stehen mehrere unleserliche Bemerkungen.

quam sacerdos sumpserit sacramentum calicis, interim quod ipse recipit purificationem primam, fratres dicunt Confiteor; tunc sacerdos locato calice cum vino primo infuso extra corporale ad dextram iunctis manibus rigans¹⁾ se ad fratres dicit: Misereatur etc. Indulgentiam etc. In fine addit: Pro poenitentia salutaris dicatis Pater noster vel Ave Maria Et vertens se ad medium altaris adorato sacramento recipit in patenam particulas necessarias et vertens se ad communicantes et habens sacramentum in duobus digitis super patenam facit crucem largam versus chorum cum eodem, tunc communicandi dicunt ter Domine non sum dignus etc. Quo expleto sacerdos dicit: Accipite fratres viaticum corporis et sanguinis domini nostri Jesu Christi, qui vos custodiat ab hoste maligno et perducatur animas vestras in vitam aeternam. Amen. Et faciens crucem cum sacramento ante quemlibet communicantem dicit: Corpus et sanguis Domini nostri Jesu Christi custodiat animam tuam in vitam aeternam. Et post ministros, qui primo communicant, semper communicatis duobus primo seniore, qui ad dexteram et postea sequente, qui ad laevam flectit, accedunt pariter bini et bini; dyaconus vero et subdyaconus tenent toalliam vel mappulam e regione flectentes propter periculum vitandum; post et infra communionem acolitus praeparatum cum vino calicem singulis offert propter reliquias sacramenti fortassis in ore manentes. Completa communione sacerdos caute videt, si sint species aliquae supra patenam vel supra corporale quas cum patena levans supra purificationem primam servatam usque post communionem mundat et sumit. Deinde cum verbis consuetis sumit digitorum lotionem secundam. Et facta ablutionis digitorum super eo quod in calice ablutionis remansit, procedit ulterius ut in processu patet. Et expleta communione fratres redeunt simul ad chorum.

De communione fratrum non sacerdotum in praedictis temporibus.

Fratres vero non sacerdotes et conversi ac presbyteri celebrare non potentes statutis diebus communicantes flectunt in gradu medio ante altare summum per girum, primo altaris ministri, ut dyaconus et subdyaconus, et deinde acoliti, si ministrant in paramentis, deinde ceteri secundum ordines suos ordinate et fixe quilibet in loco suo. Et dicto ab omnibus Confiteor, ut supra, sacerdos in patena receptis particulis necessariis per seipsum aut diaconem vel alio sacerdote sibi easdem cum speciali patena porrigente, ipse nichilominus patenam in manu tenens, ab eodem sibi assistente et ministrante singillatim sacras hostias recipit et per singulos] fol. 49 v. [fratres per circuitum incedens singulis in suis,

¹⁾ Soll heißen: girans.

ut praemittitur, locis flectentibus sacramenti porrigat communionem modo et forma praescriptis. Si quis autem absque alio assistente sacerdote modo iam tacto per se solus fratres communicant, talis necesse est cautelas debitas observet, ne scilicet patenam cum sacris hostiis ad fratrum ora nimis prope reclinet propter exsufflationis periculum aut alias irreverentias evitandas.

II.

] fol. 50 r.] In nomine beatissimae ac individuae Trinitatis. Amen.

Redemptor humani generis visitans nos oriens ex alto quamvis communem vivendi modum per praecepta docuit dicens: Si vis ad vitam ingredi serva mandata, modum tamen maioris perfectionis non tacuit cum dixit: Qui vult venire post me, abneget semetipsum et tollat crucem suam et sequatur me. Quem modum vivendi tandem sancti patres distinctione habituum et doctrinis regularum spiritu sancto inspirante introduxerunt, prout non minimus est modus vivendi ordinis sanctissimi patris Benedicti. Qui tamen ordo modo propter raritatem visitationum in pluribus locis a primaeva institutione multipliciter declinavit. Quapropter beatissimus pater et dominus noster generosissimus dominus Nicolaus modernus papa quintus ad partes alemaniae legatum suum Reverendissimum in Christo patrem dominum Nicolaum tituli sancti Petri ad vincula presbyterum Cardinalem transmisit, ut per eius sollicitudinem et industriam tam sacra religio monasteriorum in dictis partibus collapsa salubriter reviviscat quam vita monastica in locis vicens reformatis proficiendo in melius laudabiliter perseveret.

Hinc est, quod nos fratres Martinus, abbas Scotorum Viennae, Laurentius, abbas Cellae Mariae et Johannes Slitpacher, professus Mellicensis monasterii vices sui abbatis gerens ordinis sancti Benedicti Pataviensis dioecesis Visitatores monasteriorum ordinis iam dicti utriusque sexus in provincia Salzeburgensi constitutorum per praefatum Reverendissimum patrem dominum Nicolaum ad visitandum dicta monasteria reformandum, corrigendum ac ordinandum deputati, prout literis commissionis eiusdem Reverendissimi patris desuper confectis plenius continetur. Tenore praesentium notum facimus, quod ad monasterium beatissimae Virginis Mariae in Scheyrn praedicti ordinis Frisingensis dioecesis secundum commissionem nobis factam visitandi gratia venientes ac visitationis opus illic exercentes temporalium ac spiritualium eiusdem monasterii statum a personis ipsius monasterii professis diligenter perquisivimus et invenimus ipsum monasterium in spiritualibus per moderni domini abbatis operam in observantia regulari competenter vixisse, sed in temporalibus ob debita per eius praedecessores

contracta gravatum fuisse. Sed quia ad nostram commissionem principaliter pertinet providere et diligenter agere, ut monasteria per nos visitanda nedum ad bonum statum tam in spiritualibus quam in temporalibus perducantur, sed etiam in futura tempora in tali statu conserventur: Idcirco praeter multas nostras verbo doctrinae instructiones subscriptas ordinationes ad hoc necessarias et perutiles a nobis collectas professis huius monasterii ab eis observandas relinquimus. Ab opere ergo Dei, cui secundum regulam beatissimi patris nostri Benedicti nichil praeponendum est, incipientes statuimus et ordinamus, ut divinum officium in omni loco et signanter in choro cum reverentia et morum gravitate religiosiis cerimoniis atque verborum integritate tractim et cum debitis pausis discantibus et nimis clamoribus exclusis tam legendo quam cantando ab omnibus huius monasterii regularibus personis devote persolvatur; et psalmodia praesertim diurnarum horarum stando peragatur. Nec ad psallendum, cantandum vel legendum scolares aut alii saeculares fratribus coniungantur. Officium tamen missae scolares, prout necessitas exigit, sine fratribus in loco apto] f. 50 v. [possunt decantare. Item ut praesens monasterium cum sacro specu ac monasteriis ab eo originaliter reformatis in cultu Dei ad conformitatem reducatur aliqualem, auctoritate nostrae visitationis concedimus, ut dominus abbas et conventus huius monasterii valeant rubricam romanam assumere et calendariis concordatis eandem in divinis officiis secundum consuetudinem dictorum monasteriorum deinceps praticare absque tamen principalium librorum missalium et cantualium corruptione. Placet insuper nobis, ut officium cursus de beatissima virgine Maria secundum consuetudinem sacri specus et monasteriorum inde reformatorum agatur in futurum. Item statuimus, ut cuncta divina officia congruis horis praemissis debitis signis iuxta traditionem regulae et monasteriorum nostri ordinis reformatorum consuetudinem peragantur ita ut ad matutinum circa medium noctis excitetur. Ad primam autem diebus ieiuniorum hora sexta pulsetur et nona hora undecima terminetur. Aliis vero diebus ad primam hora quinta excitetur et nona circa duodecimam finiatur; sed hora vesperarum hyemis tempore sic moderetur, ut extra quadragessimam necnon diebus binae refectionis circa horam quartam regulariter finiantur, diebus autem ieiuniorum in aestate ante quintam horam terminantur. Hora vero collationis et completorii ita moderetur, ut aestivo tempore circa horam sextam, hyemali autem, quando ieiunatur, circa quintam horam completorium finiatur. Et ut haec commodius fieri possint, horologium a sollicito fratre registretur, cui aut alteri officium excitandi committatur. Item quia Confessionis sacramentalis, si rite fiat, magnus est fructus, ideo abbati iniungimus, ut fratribus suis discretos et

boni zeli constituat confessores inter lepram et non lepram discernere scientes, qui potestatem habeant absolvendi fratres in casibus abbati reservatis. Ita tamen, quod eos propter tales casus abbati remittant, cui infra octo dies, si sui copiam habere possint, se praesentent. Nec confessores aliquem absolvant, qui se modo iam tacto abbati praesentare recusaret. Neque aliquis fratrum alicui ad placitum confiteatur aut alium absolvat sine licentia praelati aut alterius praesidentis vicem abbatis gerentis. Abbas tamen, ut vultum pecorum suorum agnoscat, omnium monachorum suorum bis in anno vel saltem semel ab adventu usque ad pascha confessiones audiat generales. Ipse etiam quantum cura permittit rei familiaris, frequenter sit cum fratribus in conventu scilicet in capitulo, in choro ac refectorio, ut maior disciplina ex sui praesentia servetur corporali. Item quia devota missarum celebratio vivis prodest et defunctis, ideo omnes huius monasterii sacerdotes frequenter et devote missas curent celebrare et nullus ultra tres dies sine causa rationabili et licentia praesidentis praesumat abstinere. Provideat tamen abbas pro confessionum auditione et pro missis privatis congruum et tempus sufficiens ac ministros, ne lecturi missas negligantur. Monachi vero non presbyteri singulis ebdomadis confiteri et primis singulorum mensium dominicis secundum ordinationem iuris debent communicare necnon in festis principalibus secundum laudabilem consuetudinem praesentis monasterii. Si tamen aliquis fratrum ex devotione frequentius velit in privato communicare, debet sibi concedi. Item quia] fol. 51 r. [sine punitione negligentiarum et excessuum vita regularis nequit in longum perdurare, ideo per abbatem, priorem aut alium praesidentem quotidiana teneantur capitula, ubi post lectionem regulae et alia si qua dicenda fuerint fratres de suis culpis se humiliter accusent aut per praesidentem et alios seniores religionis zelatores caritative proclamantur et absque personarum acceptione secundum culparum exigentiam et personarum qualitatem puniantur. Culpa autem generales semel singulis mensibus recitentur. Item quia virtus silentii est pacis conservatrix et sacrae custos religionis, regulae et ordinationi iuris innitentes statuimus, ut in locis conventualibus et praesertim in refectorio, dormitorio et oratorio et maxime omni tempore post completorium decantatum usque ad capitulum diei sequentis ab omnibus monachis huius monasterii continuum silentium servetur, excepta necessitate aut utilitate, cum licentia tamen praesidentis. Quod si quis hanc legem silentii post completorium transgressus fuerit, disciplinam vel comestionem in terra sustineat; si vero alio tempore in oratorio, dormitorio vel refectorio vel tempore dormitionis meridiana, a primo cibo et a media parte vini abstineat; si vero aliis locis silentium solverit, aut uno cibo privetur aut media vini careat portione. Quas tamen poenas sicut

praesidens potest aliquibus ex causis augere, ita aliis quandoque minuere, nunquam tamen totaliter relaxare. Pro recreatione tamen fratrum concedimus, ut extra quadragesimam et adventum domini singulis ebdomadis semel hora prima usque ad horam secundam generale colloquium de rebus utilibus una die teneatur. Item quia dicente beato Benedicto otiositas inimica est animae, idcirco volumus, ut huius monasterii professi orationi, lectioni, meditationi et labori insistant. Innitentes vero practicae monasteriorum ordinis nostri bene institutorum horas lectionis et laboris manualis ita determinamus, ut scilicet diebus ieiuniorum post sextam usque ad signum pro nona, vel post tertiam usque ad signum pro sexta, aliis vero diebus post nonam usque ad horam primam lectio regularis habeatur. Horam autem primam post meridiem et diebus ieiuniorum, quando habetur dormitio meridiana, horam secundam laboribus deputamus, ordinationem illorum operum quadragesimae temporibus abbatis discretioni committentes. Item quia rerum proprietas saluti religiosorum est contraria, ideo auctoritate nostrae visitationis singulis personis huius monasterii professis stricte iniungimus, ne aliqua earum proprium per se aut alium occulte sive manifeste habeat aut acquirat aliquid nec quidquam a quoquam homine sine licentia accipiat aut dare alicui praesumat; nec abbas licentiam habendi aliquid ut proprium alicui concedere licite potest. Item seriose volumus, ne pro singulis fiat distributio pecuniarum nec panis vini et caseorum vel huiusmodi de oblatiis sive aliunde, sed pariter fratres in communi refectorio singuli de singulis scutellis manducent. Remanentiae quoque potus et ciborum a nullo fratrum pro sui usu exportentur, sed ad arbitrium abbatis pauperibus erogentur; nec aliquis monachorum de re quacunque sibi concessa meum dicere praesumat nec literas mittere vel recipere audeat sine licentia superioris.] fol. 51 v. [Item ut occasiones huius nequissimi vitii penitus auferantur, auctoritate qua supra domino abbati firmiter iniungimus, ut omnibus fratribus sufficienter et honeste in victu et amictu, lectisterniis et aliis necessariis per se et suos officiales provideat. Cibi conventuales cum diligentia disponantur, coquantur et condiantur et ad tollendum fastidium discrete alternentur; omnia quae ad hoc necessaria scilicet ova, legumina, sagimina, casei, pisces, fructus et similia temporibus debitis et in sufficienti copia comparentur. Concedimus etiam, ut diebus ieiuniorum pro conventu quatuor cocta fercula, diebus vero binae comestionis ad prandium tria et ad coenam duo in copia sufficienti singulis fratribus distribuuntur. Panis esibilis et bene praeparatus conventui apponatur. Vinum sanum in competenti quantitate ministretur, aut cerevisia bene potabilis sufficienter ministretur, si vinum nequeat haberi, crapula tamen et ebrietate semper secluis. A servitio mensae similiter a lectura

ad mensam nullus eximatur exceptis praesidentibus et aliis legitime impeditis. Mixtum panis et vinum et non aliud comestibile sit. Item esum carniū et ciborum cum carnibus aut pinguedine carniū conditorum omnibus huius monasterii monachis sanis et fortibus secundum regulam et ex speciali commissione domini legati praenominati prohibemus; qui omnes dispensationes in contrarium per quemcunque visitatorem factas tamquam regulae contrarias literarum suarum tenore irritas esse decernit. Infirmis tamen et omnino debilibus pro suarum virium reparatione esus carniū (in) infirmaria concedatur. Hospitibus etiam supervenientibus et familiae praesentis monasterii infra eiusdem septa carnes nullatenus ministrentur, exceptis locis specialiter pro esu carniū ipsis deputatis. Septa autem huius monasterii esse decernimus totum ipsius monasterii ecclesiam, murum cimiterium includentem cum domo infirmariae nec non dormitorium cum omnibus inclusis locis conventualibus, domum abbatis cum aedificiis annexis per circuitum usque ad turrim. Item ieiunium regulariter ab omnibus professis huius monasterii secundum capitulum 41. regulae observetur rationabilibus tamen ac necessariis dispensationibus semper salvis. Caveat tamen abbas aut eius vices gerens, ne in dispensando super ieiunio nimis facilis aut nimis strictus sit et praesertim, ne idem ieiunium toti conventui absque sufficienti causa relaxet, ne ex hoc observantia veniat in collapsum. Item quia quandoque aliqui religiosi contra provisiones murmurant et aliis occasionem querulandi parant, huic morbo occurrere cupientes volumus, quod abbas de provisione victualium cum fratribus deum timentibus et expertis deliberet ad regulam et monasteria bene instituta respectum habendo et contra talem moderationem sic deliberate factam in quantitate et qualitate nullus fratrum audeat murmurare; et si quis praesumpserit, in abstinentia vini et duorum ferculorum et alia abstinentia condigne puniatur; et si alios ad murmurandum provocavit, durius affligatur. Item abbas infirmariam cum cameris, lectisterniis ac ceteris necessariis provideat sufficienter committatque officialibus suis, ut fratres secundum suas infirmi] fol. 52 r. [tates defectum nullum patiantur. Provideat etiam infirmarium fratrem sollicitum Deum timentem et patientem, qui eis diligenter ministret et necessaria ipsis procuret. Abbas tamen aut prior non sit nimis facilis concedere fratribus ingressum ad infirmarium, indigentibus tamen consentiat et non indigentibus ingressum rationabiliter disuadeat; quod etiam circa constitutos in infirmaria postquam meliorati fuerint observandum est. Infirmi vero sic se religiose exhibeant, ut eis fides adhiberi queat et amatores observantiae regularis possint iudicari. Item vestiarium fratrum cum pannis et ceteris ad vestitum et lectisternia fratrum necessariis, cum papiro, incausto et huiusmodi per

abbatem provideatur sufficienter et secundum eius commissionem per fratrem sollicitum conserventur et dispensentur. Putamus tamen in his partibus pro singulis fratribus loco camisiarum linearum eis in iure prohibitarum sufficere duas tunicas albas nocturnales, unam longam tunicam exteriores, unam cucullam sine manicis et aliam cum manicis, quae floccus dicitur, scapularia capuciata, unum nocturnale parvum, aliud diurnale maius, unum pellicium ad minus, calceos filtratos pro hyeme et duos simplices caligas et mitras necessarias. Nullus tamen monachorum pellicio aut subductura de pellibus animalium silvestrium utatur. Item stramenta lectorum per singulos sit stropodium filtrum sive matrarium de lana ovina, duo lintheamina lanea tecturae quantum exigit indigentia, cervical et capitale de plumis cum mitris et pannis capitalibus. Nullus fratrum in cella sua cistam aut aliud repositorium sub clausura clavis habeat; sed et cellae fratrum de die sic apertae sint, ut praesidentibus liber pateat ingressus; quas cellas abbas et prior, saepe visitet, ne fratres superflua aut aliquid sine licentia retineant. Nemo ceterorum alterius cellam sine speciali licentia intret; alias casum abbati reservatum incurrat et nichilominus puniatur. Item post completorium dormitorium congruo tempore claudatur; levitates, discursus et strepitus aliorum impeditivi diligenter vitentur. Excedentes autem et clausuram dormitorii ex sua culpa negligentes puniantur. Ad dormitorium vero tantum abbas, prior et sacrista claves habeant, qui sacrista et plebani pallas altarium corporalia, sacculos calicum, ornatus et omnes vestes ad Dei cultum pertinentes nitidas et mundas esse procurent. Item volumus, quod fratres de cetero non extra monasterium in aestuario laycali, sed intra monasterium in balneo quantoties fabricando debent balnari. Similiter lotio pedum cum hospitibus et sabbato inter fratres semel saltem infra quindenam practicetur. Item quia praesentia mulierum libidinis praebet incentivum, igitur firmiter statuimus, ut nulla unquam mulier ad chorum et ad absides ac intra supradicta monasterii septa ingredi permittatur dempta parte ecclesiae posteriori; et si aliqua ab aliquo fratrum, etiam si mater eius fuerit, intra dicta septa introduceretur, in terrorem aliorum ab abbate puniatur. Et quoniam claustrum a claudendo] fol. 52 v. [nomen accepit talis semper locorum conventualium clausura servetur, ut extraneis personis et laycis non liber pateat ingressus et fratribus egrediendi sine licentia occasio auferatur. Item quia teste beato Benedicto vagari extra monasterium omnino non expedit animabus monachorum, igitur raro monachis huius loci egrediendi de monasterio licentia concedatur nec quisquam illam obtineat nisi ex evidente utilitate aut necessitate abbati exposita et per ipsum approbata. Egressuro vero per abbatem terminus redeundi praefiga-

tur, infra quem si cessante legitimo impedimento venire neglexerit taliter, ut ceteri metum habeant, puniatur. Exeuntes vero de monasterio vestibus utantur religiosis pro via deputatis aut talibus, quales in monasterio deferre consueverunt. Item quia continuatio vitae regularis pendet ex novitiorum collectione et eorum religiosa instructione, igitur eis magister instituatur, qui verbo et exemplo ad lucrandas animas aptus sit, eos in cunctis quae ad salutem eorum pertinent ac vitam regularem diligenter informet, necessaria eis procuret, in temptationibus ipsos consoletur. Nemo aliorum de eorundem cura se intromittat sine licentia; qui toto tempore probationis suae cucullam sine manicis in lateribus totaliter apertam et scapulare deferant in partibus inferioribus rotundum, ut ita habitus ipsorum ab habitu differat professorum. Qui probationis tempore finito si idonei reperti fuerint ad religionem, secundum regulam sub debita forma expressam faciant professionem sine munerum receptione aut conviviorum provisione. Item ut abbas levius onus ferat pastorale, ordinamus, quod ipse habeat aliquos fratres consiliarios cum consilio conventus per sœdulas eligendos, quorum consiliis in casibus dubiis utatur, causas tamen quae conventus consensum aut consilium requirunt non terminent, sed priusquam incipiantur, ad conventum deducantur. Et deficiente uno consiliariorum quocunque modo in locum suum abbas alium eligat cum consilio reliquorum. Item futuris dampnis monasterii efficacius obviare cupientes statuimus, ut sigillum conventus sub pluribus dissimilibus clavibus in archa bene firmata teneatur, quas omnes vel ad minus duas conventus publice in capitulo fratribus committat timoratis; qui nullam litteram sigillo conventus sigillari permittant nisi antea ea lecta et audita conventus aut maior eius pars capitulariter consenserit. Similiter privilegia, elenodia potiora monasterii ac notabilia pecuniarum deposita sub diligenti custodia et pluribus clavibus teneantur, quarum unam ad minus conventus retineat. Item ut status monasterii clarius cognoscatur volumus, ut abbas ad minus semel in anno coram praefatis consiliariis aut aliis per conventum electis de omnibus per eum et suos officiales perceptis et distributis plenam rationem facere teneatur. Cellerarius autem et alii officiales, quotiens abbati placuerit, rationem facere teneantur. Item abbas in spiritualibus vicarium utilem priorem videlicet instituat] fol. 53 r. [claustralem, qui potens sit in opere et sermone, ut exemplo verboque doctrina fratres suos instruere possit in bono et a malo revocare. Similiter cellerarium secundum capitulum 31. regulae ad tale officium idoneum constituat, qui ad arbitrium ipsius necessaria pro monasterio procuret et custodiat atque impensas ad eius officium necessarias retineat, et victualia conventui et infirmis ministret iuxta modum praenotatum, cui si necesse fuerit pro

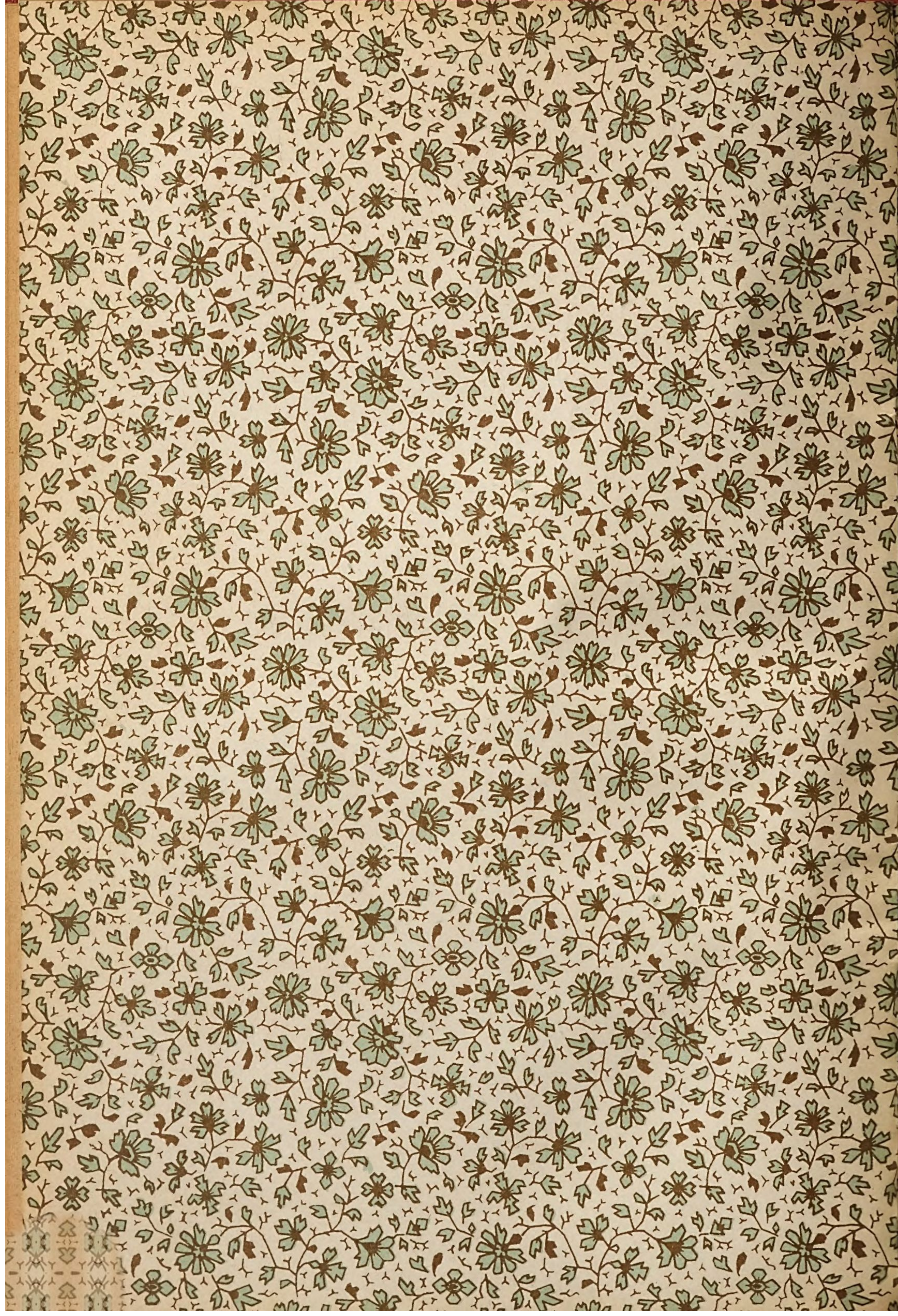
solatio alius frater deputetur, qui magister coquinae aut dispensator poterit nominari. Item sicut actu parochia S. Martini penes monasterium per sacerdotem regitur saecularem, ita diligenter cogitet dominus abbas, ut ipsa in futurum per talem idoneum virum saecularem regatur, necnon ecclesia beatae virginis in Scheyrn inferiori, ne fratres graventur et praesertim durante paucitate personarum. De prioratu vero in Vischpachaw si per fratres debeat regi, conscientiam domini abbatis oneramus; qui tamen fratres in lectisterniis victu et amictu sine esu carnum secundum regulam et commissionem domini legati specialem debent vivere regulariter sicut obligantur vivantes consortia mulierum; si tamen servitrice aliqua propter curam domus et animalium indigeant, tantummodo honestam habeant, quam tamen seorsum faciant quiescere et habitare. Item ordinamus quod singulis annis circa festum purificationis beatissimae virginis Mariae Prior, Cellerarius, plebani et alii huius monasterii officiales religiosi in plena congregatione capituli petant se a suis commissionibus per abbatem absolvi; qui tamen non nimis sit facilis ad mutandum officiales, sed cum consiliariis tractet et per se cogitet, qui sint aut non sint absolvendi. Item nullus monachus demptis officialibus administrationem habentibus intra huius monasterii septa existens aliquam pecuniam sine licentia retineat per diem naturalem; prior tamen servare potest novitiis pecunias, quas aput ipsum deponere volunt. Item futurisurbationibus obviare cupientes domino abbati districte mandamus, ne occasione ad nos deductorum in ista visitatione per fratres sive verbo sive scripto aliquem eorum corrigendo aut alias quovis modo praesumat molestare sub gravi poena per nos aut alios visitatores sive ordinarium loci sibi irremissibiliter infligenda. Sub eodem mandato et debita poena fratres volumus in hoc negotio obligari; et si qui eorum conspiratores aut conspiracy contra abbatem auctores reperti fuerint, graviter puniantur. Item seriose dominum abbatem requirimus, quatinus diligenter invigilet, ne nostrae ordinationes, prohibitiones et statuta per suam aut sui prioris negligentiam in contemptum veniant aut collapsum. Alioquin si secus fecerint, non inmerito sui officii iacturam habebit formidare; et ne aliquis per ignorantiam praemissorum se valeat excusare, abbati qui pro tempore fuerit, seriose praecipimus, ut hanc cartam diligenter custodiat futuris visitoribus pro reformatione huius monasterii deputandis praesentandam. Cuius copia penes priorem] fol. 53 v. [habeatur et singulis quatuor temporibus anni semel integre et distincte in conventu legatur, quam quidem cartam in singulis suis articulis nemo quacunque dignitate aut auctoritate praeterquam apostolica praefulgeat audeat revocare. Item quia pluralitas cartarum audientibus fastidium et quandoque confusionem intellectus solet generare, auctoritate nostrae visi-

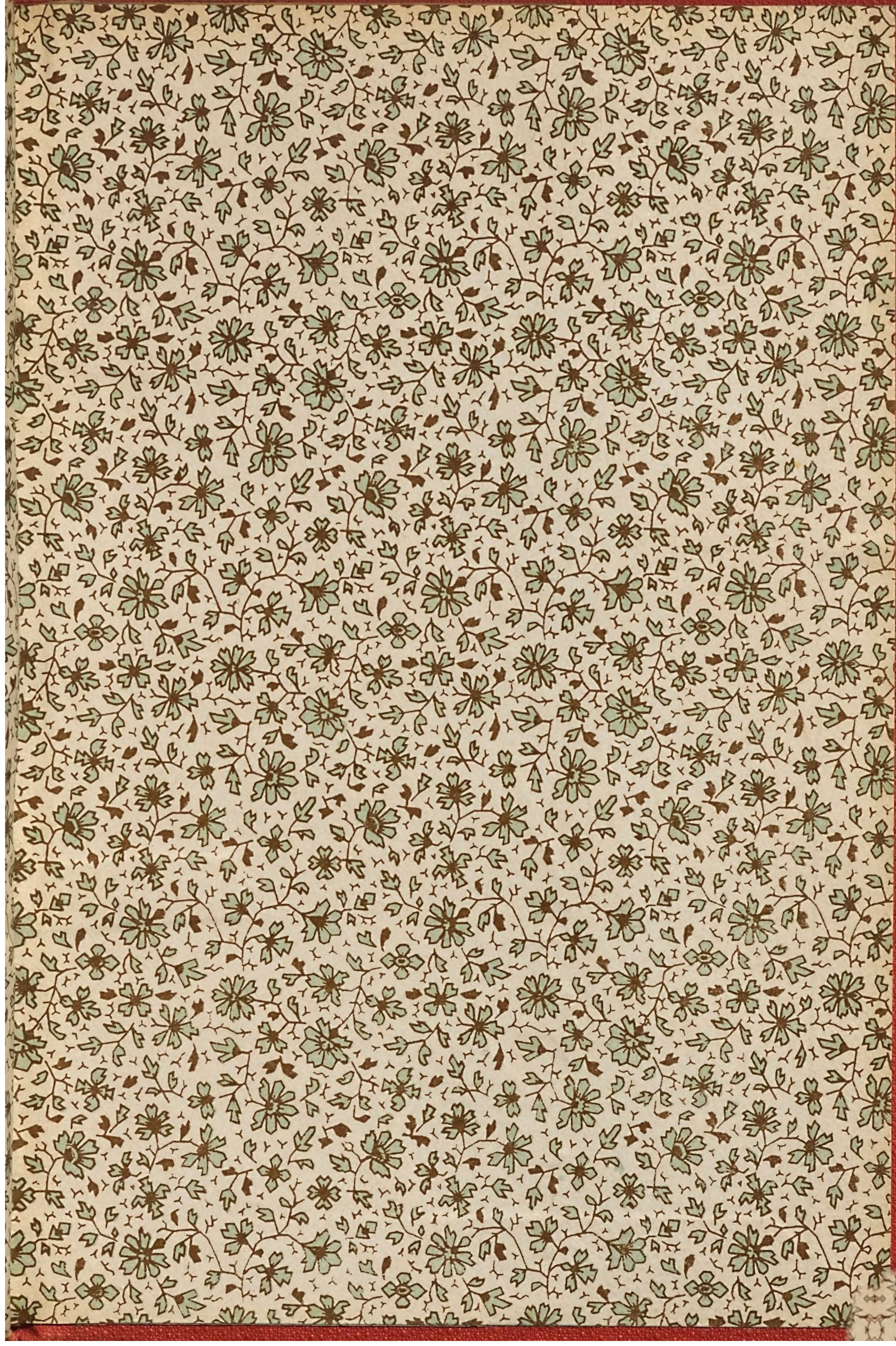
tationis concedimus, ut lectionem cartae per Reverendissimum in Christo patrem dominum Johannem nunc episcopum Ecclesiae Frisingensis tunc vero eiusdem ecclesiae Vicarium in spiritualibus generalem traditae praelatus et conventus huius monasterii possint omittere; quae tamen non destruat licet si singulis annis semel legeretur non esset onerosum.

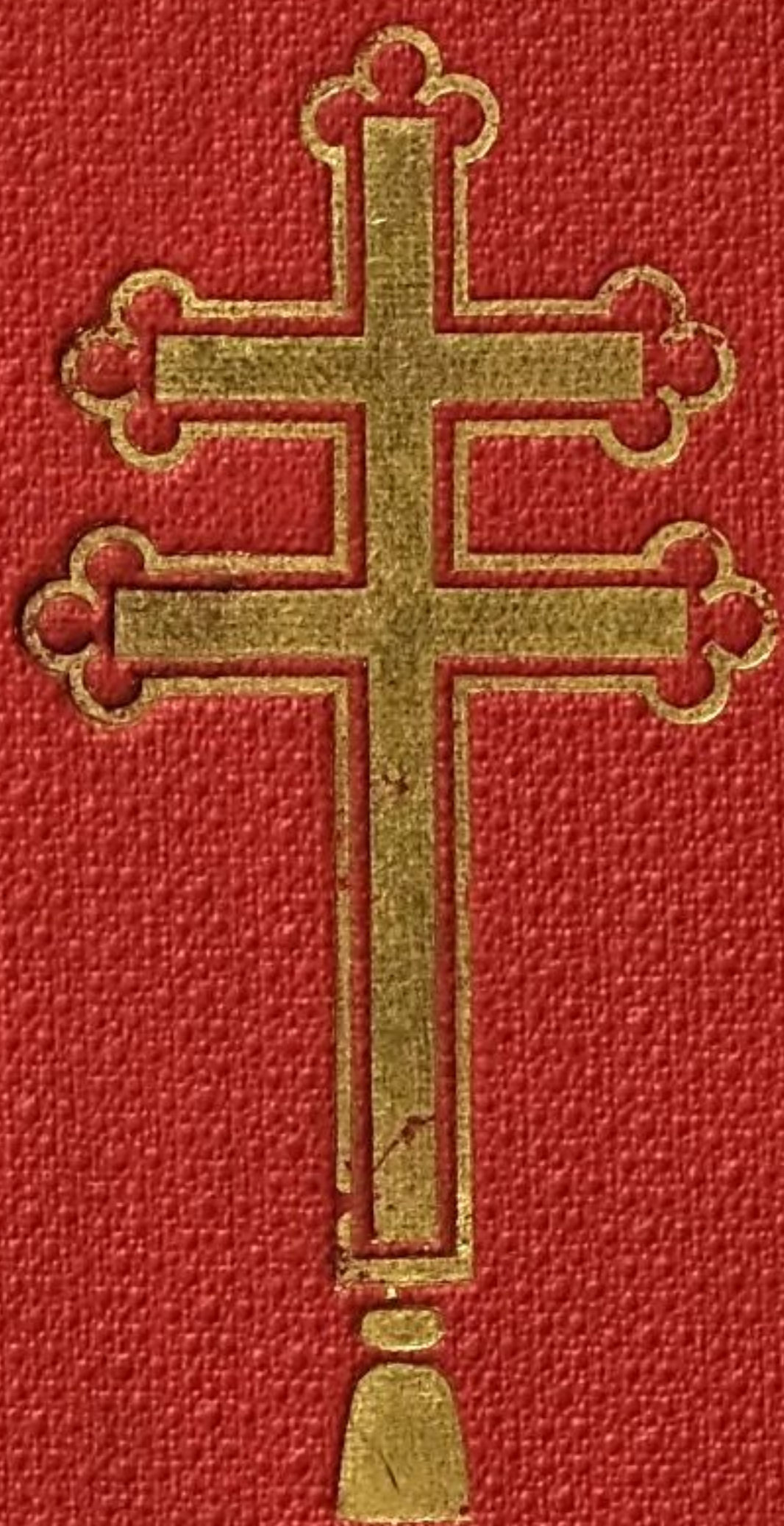
In praemissorum omnium evidens testimonium praesentem nostrae visitationis cartam Nos fratres Martinus et Laurentius abbates praenominati cum fratris Johannis praedicti cooperitoris nostri assensu proprium sigillum non habentis nostrorum sigillorum appensione munire curavimus.

Datum in praedicto Monasterio Beatae Mariae semper Virginis in Scheirn. Vicesima die Martii. Anno domini Millesimo quadringentesimo quinquagesimo secundo.

Kainz, Stephan,

<<Die>> Consuetudines Schyrenses

Salzburg 1898

Bavar. 4573 b

urn:nbn:de:bvb:12-bsb11860997-6